

1990 1-2-3

Bibliotekarz

Miesięcznik Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

Bibliotekarz

powsta-
złukę i rze-
sta, pokrywa-
dzisiejszych
uru. Był to dar
za i następnie
lat na placów-
asia kolekcjo-
dość niezwyk-

wystawy odbywały się zresztą za granicą; to jeden z przejawów rozległej współpracy Muzeum Azji i Pacyfiku z pokrewnymi placówkami prawie na całym świecie. Jeżeli chodzi o ściślejsze powiązania, muzeum zawarło umowy o stałej współpracy z Państwem Wschodni-namskim w Hanoi i z Muzeum Narodowym w Bratnie

umowy o stałej współpracy z Muzeum Sztuki Narodowej w Warszawie i Muzeum Wietnamu w Hanoi. Wiele podobnych umów są podobne w Indi i Mongolii.

etnograficznej do Indii i w 1982/83 roku było m.in. przy okazji wystawy sztuki Orissy. Z tej okazji przedsięwzięcie wytknęło m.in. w graniach ludowej muzyki zjawiska. Podstawowym kłopotem Muzeum jest brak pomieszczeń, odpowiednich dla pomiarów i wartości jego zbiorów w zakresie Nusantry zajmują

Książka

i Wschód, jak
zam to, pod
Wawrzyniaka,

nać Bibliotekę Azjatycką, która liczy obecnie ponad 4 tysiące tomów, kilkaset mikrofilmów i kilkadziesiąt wydawnictw ciągłych. Wielu z tych

no wystaw
rska, tej w
nej placów

ukow
iczn
a Mi

Delabee), Bal

i

żonych dla kultury, nauki i gospodarki będzie już niedługo oddany do informacji

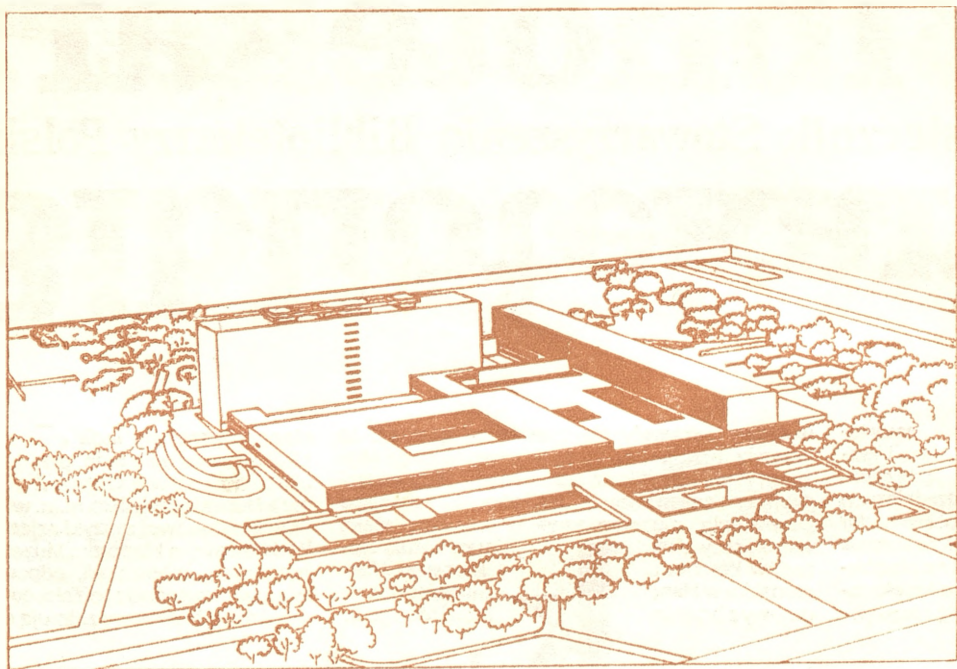
tualnych; oko-
tru jawański-
k; ponad 300
ież kolekcja
y olów-

ników i naukowców, a tematyka sięga od motywu złotej rybki w sztuce chińskiej aż po socjalizm birmański. Takich spotkań było już około 130 i odbywają się co miesiąc.

Znane są z wysokości norynmu publikacji twa-

warunków do należytej ekspozycji form działalności. Te staną się dopiero po zrealizowaniu drzewy. Będzie nim główny i Pacyfiku, który odlaty

**CZASOPISMO WYDAWANE PRZEZ STOWARZYSZENIE
BIBLIOTEKARZY POLSKICH ORAZ BIBLIOTEKĘ PUBLICZNĄ
M. ST. WARSZAWY**

BIBLIOTEKA NARODOWA W BUDOWIE

projekt okładki: Tadeusz DONARSKI

**REDAGUJE KOLEGIUM: Stanisław BADON (red. nacz.), Krystyna BUBACZ (sekr. red.),
Janusz DEMBSKI, Bolesław HOWORKA, Maria ŚWIETLIK (red. techn.), Franciszek ŁO-
ZOWSKI, Jan SÓJKA, Zdzisław SZKUTNIK, Marian WALCZAK**

**KOMITET REDAKCYJNY: Stanisław BADON, Lucjan BILINSKI, Grzegorz CHMIELEWSKI,
Franciszek CZAJKOWSKI, Zdzisław DARAZ, Stefan KUBÓW (przewodniczący), Stanisław
KRZYWICKI, Elżbieta SKIBIŃSKA, Marian WALCZAK, Jan WOŁOSZ, Stanisław WRZESZCZ**

BIBLIOTEKARZ

CZASOPISMO POŚWIĘCONE SPRAWOM BIBLIOTEK I CZYTELNICTWA

Nr 1 - 2 - 3

POZNAŃ

ROK LVII

SPIS TREŚCI

II Międzynarodowa Robocza Narada Wykładowców Informacji Naukowej i Użytkowników Bibliotecznych Systemów Komputerowych w Wyższych Szkołach Technicznych	6
Stanisław BADOŃ: Organizacja kształcenia użytkowników w wyższych szkołach technicznych w Polsce	7
Jerzy STESZENKO: Problemy kształcenia i doskonalenia kadr pracowników informacji naukowej w PRL	10
Edward DOMAŃSKI: Użytkownicy bibliotek wyższych szkół technicznych	14
Anna GRZELAK, Teresa JASIŃSKA: Podstawowe źródła informacji służące kształceniu użytkowników bibliotek politechnicznych	18
Hanna TELEGA: Problemy kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji dla wyższych szkół technicznych	22
Maria CZUJOWA: Organizacja procesu kształcenia studentów jako użytkowników informacji na przykładzie Akademii Górniczo-Hutniczej	24
Antonina SOLKA: Szkolenie użytkowników w Bibliotece Głównej Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu	27
Czesława GARNYSZ: Kształcenie użytkowników w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej	29
Wiesława BOBER: Kształcenie użytkowników informacji Biblioteki Głównej Politechniki Rzeszowskiej	31
Lucyna SEWASTIANOWICZ: Szkolenie użytkowników informacji w Bibliotece Głównej Politechniki Białostockiej	33
Łucja TALARCZYK-MALCHER: Działalność szkoleniowa Biblioteki Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej	35
Elżbieta JASIEWICZ: Kształcenie użytkowników w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej	38
Teresa WASILEWSKA: Szkolenie użytkowników informacji w Bibliotece Głównej Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie	41
Stanisław ORŁOWSKI: Dydaktyka biblioteczna wspomagana komputerem	42
O. P. GŁUDKIN, N. M. ISAKOW: Organizacja podstawowych i specjalistycznych studiów z zakresu informatyki dla inżynierów	45
Jobst TEHNZEN: Kształcenie użytkowników w zakresie wypożyczeń bezpośrednich w Bibliotece Informacji Technicznej w Hanowerze	48
Hans FUNKE: Zastosowanie komputerów w bibliotekach NRD	52
Elżbieta STEFAŃCZYK: Krajowy system informacji naukowej i technicznej	55
Elżbieta MALINOWSKA: Automatyzacja bibliotek w Polsce	59
Czesław DANIELOWICZ: Wyposażenie techniczne laboratorium systemów informacji naukowo-technicznej w Bibliotece Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej	62
Georg KIWITT: Systemy komputerowe jako pomoc dydaktyczna dla użytkowników informacji naukowej w Republice Federalnej Niemiec	65
Genowefa FLEJTERSKA: Główne założenia i harmonogram komputeryzacji Biblioteki Politechniki Szczecińskiej	68
Stanisław GAŁĘZIA: Komputeryzacja działalności biblioteczno-informacyjnej	70

Stanisław BADOŃ: Komputerowe systemy biblioteczno-informacyjne w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej	72
Włodzimierz GOŁĄB: Komputerowy system informacji o zbiorach bibliotecznych	75
Stanisław BADOŃ: System wspomagania udostępniania materiałów bibliotecznych w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej	77
Henryk SZARSKI: Komputerowe systemy biblioteczno-informacyjne w Bibliotece Głównej i OINT Politechniki Wrocławskiej	84
Ewa WOZNIAKOWSKA, Elżbieta ROZNAKOWSKA, Czesława GARNYSZ: Komputerowy system biblioteczny Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej	86
Grzegorz BOGDAN: Systemy komputerowe stosowane w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej	92
Genowefa FLEJTERSKA, Lech ZIEBOREK: Zautomatyzowany system informacji o zasobach bibliotecznych w Bibliotece Głównej Politechniki Szczecińskiej	94

CONTENTS

II International Conference of Scientific Information Lecturers and Library Computer Systems Users in Technical Universities	6
Stanisław BADOŃ: Organization of users' education in technical universities in Poland	7
Jerzy STESZENKO: Problems in education and improvement of scientific information staff in Poland	10
Edward DOMAŃSKI: Users of the technical universities libraries	14
Anna GRZELAK, Teresa JASIŃSKA: Basic information sources for education of the technical university library users	18
Hanna TELEGA: Problems in educating librarians and information personnel for technical universities	22
Maria CZUJOWA: Education process organization for students as information users on the example of the Academy of Mining and Metallurgy	24
Antonina SOLKA: Users' training in the Central Library of the School of Engineering of Opole	27
Czesława GARNYSZ: Users' training in the Central Library of the Technical University of Łódź	29
Wiesława BOBER: Information users' training in the Central Library of the Technical University of Rzeszów	31
Lucyna SEWASTIANOWICZ: Information users' training in the Central Library of the Technical University of Białystok	33
Łucja TALARCZYK-MALCHER: Instruction activity in the Central Library and the Scientific Information Division of the Technical University of Wrocław	35
Elżbieta JASIEWICZ: Users' training in the Central Library of the Technical University of Poznań	38
Teresa WASILEWSKA: Information users' training in the Central Library of the School of Engineering of Koszalin	41
Stanisław ORŁOWSKI: Library teaching with computer aid	42
O. P. GŁUDKIN, N. M. ISAKOW: Organization of basic and specialistic studies for engineers in the field of informatics	45
Jobst TEHNZEN: Users' training in the field of direct lending in the Technical Information Library of Hanover	48
Hans FUNKE: Computers use in libraries of German Democratic Republic	52
Elżbieta STEFANCZYK: Polish system of the technical and scientific information	55
Elżbieta MALINOWSKA: Libraries automatization in Poland	59
Czesław DANIŁOWICZ: Technical equipment for the laboratory of technical and scientific information systems in the Central Library and Scientific Information Division of the Technical University of Wrocław	62
Georg KIWITT: Computer systems as the didactic aid for scientific information users in German Federal Republic	65
Genowefa FLEJTERSKA: Fundamental schemes and the schedule of the computerization in the Central Library of the Technical University of Szczecin	68

Stanisław GAŁEZIA: Computerization of the library-information activity .	70
Stanisław BADON: Library-information computer systems in the Central Library of the Technical University of Poznań .	72
Stanisław BADON: Assistance system in library collection's lending in the Włodzimirz GOŁĄB: Computer system of the library collection's information Central Library of the Technical University of Poznań .	75
Henryk SZARSKI: Library-information computer systems in the Central Library and the Scientific Information Division of the Technical University of Wrocław .	84
Ewa WOZNAKOWSKA, Elżbieta ROŻNIAKOWSKA, Czesława GARNYSZ: Library computer system in the Central Library of the Technical University of Łódź .	86
Grzegorz BOGDAN: Computer systems applied in the Central Library of the Technical University of Warszawa .	92
Genowefa FLEJTERSKA, Lech ZIĘBOREK: Automatized information system about the library collection in the Central Library of the Technical University of Szczecin .	94

СОДЕРЖАНИЕ

II Международное Производственное Совецание Преподавателей по Научной Информации и Потребителей Библиотечных Автоматических Систем в Высших Технических Учебных Заведениях .	6
Станислав БАДОНЬ: Организация обучения потребителей в технических ВУЗ-ах в Польше .	7
Ежи СТЕШЕНКО: Вопросы обучения и совершенствования работников научной информации в Польше .	10
Эдвард ДОМАНЬСКИ: Потребители библиотек высших технических учебных заведений .	14
Анна ГЖЕЛЯК, Тереса ЯСИНЬСКА: Главные источники информации использованные в обучении потребителей политехнических библиотек Ханна ТЕЛЕГА: Вопросы обучения библиотекарей и работников научной информации для технических ВУЗ-ов .	22
Мария ЧУЕВА: Организация обучения студентов — потребителей научной информации в Библиотеке Горно-Металлургической Академии в Кракове .	24
Антонина СОЛЬКА: Обучение потребителей в Библиотеке Высшего Инженерского Заведения в г. Ополе .	27
Чеслава ГАРНЫШ: Формирование потребителей в Библиотеке Политехнического Института в г. Лодзь .	29
Веслава БОБЕР: Формирование потребителей научной информации в Библиотеке Политехнического Института в г. Жешув .	31
Луцина СЕВАСТИАНОВИЧ: Обучение потребителей информации в Библиотеке Политехнического Института в г. Белосток .	33
Луция ТАЛЯРЧИК-МАЛЬХЕР: Обученная деятельность Библиотеки и Центра Научно-Технической Информации Вроцлавского Политехнического Института .	35
Эльжбета ЯСЕВИЧ: Формирование потребителей в Библиотеке Познаньского Политехнического Института .	38
Тереса ВАСИЛЕВСКА: Обучение потребителей информации в Библиотеке Высшего Инженерского Заведения в г. Кошалин .	41
Станислав ОРЛОВСКИ: Библиотечная дидактика вспомоществованная ЭВМ О. П. ГЛУДКИН, Н. М. ИСАКОВ: Организация основных и специальных курсов информатики для инженеров .	45
Иобст ТЕНЦЕН: Подготовка потребителей по прямым абонеентах в Библиотеке Технической Информации в г. Гановер (ЧРГ) .	48
Ханс ФУНКЕ: Применение ЭВМ в библиотеках в ДРГ .	52
Эльжбета СТЕФАНЧИК: Всеобщая система научной и технической информации .	55
Эльжбета МАЛИНОВСКА: Автоматизация в польских библиотеках .	59
Чеслав ДАНИЛОВИЧ: Техническое оснащение лаборатории систем научно-технической информации в Библиотеке и в ЦНТИ Вроцлавского Политехнического Института .	62

Георг КИВИТТ: Автоматические системы дидактическую помощь для потребителей научной информации в Федеративной Геспублике Германии	65
Геновефа ФЛЕЙТЕРСКА Основные положения и график автоматизации Библиотеки Политехнического Института в г. Щецин	68
Станислав ГАЛЕНЗЯ: Автоматизация библиотечно-информационной деятельности	70
Станислав БАДОНЬ: Автоматические библиотечно-информационные системы в Библиотеке Познаньского Политехнического Института	72
Влодзимеж ГОЛОМБ: Автоматическая система информации о библиотечных фондах	75
Станислав БАДОНЬ: Вспомогательная система книговыдачи библиотечных материалов в Библиотеке Познаньского Политехнического Института	77
Генрик ШАРСКИ: Автоматические библиотечно-информационные системы в Библиотеке и в ЦНТИ Вроцлавского Политехнического Института	84
Эва ВОЗНЯКОВСКА: Эльжбета РОЖНЯКОВСКА, Чеслава ГАРНЫШ: Автоматическая библиотечная система в Библиотеке Политехнического Института в г. Лодзь	86
Гжегож БОГДАН: Автоматические системы использованные в Библиотеке Варшавского Политехнического Института	92
Геновефа ФЛЕЙТЕРСКА, Лех ЗЕМБОРАК: Автоматическая система информации о библиотечных фондах в Библиотеке Политехнического Института в г. Щецин	94

OD REDAKCJI

Redakcja „Bibliotekarza” spełniając postulat uczestników II Międzynarodowej Roboczej Narady Wykładowców Informacji Naukowej i Użytkowników Bibliotecznych Systemów Komputerowych w Wyższych Szkołach Technicznych na temat kształcenia użytkowników informacji naukowej prezentuje materiały (referaty, komunikaty), które zostały przedstawione w Poznaniu-Jarocinie w dniach od 10 - 15 września 1989 r. Narada obejmowała obrady plenarne poświęcone:

- kształceniu użytkowników informacji naukowej w wyższych szkołach technicznych w Polsce i wybranych krajach europejskich,
- bibliotecznym systemom komputerowym w wyższych szkołach technicznych.

Obydwa tematy główne uzupełniała prezentacja eksperymentalnych i użytkowych systemów komputerowych z wybranych bibliotek w Polsce.

Pokazano systemy komputerowe bibliotek: Politechniki Wrocławskiej, Politechniki Poznańskiej, Politechniki Szczecińskiej, Akademii Rolniczej w Poznaniu, Biblioteki PAN Instytutu Chemii Bioorganicznej w Poznaniu, Zakładu Informatyki Przemysłu Okrętowego w Gdańsku-Oliwie, Spółki „Biblion”-Poznań, Spółki „CJMPO”-Poznań, Ośrodka Informatyki Politechniki Poznańskiej.

Narada wskazała na możliwości wykorzystania środków techniki komputerowej przez prowadzących kształcenie użytkowników informacji, biblioteki i użytkowników. Takie ujęcie tematów redakcja „Bibliotekarza” uznała za precedensowe i godne rozpowszechnienia na łamach pisma. Przedstawienie materiałów stało się możliwe dzięki działaniom organizacyjnym Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej, Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w Warszawie, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich — Oddział w Poznaniu, Kolegium Redakcji miesięcznika „Bibliotekarz”.

REDAKCJA

II MIĘDZYNARODOWA ROBOCZA NARADA WYKŁADOWCÓW INFORMACJI NAUKOWEJ I UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTECZNYCH SYSTEMÓW KOMPUTEROWYCH W WYŻSZYCH SZKOŁACH TECHNICZNYCH

Droży Państwo, Szanowni Goście, Uczestnicy II międzynarodowej roboczej narady wykładowców informacji naukowej i użytkowników bibliotecznych systemów komputerowych w wyższych szkołach technicznych; witam Państwa serdecznie w Państwowym Ośrodku Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie w imieniu wszystkich jej organizatorów, a specjalne pozdrowienia i życzenia owocnych obrad przekazuję od Rektora Politechniki Poznańskiej Jego Magnificencji profesora zw. dr. hab. inż. Andrzeja Ryżyńskiego.

Odczuwam specjalną satysfakcję z faktu, że Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej zorganizowała pierwszą naradę, kontynuując cykl, współorganizując i tę drugą. Tym bardziej, że otwierając pierwszą naradę nie przypuszczałem, iż zdążę w podobnej roli wystąpić po raz drugi. I proszę mi wierzyć — czuję się tym faktem naprawdę zaszczycony.

Jednocześnie — pamiętając o problematyce pierwszej narady i znając program obecnej — zdaję sobie sprawę z niełatwych celów, do których chcecie Państwo dojść dzięki tym spotkaniom. Osiągnięcie tych celów wydaje się jednak możliwe, skoro w stosunkowo krótkim czasie znaczącymi tematami tej narady mogą się stać biblioteczne systemy komputerowe w wyższych szkołach technicznych i ich demonstracja. Potwierdza to dążenie Państwa do niemal bieżącego uzupełniania pro-

Sala obrad. Organizatorzy narady (od lewej): dr Marian Walczak, dr Jerzy Stenzenko, dr Stanisław Badoń, doc. dr hab. Andrzej Szambelan, mgr inż. Czesław Robakowski

gramów kształcenia użytkowników informacji o wykorzystywane w nich najnowsze technologie, co dla użytkownika ma szczególne znaczenie.

Dla kogoś z zewnątrz, lecz znającego jako-tako aktualne realia polskie, organizowanie takiej narady może wydać się absurdalne i stanowić przykład braku właściwej reakcji na zachodzące w kraju zmiany. Dlatego chcę Państwu oświadczyć, że podobne opinie osobiście uważam za błędne i krzywdzące, zwłaszcza dla pracowników wszystkich placówek informacyjnych. Jeżeli ideałem ma być dojście do społeczeństwa doinformowanego, to nie może to się odbyć bez udziału Państwa. Stąd moje uznanie dla wysiłków, które czynicie Państwo w tym kierunku. Dlatego wierzę, otwierając tą naradę, że jej owoce okażą się tymi, których poszukujecie i których oczekują użytkownicy informacji. Życząc osiągnięcia takich wyników — uważam drugą naradę za otwartą.

Prorektor Politechniki Poznańskiej
doc. dr hab. Andrzej SZAMBELAN

STANISŁAW BADOŃ

ORGANIZACJA KSZTAŁCENIA UŻYTKOWNIKÓW W WYŻSZYCH SZKOŁACH TECHNICZNYCH W POLSCE

Rozwój społeczno-ekonomiczny kraju jest nierozzerwalnie związany z intensyfikacją gospodarki narodowej, z jej unowocześnieniem i udoskonaleniem, w powiązaniu z najnowszymi osiągnięciami nauki i techniki. Towarzyszący rozwojowi nauki i techniki systematyczny, zwłaszcza w ostatnich 40. latach, wzrost literatury doprowadził do powstania nieznanego jeszcze do niedawna nowego problemu — zorganizowania racjonalnej, opartej na nowoczesnej technice, działalności informacyjnej. W obecnej dobie coraz trudniej samodzielnie zorientować się specjalistom w nagromadzonej i stale wzrastającej liczbie wydawnictw, zwłaszcza w czasopiśmie naukowych i fachowych. Wielu znawców tej problematyki wykazało, że wstępne prace związane z przygotowaniem warsztatu badawczego, z rozeznaniem literaturowym zajmują około 50% ogólnego czasu przeznaczanego na te badania i opublikowanie wyników. Zmiana tych proporcji na rzecz samych badań zależy od zorganizowanej działalności informacyjno-bibliograficznej.

Realizacja kompleksowych naukowo-technicznych programów, opracowanie nowych zagadnień związanych z intensyfikacją ekonomiki kraju, w znacznej mierze jest uzależnione od rozwoju systemów informacji naukowej i technicznej, powołanych do zabezpieczenia wszystkich powstałych potrzeb uczonych i specjalistów oraz uczących się, w zakresie koniecznej dla nich informacji bibliograficznej z różnych dziedzin nauki i techniki. W ślad za tymi potrzeba-

mi we wszystkich rozwiniętych w świecie krajach zorganizowano i zbudowano już odpowiednie struktury, których celem jest rozeznanie, gromadzenie, przetwarzanie i rozpowszechnianie informacji naukowej. Struktury te systematycznie ulegają doskonaleniu, bowiem zalicza się informację naukową do rządu najważniejszych czynników stymulujących rozwój społeczeństw. Sledząc stopień wykorzystania tych struktur i systemów nasuwa się pytanie, czy ogromny

wysiłek organizacyjny i merytoryczny poświęcony tym wszystkim, dla których cały system informacji naukowej został zbudowany, jest efektywnie wykorzystywany przez użytkowników bibliotek i inte. Ocena przydatności tworzonych struktur i systemów informacyjnych zależy od umiejętności efektywnego z nich korzystania przez użytkowników.

Z doświadczenia wynika, że nie tyle technika, czy organizacja, lecz człowiek (czytelnik) decyduje o przydatności całego systemu. Użytkownicy, stanowiący niewątpliwie ważny obiekt w całym systemie informacji, muszą być przedmiotem stałej troski, podobnie jak stałe powinny być usprawniane i unowocześniane pozostałe elementy funkcjonującego systemu. Nierównomierne traktowanie całego mechanizmu nadawczo-odbiorczego może powodować, że cały system przestaje być efektywny i celowy.

Obecnie istnieją jakby trzy szkoły tworzenia struktur i systemów informacyjnych, oparte na nowoczesnej technice: jedni twierdzą, że struktury te należy organizować wyprzedzając zapotrzebowanie na informacje ze strony użytkowników; drudzy postulują, że struktury należy tworzyć równocześnie z badaniami potrzeb użytkowników na informację naukową, a jeszcze inni, że struktury informacyjne należy organizować po całkowitym rozeznaniu potrzeb użytkowników na określony typ informacji.

U nas, w Polsce, dominuje pierwszy typ struktur organizacyjnych informacji naukowej, to znaczy wyprzedzających zapotrzebowanie na informacje ze strony użytkowników. Stworzony w ten sposób system organizacji informacji naukowej wykazuje, że ostatnie ogniwo procesu informacyjnego — użytkownik, pozostawało jakby w cieniu wielkiej przyczynań z zakresu informacji naukowej.

Tezę tę potwierdzają liczne badania środowiskowe. Grupa świadomych użytkowników stanowi stosunkowo niewielki odsetek ogólnej liczby odbiorców. Stąd wynika konieczność kształtowania potrzeb użytkowników w drodze systematycznego kształcenia ich samych. Szczególną troską należy otoczyć nowych odbiorców informacji z kręgu osób uczących się, tj. młodzież szkolną i akademicką oraz wszystkich pracujących zawodowo i równocześnie podwyższających swe kwalifikacje. Zainteresowanie się grupą użytkowników-studentów wynika także ze zmian zachodzących w nauczaniu, które z systemu bazującego na pamięci przekształca się w system opierający się na samodzielnym myśleniu i studiowaniu. Problem ten

stać się bardzo istotny w odniesieniu do kształcenia na poziomie wyższym, które powinno być nie tylko kształceniem przygotowującym do podjęcia pracy zawodowej, ale równocześnie przysposabiającym do umiętnego dalszego kształcenia się w toku pracy zawodowej.

Działalność współczesnej szkoły wyższej w zakresie zabezpieczenia, w badaniach naukowych i w procesie dydaktycznym, służby informacyjno-bibliograficznej wymaga różnorodnych zabiegów organizacyjnych i metodycznych, dokładnego podziału tych służb między poszczególne jednostki szkoły wyższej. W dzisiejszej szkole wyższej w Polsce w procesie dydaktycznym daje się zauważyć przesunięcie części obowiązków przygotowania studentów do umiętnego studiowania, z pracowników nauki także na biblioteki. Czynności te nazwano kształceniem studentów jako użytkowników informacji naukowej i występują w bibliotecznej dydaktyce jako zajęcia z „Przysposobienia bibliotecznego”, obejmujące studentów I roku wszystkich kierunków studiów oraz „Podstawy informacji naukowej” lub „Techniki korzystania z bibliografii i dokumentacji naukowo-technicznej”, przeznaczone dla studentów III - V roku poszczególnych kierunków, w formie wykładów, ćwiczeń i konwersatoriów.

ORGANIZACJA BIBLIOTEKARSKIEGO PROCESU DYDAKTYCZNEGO W WYŻSZYCH SZKOŁACH TECHNICZNYCH W POLSCE

W kraju biblioteki wyższych szkół technicznych organizują proces dydaktyczny z zakresu informacji naukowej w 17 uczelniach technicznych. Zajęcia dydaktyczne z „Przysposobienia bibliotecznego” obejmują studentów I roku w wymiarze 2 godzin i prowadzone są we wszystkich uczelniach technicznych jako zajęcia dydaktyczne obligatoryjne z wpisem lub poświadczeniem w indeksie. Wyjątek stanowią: Politechnika Wrocławska — 1 godz. zajęć i Wyższa Szkoła Inżynierska w Opolu — 4 godz. zajęć z „Przysposobienia bibliotecznego”, natomiast Politechnika Wrocławska nie stosuje potwierdzenia w indeksie odbytych zajęć z „Przysposobienia bibliotecznego”.

Zajęcia z „Przysposobienia bibliotecznego” prowadzone są przeważnie w 20-osobowych grupach studenckich; przeprowadzane są na ogół podobnie we wszystkich uczelniach: wykład, ćwiczenia, pokaz, dostarczenie gotowych materiałów. Politechnika Szczecińska prowadzi dodatkowo zapoznanie studentów

z pracą komputera przy wyszukiwaniu informacji.

Zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” dla studentów i pracowników uczelni oraz innych użytkowników organizowane są w różny sposób.

Biblioteka Politechniki Lubelskiej nie prowadzi zajęć z „Podstaw informacji naukowej” ze studentami studiującymi na tej uczelni. W miarę potrzeby prowadzi zajęcia z tego przedmiotu z pracownikami uczelni.

Biblioteka Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Opolu prowadzi zajęcia z informacji tylko ze studentami studiującymi wieczorowo w wymiarze 4 godz.

Biblioteki Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach i Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie nie prowadzą zajęć z „Podstaw informacji naukowej”.

Biblioteka Politechniki Szczecińskiej organizuje zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” w wymiarze 2 godz. dla studentów stacjonarnych i zaocznych, uczestnictwo w zajęciach potwierdza się w indeksie.

Biblioteka Politechniki Częstochowskiej prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” tylko ze studentami studiującymi zaocznie, w wymiarze 2 godz. Ponadto sporadycznie w wymiarze 2 godz. organizuje zajęcia z pracownikami uczelni.

Biblioteka Politechniki Warszawskiej zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” prowadzi dla studentów I roku studiów, uczestnictwo w zajęciach kończy się wpisem do indeksu. Ponadto kształceniem są objęci wszyscy nowo przyjęci pracownicy, a także organizuje się zajęcia seminaryjne z tego tematu dla kadry kierowniczej.

Biblioteka Politechniki Białostockiej prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” w wymiarze 6 godz. dla studentów IV lub V roku. Są to zajęcia obowiązkowe kończące się wpisem do indeksu.

Biblioteka Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Zielonej Górze zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” prowadzi w wymiarze 2 godzin dla studentów III roku, zakończone wpisem do indeksu. W Bibliotece Głównej odbywają się konferencje bibliotekarzy szkolnych z całego województwa, na temat specyfiki informacji w uczelnianej bibliotece technicznej. Przyjmowani są także uczniowie szkół średnich uczestniczący w zajęciach szkolnych z informacji naukowej. Zajęcia odbywają się w wymiarze: dla nauczycieli 4-6 godz., dla uczniów 2-3 godz.

Biblioteka i OINT Politechniki Wrocławskiej nie prowadzi zajęć z „Podstaw

informacji naukowej” dla studentów. Przedmiot ten prowadzony jest w wymiarze 10 godz. dla słuchaczy studiów podyplomowych. Dla pracowników prowadzi się 2 razy w roku tygodniowy kurs w wymiarze 24 godz. Na studiach podyplomowych potwierdza się odbyte zajęcia w indeksie.

Biblioteka Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” prowadzi na 4 wydziałach w wymiarze 6 godz. dla studentów IV lub V roku. Zajęcia te są obowiązkowe i kończą się wpisem do indeksu. Ponadto Biblioteka prowadzi zajęcia z wyżej wymienionego tematu dla studentów I roku na Wydziale Elektrycznym w wymiarze 15 godz., w I semestrze.

Biblioteka Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” tylko dla studentów studiujących zaocznie w wymiarze 4 godz.

Biblioteka Politechniki Łódzkiej prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” dla studentów V roku, w wymiarze 8 godz., a dla dyplomantów Wydziału Włókienniczego w wymiarze 15 godz. oraz dla pracowników szkolonych na Studium Doskonalenia Podyplomowego. Uczestnictwo w zajęciach potwierdza się w indeksie.

Biblioteka Politechniki Śląskiej w Gliwicach prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” w wymiarze 3 godz. dla studentów IV roku. Uczestnictwo w zajęciach potwierdza się w indeksie.

Biblioteka Politechniki Krakowskiej zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” prowadzi w wymiarze 6 godz. dla studentów IV roku. W zależności od potrzeb prowadzi się zajęcia na studium podyplomowym i studium doktoranckim w wymiarze 6-12 godz.

Biblioteka Politechniki Gdańskiej prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” w wymiarze 3 godz. dla studentów III roku, odbycie zajęć potwierdza się w indeksie.

Biblioteka Politechniki Poznańskiej prowadzi zajęcia z „Podstaw informacji naukowej” w wymiarze 3 godz. dla studentów III roku. Wyjątek stanowią studenci Wydziału Chemii, dla których prowadzone są zajęcia w wymiarze 15 godz. W zależności od potrzeb prowadzi się zajęcia z „Informacji naukowej w szkole technicznej” dla asystentów stażystów. Ponadto Biblioteka prowadzi zajęcia ze źródeł informacji dla uczniów szkół średnich. Obecnie wydaje się, że idea prowadzenia tych zajęć przez Biblioteki zyskuje coraz szersze zrozumienie.

Dla wielu konieczność kształcenia użytkowników informacji, zwłaszcza w szkołach wyższych, jest oczywista z uwagi na zachodzące zmiany ilościowe i jakościowe w nauce, jak i na tle wspólnego kierunku rozwoju pedagogiki.

Na zakończenie przypomnę, że podsta-

wę prawną do wprowadzenia zajęć z informacji naukowej do planów studiów w polskich szkołach wyższych stanowi pismo Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 1971 roku, zalecające rektorom włączenie tych zajęć do programów III lub IV roku.

JERZY STESZENKO
CINTE, Warszawa

PROBLEMY KSZTAŁCENIA I DOSKONALENIA KADR PRACOWNIKÓW INFORMACJI NAUKOWEJ W PRL

W „Założeniach polityki informacyjnej PRL w dziedzinie nauki i techniki”, a także w „Kompleksowym programie rozwoju informacji naukowej i technicznej w gospodarce narodowej do 2000 roku”, opracowanym na podstawie tych Założeń, przyjętych w listopadzie 1986 roku przez Komitet do Spraw Nauki i Postępu Technicznego, stwierdzono, iż jednym z podstawowych czynników determinujących prawidłowe funkcjonowanie krajowego systemu informacji jest przygotowanie wysoko kwalifikowanych kadr do jego obsługi, ich ustawiczne doskonalenie, a także stałe szkolenie użytkowników.

W usprawnianiu systemu kształcenia i doskonalenia pracowników informacji najważniejszym zadaniem jest dostosowanie treści programów nauczania do najnowszej wiedzy z zakresu informacji naukowej i technicznej oraz osiągnięć technicznych i technologicznych stosowanych w informacji.

Ogniwami systemu kształcenia i doskonalenia kadr informacji są:

- policealne studia zawodowe w Warszawie i Chorzowie przygotowujące kadrę int na poziomie średnim,
- uniwersytety, wyższe szkoły pedagogiczne, Politechnika Wrocławska kształtujące kadrę int na poziomie wyższym,
- Centrum INTE — koordynator procesu kształcenia i doskonalenia kadr i użytkowników int oraz organizator doskonalenia zawodowego w skali kraju.

Centrum INTE w procesie doskonalenia zawodowego kadr i użytkowników

współpracuje z szeregiem organizacji, stowarzyszeń i instytucji upowszechniających wiedzę, a przede wszystkim z Zarządem Głównym Naczelnej Organizacji Technicznej, jej oddziałami i stowarzyszeniami naukowo-technicznymi, Polskim Towarzystwem Ekonomicznym, Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich oraz Ministerstwem Edukacji Narodowej.

1. KSZTAŁCENIE KADR

Kadrę dla placówek int na poziomie średnim przygotowują dwuletnie policealne studia zawodowe o specjalności informacja naukowa. Obecnie studia takie prowadzone są w Warszawie (Policealne Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa) i w Chorzowie (Policealne Studium Zawodowe przy Zespole Szkół Ekonomicznych im. Oskara Łangego). Liczba absolwentów, wynosząca średnio 70 osób rocznie, w niewielkim tylko stop-

niu zaspokajają potrzeby placówek informacyjnych. Absolwenci tych studiów uzyskują tytuł technika informacji naukowej.

W ciągu wielu lat działalności CINTE wypracowało model współpracy z policealnymi studiami, ukierunkowany przede wszystkim na udzielanie im pomocy w zakresie realizacji procesu dydaktycznego.

Kształcenie kadr na poziomie wyższym, w trybie stacjonarnym i zaocznym, prowadzone jest w uniwersytetach oraz w wyższych szkołach pedagogicznych przez instytuty lub zakłady bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Obecnie kierunek ten jest realizowany w 10 uniwersytetach i 5 wyższych szkołach pedagogicznych.

Absolwenci uzyskują tytuł magistra bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Średnio rocznie uczelnie opuszcza 500 - 700 absolwentów tej specjalności, z których niewielu jednak trafia do sieci int, bowiem ani warunki pracy, ani płace nie są na tyle atrakcyjne, aby mogły konkurować z innymi instytucjami, placówkami i przedsiębiorstwami.

W uczelniach kształcących kadry na potrzeby informacji naukowej obserwuje się niedostateczne wyposażenie w sprzęt i aparaturę naukową, a także brak wykładów, którzy podjęliby się formułowania i wdrażania treści nauczania związanych z nową techniką i technologią zastosowaną w procesach informacyjnych.

Warto zauważyć, że wykazana olbrzymia dysproporcja w corocznej liczbie absolwentów szkół wyższych i studiów policealnych w skali 700 : 70, przy jednoczesnym dużym zapotrzebowaniu na absolwentów studiów policealnych (techników informacji naukowej), wskazuje na potrzebę powołania nowych szkół lub klas tego typu. Działania zmierzające do rozpoznania możliwości kształcenia kadr int na poziomie średnim na terenie kraju zostały już podjęte.

2. DOSKONALENIE ZAWODOWE KADR

Studia podyplomowe

Doskonalenie zawodowe na poziomie wyższym realizowane jest w toku studiów podyplomowych. W 1988 roku studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej realizowane były w czterech uniwersytetach: warszawskim, jagiellońskim, łódzkim i lubelskim. Umożliwiają one przygotowanie absolwentów różnych kierunków stu-

diów do pracy w placówkach informacji naukowej.

Podstawą obecnego programu nauczania na studiach podyplomowych jest przekazywanie teoretycznej wiedzy humanistycznej. Konieczne są zmiany programowe, które zapewnią teoretyczne i praktyczne przygotowanie specjalistów z różnych dziedzin do działalności informacyjnej. W tym celu powinny zostać utworzone na studiach podyplomowych nowe specjalizacje, a przede wszystkim:

- organizacja i zarządzanie działalnością informacyjną,
- ekonomika działalności informacyjnej,
- organizacja i zarządzanie sieciami komputerowymi,
- zarządzanie bazami danych.

CINTE utrzymuje stałe kontakty ze studiami podyplomowymi UW i UJ, na których jest realizowany program z zakresu informacji naukowej, toteż na tych uczelniach sugerowane zmiany będą mogły być wprowadzone najwcześniej. Program realizowany przez pozostałe uczelnie jest ukierunkowany przede wszystkim na bibliotekoznawstwo, w mniejszym stopniu na informację naukową.

Kursy i inne formy doskonalenia

Równoległe z kształceniem kadr na potrzeby krajowego systemu informacji naukowej prowadzone są inne formy doskonalenia zawodowego pracowników zatrudnionych w placówkach informacji, takie jak: kursy, konferencje, seminaria, praktyki zawodowe.

Obecnie CINTE realizuje następujące formy doskonalenia zawodowego:

- kursy podstawowe, 11-dniowe, stanowiące I etap przygotowania do pracy i zapewniające absolwentowi minimum wiedzy niezbędnej do dalszego doskonalenia kwalifikacji zawodowych w dziedzinie informacji naukowej,
- kursy doskonalące, roczne — uwzględniające stan aktualny i tendencje rozwojowe działalności informacyjnej,
- kursy specjalistyczne, 5-dniowe, których celem jest specjalizacja w określonych grupach czynności (opracowania dokumentacyjne, system klasyfikacji i wyszukiwania informacji, mechanizacja i automatyzacja procesów informacyjnych),
- seminaria dla kadry kierowniczej — umożliwiający wymianę doświadczeń i aktualizację wiedzy z teorii i praktyki działalności informacyjnej,
- zagraniczne kursy doskonalące, dwumiesięczne — organizowane we współ-

pracy z Instytutem Podwyższania Kwalifikacji Pracowników Informatyki w Moskwie,

- konferencje specjalistyczne, których celem jest aktualizacja wiedzy na temat wybranego problemu czy kierunku działalności informacyjnej oraz zapoznanie uczestników z tendencjami rozwojowymi w kraju i na świecie,
- seminaria problemowe — prowadzone przez wysoko kwalifikowaną kadrę dydaktyczną, traktowane jako forum wymiany doświadczeń w zakresie wybranych problemów działalności informacyjnej,
- praktyki zawodowe, 5-dniowe, których celem jest doskonalenie praktycznych umiejętności zawodowych w dobrze zorganizowanych ośrodkach int i bibliotekach dysponujących nowoczesnym sprzętem oraz zatrudniających wyspecjalizowaną kadrę.

Na kursach organizowanych przez CİNTE szkoli się co roku 600 - 800 osób. Istnieje pilna potrzeba zwiększenia liczby kursów, a program różnorodnych form doskonalenia zawodowego powinien być realizowany zarówno w CİNTE, jak i w terenie, w wojewódzkich ośrodkach int i oddziałach NOT, na podstawie zawartych z nimi porozumień.

W doskonaleniu kadr informatyki należy szczególną uwagę zwrócić na kadrę kierowniczą, inżyniersko-techniczną oraz ekonomiczną, gdyż te grupy społeczno-zawodowe, z uwagi na swoją rangę i siłę oddziaływania decyzyjnego i wykonawczego, winny być poddawane kształceniu ustawicznemu. One także powinny stać się nosicielami i propagatorami kultury informacyjnej w swoim środowisku.

Niezwykle ważnym problemem decydującym o przydatności i efektywności doskonalenia zawodowego są właściwie opracowane programy nauczania i doskonalenia.

W CİNTE prowadzone są stałe i systematyczne prace nad opracowywaniem oraz aktualizacją i modyfikacją programów nauczania i doskonalenia, jak również nowych form i metod szkolenia pracowników i użytkowników int uwzględniających zmiany zachodzące w działalności informacyjnej.

Prace w tym zakresie prowadzone są w następujących kierunkach.

- rozszerzanie i wzbogacanie obszaru tematycznego dotychczas realizowanych form doskonalenia zawodowego,
- prowadzenie prac nad podnoszeniem efektywności realizowanych programów,
- podwyższanie kwalifikacji meryto-

rycznych i dydaktycznych wykładów.

W latach 1986 - 1989 dokonano modernizacji i nowelizacji 5 programów doskonalenia zawodowego oraz opracowano 9 nowych programów. Dalsze prace są w toku.

Doskonalenie kadr organizowane przez CİNTE, łącznie z systemem kształcenia instytucjonalnego, powinno w latach 1988 - 1995 zapewnić dostosowanie kwalifikacji kadr do potrzeb krajowego systemu informacji.

Ważną rolę w procesie kształcenia i doskonalenia odgrywają wydawnictwa CİNTE.

Szerokiemu upowszechnianiu i utrwalaniu wiedzy informacyjnej służy m.in. wydawana przez CİNTE seria „Materiały Szkoleniowe”, która zakresem tematycznym obejmuje różnorodne teoretyczne i praktyczne zagadnienia z zakresu informacji naukowej, takie jak: organizacja krajowego systemu int, formy działalności informacyjnej, zastosowanie nowoczesnych środków technicznych w int.

Publikacje z tej serii stanowią podręczne kompendium wiedzy informacyjnej, są też pomocne w kierowanym samokształceniu zawodowym, jak również w tworzeniu warsztatu pracy pracownika informacji. Służą one także jako literatura podręcznikowa słuchaczom policealnych studiów informacji naukowo-technicznej, mogą być również wykorzystywane przez studentów tej specjalności.

Dotychczas ukazało się 66 pozycji wspomnianej serii.

3. PRZYGOTOWANIE UŻYTKOWNIKÓW DO KORZYSTANIA Z INFORMACJI

W wyniku wspólnych działań CİNTE i resortu edukacji narodowej wprowadzono obowiązkowe zajęcia z „Przysposobienia czytelniczego i informacyjnego” w wymiarze 20 godzin w programie ośmioklasowej szkoły podstawowej i 6 - 12 godzin w programach szkół ponadpodstawowych (licea ogólnokształcące i zawodowe, technika).

Ponadto w szkołach średnich od roku szkolnego 1986/1987 realizowany jest przedmiot „Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa” w ogólnym wymiarze 76 godzin, jako jeden z ośmiu przedmiotów uzupełniających.

Dla nauczycieli powyższego przedmiotu CİNTE wydało poradnik będący pomocą w realizacji programu. W druku są także pomoce graficzne ilustrują-

ce zawarte w poradniku treści nauczania.

W celu przygotowania studentów do korzystania z informacji opracowany został w CİNTE 12-godzinny program przedmiotu „Podstawy informacji naukowej” dla wszystkich kierunków studiów, z zaleceniem realizowania w toku studiów na III lub IV roku.

Dla wykładowców tego przedmiotu został wydany przez CİNTE poradnik zawierający konspekty zajęć i pomoce graficzne.

Użytkownicy informacji pracujący zawodowo stanowią grupę, której działalność ma bezpośredni wpływ na podnoszenie efektywności i rozwój społeczno-gospodarczy kraju. Dlatego też wobec tej grupy konieczne jest prowadzenie akcji popularyzujących korzyści, jakie stwarza wykorzystanie informacji naukowo-technicznej.

W celu wprowadzenia zagadnień informacji do programów kursów doskonalenia zawodowego w resortach, CİNTE opracowało stosowne wskazówki organizacyjno-metodyczne oraz ramowy program szkolenia. Jednak szkolenie takie może dać pożądane efekty wówczas, gdy użytkownik posiada motywację do korzystania z informacji. Brak tej motywacji wyraźnie rzutuje na zainteresowanie resortów, organizacji społecznych i stowarzyszeń sprawami szkolenia użytkowników. Szersze stosowanie przez przedsiębiorstwa nowych zasad gospodarowania, zgodnie z wymaganiami reformy gospodarczej, musi spowodować wywarcie przez użytkowników presji na ośrodki informacji, co przyspieszy rozwój systemów informacyjnych oraz przepływ informacji do użytkownika.

4. ZADANIA NA LATA NAJBLIŻSZE

Analiza dotychczasowych dokonań, które nie mogą satysfakcjonować, wskazuje na potrzebę podjęcia przez CİNTE działań na rzecz:

- dostosowania programu, metod, środków dydaktycznych oraz innych elementów procesu dydaktycznego realizowanego przez uczelnie i studia policealne do przewidywanych potrzeb ośrodków int,
- jakościowego i ilościowego wzmocnienia kadr nauczycieli akademickich; konieczne jest podjęcie działań umożliwiających otwieranie przewodów doktorskich i habilitacyjnych z

zakresu informacji naukowej w kraju oraz kształcenie kadr naukowych za granicą,

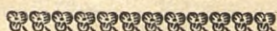
- zwiększenie liczby pracowników int doskonalonych zawodowo przez CİNTE oraz poszerzenia zakresu tematycznego szkoleń, stosownie do rozpoznanych potrzeb w tym zakresie,
- ośrodek badania potrzeb kadrowych ośrodków krajowej sieci int i przedstawiania wniosków w tym zakresie bezpośrednim realizatorom kształcenia i doskonalenia zawodowego,
- doskonalenia w zakresie dydaktyki wykładowców, instruktorów, kierowników punktów konsultacyjnych i innych osób bezpośrednio zaangażowanych w procesie doskonalenia zawodowego pracowników int,
- stałych roboczych kontaktów i narad z przedstawicielami jednostek prowadzących kształcenie i doskonalenie zawodowe z zakresu int z udziałem przedstawicieli Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej,
- wykorzystywanie w procesie dydaktycznym nowoczesnych środków technicznych.

Proces kształcenia i doskonalenia kadr int winien być jeszcze lepiej dostosowany do rzeczywistych potrzeb wynikających ze struktury i organizacji systemu int w kraju, jak i jego powiązań z międzynarodowymi systemami.

Coraz lepsze przygotowanie kadr i użytkowników informacji powinno sprzyjać inspirowaniu i wyzwaniu potrzeb informacyjnych różnych grup społeczno-zawodowych, a w konsekwencji kształtowaniu i utrwalaniu kultury informacyjnej społeczeństwa.

Rosnącym potrzebom edukacyjnym oraz zapotrzebowaniu na kadry o najwyższych kwalifikacjach towarzyszyć będzie kształcenie ustawiczne obejmujące także kadry informacji naukowej i technicznej.

Konieczne jest zatem dalsze doskonalenie całego systemu informacji naukowej mającego coraz lepiej spełniać swe zadania w sferze obsługi użytkowników objętych kształceniem ustawicznym, zaktywizowanych przez reformę gospodarczą. Ważne jest również permanentne kształcenie pracowników informacji wszystkich szczebli w celu przygotowania ich do sprawniejszej realizacji bieżących i perspektywicznych, ogólnonarodowych społeczno-ekonomicznych zadań.

UŻYTKOWNICY BIBLIOTEK WYŻSZYCH SZKÓŁ TECHNICZNYCH

1. WSTĘP

Przy pobieżnej klasyfikacji i zastosowaniu kryteriów czysto formalnych, użytkowników bibliotek szkół technicznych można podzielić na 4 grupy:

- studenci,
- nauczyciele akademicy,
- pracownicy naukowo-techniczni,
- pracownicy administracji.

Podział taki jest jednak dużym uproszczeniem i nie daje odpowiedzi na zasadnicze pytania: co wyróżnia poszczególne grupy użytkowników, co je łączy, jakie jest zapotrzebowanie użytkowników poszczególnych grup na informację naukową i jaką informację.

Trzeba więc zastosować inne, głębsze kryteria klasyfikacji, nie tylko kryterium zajmowanego stanowiska, ale również charakteru pracy oraz potrzeb informacyjnych. Wtedy okaże się, że w każdej z tych grup występują podgrupy, różniące się między sobą charakterem pracy, zainteresowaniami naukowymi, a co za tym idzie, potrzebami informacyjnymi, a to jest właśnie głównym i podstawowym wyróżnikiem poszczególnych kategorii użytkowników.

Niewątpliwie największą, najważniejszą i podstawową grupą użytkowników są:

2. STUDENCI

Studenci nie stanowią jednak zwartej i jednolitej kategorii użytkowników; trzeba ich podzielić przynajmniej na 3 podgrupy:

- 1) studenci I i II roku,
- 2) studenci lat III - V,
- 3) dyplomanci.

Podział ten jest dużym uogólnieniem, ma charakter tylko orientacyjny i w odniesieniu do różnych uczelni technicznych można go przesuwac w obrębie lat w dół lub w górę.

Studenci pierwszych lat studiów

Przyszli inżynierowie rozpoczynający studia stykają się z wieloma różnorodnymi dotąd nieznanymi sprawami i zjawiskami. Rozpoczynają wykłady, ćwiczenia, laboratoria na wysokim akademickim poziomie. Jednak pod względem metodyki pracy naukowej, pracy z książką i innymi dokumentami naukowymi niewiele się zmienia. Przez 12 lat ci młodzi ludzie byli przyzwyczajeni do intensywnego korzystania z podręcznika i literatury obowiązkowej, a pojęcie selektywnego korzystania z książek czy ze skrótów było im obce, nawet zabronione. Niestety, na pierwszym roku nic się tu prawie nie zmienia. Wykłady kursowe, po których zdaje się egzaminy i kolokwia zamiast kartkówki i okresowego przepytывania, gotowa literatura obowiązkowa, w większości przypadków ograniczająca się do skryptów i innych akademickich podręczników, które trzeba dokładnie i w całości czytać, notatki z wykładów w zasadzie niewiele wnoszą nowego pod względem metodyki pracy z książką.

Nauczyciele akademicy na ogół nie mają czasu, aby uczyć studentów nowej metodyki pracy, a zresztą nie ma tego w programie, a ponadto nie są specjalistami od metodyki pracy naukowej.

I tutaj dochodzimy do bardzo ważnej sprawy — działalności pedagogicznej biblioteki. Przed bibliotekarzami otwierają się wielkie możliwości pracy dydaktycznej, a zarazem spełniania obowiązku adaptacji studentów I roku do nowej akademickiej rzeczywistości.

Tę wiedzę i te umiejętności przekazują bibliotekarze w czasie zorganizowanych, oficjalnych zajęć z informacji naukowej, a także w codziennej pracy, w czasie kontaktów ze studentami głównie w oddziałach udostępniania i informacji naukowej.

Na zorganizowanych zajęciach mamy obowiązek nie tylko zapoznania studentów z organizacją biblioteki, budową książki, opisem bibliograficznym itp., ale także z nowymi, dotychczas nieznanymi rodzajami dokumentów, jak: normy, patenty, literatura firmowa oraz całą sferą wydawnictw nazywanych ogólnie materiałami trudnodostępnymi. Musimy uświadomić studentom rolę tych dokumentów w ich przyszłej pracy naukowej.

Bardzo ważną sprawą jest wstępne zapoznanie studentów z metodyką pracy i kryteriami doboru literatury do ich przyszłej, samodzielnej pracy, z selekcją materiału, a także z wybiórczym, selektywnym korzystaniem z książki.

Już na I roku trzeba zapoznać studentów z dokumentami pochodnymi, z budową abstraktu i jego rolą w pracy badawczej.

I wreszcie należy poinformować studentów o dokumentach niepiśmienniczych, na nośnikach maszynowych. Chodzi tu przede wszystkim o takie dokumenty, jak: wideokasety, taśmy magnetyczne, dyskietki, dyski itp. Jest to zapoznanie wstępne, skrótowe na zajęciach zorganizowanych. Niestety, na wyrabianie praktycznych umiejętności korzystania z tych materiałów brakuje czasu, zresztą studenci na pierwszych dwóch latach będą czytali głównie podręczniki akademickie, a metodyka ich pracy niewiele zmieni się w stosunku do szkoły średniej. Ale już na pierwszym roku będą się oni stykali, może na razie sporadycznie, z nowymi dokumentami, zarówno piśmienniczymi, jak i niepiśmienniczymi. Skrypt akademicki mogą otrzymać w postaci wideokasety, a tradycyjny podręcznik połączony z dyskietką, która będzie uzupełnieniem treści podręcznika, a głównie zastąpi tradycyjne rysunki i ilustracje.

Studenci pierwszych dwóch lat odwiedzają w bibliotece głównie oddział udostępniania, a w szczególności wypożyczalnię studencką, a do bibliotekarzy zwracają się najczęściej o pomoc, jeśli mają trudności w posługiwaniu się katalogami.

Studenci III - V roku studiów

Tak naprawdę studia na wyższej uczelni technicznej rozpoczynają się na 3-4 semestrze. Naturalnie, nie można tego traktować sztywno i schematycznie oraz jednakowo odnosić do wszystkich wyższych szkół technicznych. W tym czasie studenci kończą niektóre przedmioty, a od wykładów kursowych przechodzi się do właściwego kształcenia. Studenci otrzymują samodzielne prace, samodzielne zadania i konkretne tematy do opracowania. Książka, skrypt akademicki schodzą na plan drugi i zaczyna się samodzielne poszukiwanie dokumentów naukowych, takich, z którymi dotychczas studenci rzadko spotykali się; odwiedzają nie tylko wypożyczalnię studencką, ale starają się być częstymi użytkownikami czytelni, odwiedzają też Oddział Informacji. Teraz dopiero przydają im się wiadomości z informacji naukowej zdobyte wcześniej. Wiadomości te utrwalają i praktycznie je stosują. Praca ze studentami starszych lat jest przyjemna i bibliotekarzom daje dużo satysfakcji.

Studenci dopiero teraz doceniają, jak ważna jest informacja naukowa, jaką odgrywa rolę w pracy naukowo-badawczej, a bibliotekarz staje się współpartnerem pracownika naukowego w kształceniu studenta. W niektórych wyższych szkołach technicznych na starszych latach prowadzone są kilkugodzinne programowe zajęcia z informacji naukowej, mające na celu pogłębienie i utrwalenie wiedzy zdobytej na pierwszym roku studiów. Ponadto studenci pierwszych dwóch lat korzystają głównie z wypożyczalni studenckiej w bibliotece głównej, ewentualnie z biblioteki wydziałowej. Teraz na latach starszych mają otwarte konta w wypożyczalni zbiorów podstawowych w bibliotece głównej oraz w bibliotekach instytutowych, które obsługują głównie pracowników naukowych. Studenci lat starszych, jako użytkownicy biblioteki, oprócz książek i czasopism korzystają ze zbiorów specjalistycznych (normy, patenty) i szeroko pojętych materiałów trudno dostępnych. Coraz częściej również korzystają z dokumentów naukowych niepiśmienniczych.

Dyplomanci

Studenci ostatniego roku, a raczej ostatnich 3 semestrów — dyplomanci stanowią odrębną grupę użytkowników. Dyplomanci bardzo dużo czasu spędzają w informatorium i oddziale informacji naukowej, a przedmiotem ich zaintereso-

wań jest bibliografia, szczególnie wydawnictwa abstraktowe. Przy pomocy pracownika informacji wertygują literaturę dokumentacyjną, wyszukują bibliografię do tematu swojej pracy. Szczególnym przedmiotem ich zainteresowań stają się abstrakty, przynoszące w skrócie informację o światowych, najnowszych osiągnięciach naukowych. Bibliotekarz staje się nie tylko przewodnikiem dyplomanta po wydawnictwach informacyjnych, ale również pomagającym w stworzeniu właściwie i poprawnie opracowanej bibliografii, a następnie w zdobyciu potrzebnych mu do pracy dokumentów naukowych.

Dyplomanci ponadto korzystają często z wypożyczeń międzybibliotecznych, z pracowni reprograficznej oraz oddziałów informatycznych, gdzie uzyskują informację o dokumentach naukowych z maszynowych baz danych.

Studenci piszący pracę dyplomową w zasadzie po raz pierwszy wykazują duże zainteresowanie informacją faktograficzną i rzeczową. Cennej pomocy udzielają im w tym zakresie absolwenci uczelni technicznej — inżynierowie zatrudnieni w bibliotekach. Inżynierowie-specjaliści znajdują z nimi wspólny język, udzielają konkretnych fachowych, specjalistycznych informacji. Łącząc wiedzę inżyniera z wiedzą pracownika informacji naukowej są dla dyplomantów nie tylko przewodnikami po literaturze, ale często niemalże współpromotorami prac dyplomowych.

3. STAŻYŚCI, ASYSTENCI, STARSI ASYSTENCI, DOKTORANCI

Stażyści, asystenci i starsi asystenci stanowią dość jednolitą grupę użytkowników biblioteki akademickiej. Grupę tę łączą, a jednocześnie wyróżniają od innych, następujące kryteria:

- a) są to młodzi stażem pracownicy naukowcy, zdobywający i utrwalający rangę nauczyciela akademickiego. Pracownicy starający się jak najszybciej zdobyć i ugruntować niezbędną wiedzę potrzebną pracownikowi dydaktycznemu i naukowo-badawczemu;
- b) pracownicy rozpoczynający pracę nad dysertacją, a następnie otwierający przewody i piszący prace doktorskie.

Spośród tych użytkowników na uwagę zasługuje niewielka grupa doktorantów-pracowników zwolnionych od zajęć dydaktycznych i pobierających stypendium naukowe. Jako użytkownicy biblioteki niewiele różnią się od pozostałych pracowników. Nie wypożyczają literatury związanej z procesem dydaktycznym, ale za to intensywniej korzystają z fachowej literatury naukowej i oddziału informacji naukowej, mają oni bowiem krótszy termin zakończenia dysertacji.

4. ADIUNKCI I WYKŁADOWCY, STARSI WYKŁADOWCY

Jest to największa grupa nauczycieli akademickich i na nich głównie spoczywa praca dydaktyczno-wychowawcza i naukowo-badawcza. Stanowią oni trzon kadry naukowej uczelni.

Ta grupa użytkowników intensywnie korzysta z bibliotek akademickich. Przejawia mniejsze zainteresowanie literaturą związaną z procesem dydaktycznym, swoją uwagę skupiając na pracach naukowo-badawczych. Stąd też są zainteresowani informacją naukową i poszukiwaniem literatury do tematów swoich prac badawczych.

Użytkownicy ci korzystają z zautomatyzowanych systemów informacyjnych, zarówno w trybie on-line, jak i off-line.

Ponadto pracownicy ci bardzo intensywnie korzystają z tradycyjnych, drukowanych źródeł informacji — wszelkiego rodzaju wydawnictw dokumentacyjnych. Stąd też jest ciągła, nieprzerwana współpraca z biblioteką, a szczególnie z takimi jej agendami, jak Oddział Informacji Naukowej, wypożyczalnia międzybiblioteczna, czytelnia czasopism. Jeśli chodzi o rodzaj dokumentów źródłowych, to w sferze ich zainteresowania znajdują się wszystkie rodzaje tych dokumentów. Co prawda, książki schodzą na plan drugi, natomiast na czoło wysuwają się materiały konferencyjne, patenty, materiały niepublikowane i naturalnie czasopisma. W grupie tej jest również duże zapotrzebowanie na literaturę dokumentacyjną. Część adiunktów (oczywiście nie wszyscy) pracuje intensywnie nad habilitacją. Jako użytkownicy biblioteki niewiele różnią się oni od pozostałych z tej grupy. Nieco większe zainteresowanie przejawiają oni informacją i dokumentami o charakterze podstawowym, na wysokim poziomie teoretycznym. Ten brak większego zróżnicowania wypływa również stąd, że prace habilitacyjne są częścią oraz wynikiem prowadzonych prac naukowo-badawczych.

5. SAMOZIELNI PRACOWNICY NAUKOWI — PROFESOROWIE I DOCENCI

Profesorowie i docenci jako użytkownicy bibliotek interesują nas głównie z dwóch względów:

- a) jako kierownicy prowadzonych prac naukowo-badawczych,
- b) jako autorzy różnych publikacji (książek, artykułów, referatów na konferencję itp.).

Jako kierownicy prowadzonych prac badawczych wykazują duże zainteresowanie informacją naukową. To oni korzystają głównie z automatyzowanych systemów informacyjnych i maszynowych baz danych. Również dla nich prowadzone są poszukiwania literaturowe w tradycyjnych wydawnictwach informacyjnych.

Na uwagę zasługuje fakt, że nie zawsze robią to sami. Często pracę tę dla nich wykonują asystenci czy inni członkowie kierowanych przez nich zespołów. Nierzadko również pracę tę zlecają pracownikom informacji zatrudnionym w bibliotece. Jeśli chodzi o wyszukiwane dokumenty źródłowe szczególne zainteresowanie wykazują dokumentami pochodnymi — abstraktami, które w 80-90%, zaspokajają ich potrzeby. Natomiast z dokumentów źródłowych przedmiotem ich zainteresowania są patenty, materiały z konferencji naukowych i inne dokumenty trudnodostępne.

6. PRACOWNICY INŻYNIERYJNO-TECHNICZNI

Pracownicy inżyniersko-techniczni w wyższych uczelniach technicznych stanowią dość dużą grupę. Charakteryzują się oni tym, że na ogół nie prowadzą zajęć dydaktycznych, natomiast niemal cały wysiłek ich pracy związany jest z prowadzonymi pracami badawczymi. Są oni kierownikami laboratoriów, pracowni, warsztatów itp. Zapewniają od strony technicznej właściwe funkcjonowanie prac dydaktyczno-wychowawczych i naukowo-badawczych, wspólnie z biblioteką tworząc zaplecze naukowe uczelni, a ich rola zbliżona jest do roli bibliotekarza.

Pracownicy inżyniersko-techniczni na ogół na równi z nauczycielami akademickimi — głównie z adiunktami — biorą aktywny udział w prowadzonych pracach naukowo-badawczych. Wobec czego jako użytkownicy biblioteki niewiele różnią się od nauczycieli akademickich.

Ponadto, zgodnie z funkcją związaną z etatem są zainteresowani literaturą techniczną bardziej popularną, na poziomie inżynierskim, a zainteresowanie to dotyczy wszystkich rodzajów zbiorów bibliotecznych od skryptów począwszy, a na dokumentach trudnodostępnych skończywszy.

7. PRACOWNICY ADMINISTRACJI I OBSŁUGI

Ta dość liczna grupa pracowników stanowi niewielki procent w korzystaniu z usług bibliotecznych.

Tematyka ich zainteresowania sprowadza się do trzech rodzajów:

- a) korzystanie z informacji i wypożyczanie dokumentów naukowych ogólnotechnicznych, takich jak: książki, czasopisma, normy, literatura firmowa itp. na poziomie inżynierskim i technologicznym,
- b) korzystanie z informacji i wypożyczeń literatury prawno-ekonomicznej,
- c) korzystanie ze zbiorów humanistycznych — głównie literatury pięknej.

Ostatni rodzaj usługi można nazwać działalnością ponadpodstawową, niejako wykraczającą poza normalny zakres obowiązków biblioteki.

8. ZAKOŃCZENIE

Zastosowane kryteria kategoryzowania, a co za tym idzie i klasyfikacja użytkowników bibliotek wyższych szkół technicznych jest na pewno schematem i w jakimś stopniu uproszczeniem. Można by zastosować inne, bogatsze kryteria podziału, przyjęc głębszą i dokładniejszą klasyfikację użytkowników oraz dokonać dokładniejszej ich charakterystyki. Szczupłe ramy referatu nie pozwalają na głębszą i pełniejszą analizę, a tym samym i charakterystykę przedmiotu. Zresztą nawet przy zastosowaniu bardziej szczegółowych kryteriów i głębszej analizy nie można uniknąć schematycznego ujęcia przedmiotu.

Przeprowadzona charakterystyka poszczególnych użytkowników jest również z konieczności niepełna i skrócona.

PODSTAWOWE ŹRÓDŁA INFORMACJI SŁUŻĄCE KSZTAŁCENIU UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEK POLITECHNICZNYCH

1. Wstęp

Zgodnie z zapowiedzianym roboczym charakterem tej konferencji, mającej na celu wymianę doświadczeń i wzajemne otwarcie naszych warsztatów pracy, pomija się w referacie rozważania teoretyczne typu: stan badań nad tematem oraz zakresy i metody badawcze. Przedstawia się natomiast doświadczenia warsztatowe bibliotek politechnik, powszechnie prowadzących dydaktykę informacyjną, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń Biblioteki Politechniki Szczecińskiej.

Niewielkie rozmiary referatu nie pozwalają na przedstawienie rozważań nad źródłami informacji służącymi kształceniu, w powiązaniu z zagadnieniami kategoryzacji użytkowników podlegających kształceniu, z programami zajęć, z ich zakresami treściowymi, z przewidywaną ich modyfikacją w miarę wprowadzania informatyki, z recepcją zajęć i innymi zagadnieniami integralnie związanymi z problematyką źródeł. Lukę tę niewątpliwie wypełnią pozostałe referaty. One, wraz z dyskusją i wnioskami z konferencji, stanowić będą całość powiązaną metodycznie i strukturalnie.

Rozwój wiedzy i towarzyszący mu ogromny wzrost ilościowy piśmiennictwa mają wpływ na ewolucję procesu dydaktycznego. Bardzo ważne stało się mianowicie kształcenie umiejętności poszukiwania informacji rozsianej w coraz większej liczbie źródeł pierwotnych. Służy temu m.in. ta część dydaktyki informacyjnej, która traktuje o źródłach informacyjnych.

Celem referatu jest więc systematyzacja i próba charakterystyki źródeł informacji, które powinny znać na swoim poziomie poszczególne grupy użytkowników biblioteki wyższej szkoły technicznej podczas nauki i pracy na uczelni, i którymi powinny umieć się posługiwać opuściwszy jej mury.

2. Systematyzacja źródeł informacji

W miarę rozwoju komputeryzacji bibliotek będącym prawdopodobnie operowali ogólnym pojęciem „zbiór niezbędnej informacji” bez wnikania w rodzaje jej źródeł. Tym samym, nauka o źródłach informacji w obecnej formie być może stanie się zbędna. Uważamy jednak, iż obecnie systematyzacja i typologia dokumentów są ważnym elementem dydaktyki biblioteczno-informacyjnej, traktującej o źródłach informacji. W aspekcie formalnym ma to wartość porządkującą. W aspekcie merytorycznym przynosi użytkownikom bibliotek kwantum wiedzy o źródłach i umiejętność posługiwania się prawidłową terminologią, ułatwiającą kontakt użytkownik — bibliotekarz.

Nie wnikając w szczegółowe i róż-

norodne podziały (szczegółowe podziały znajdują zainteresowani w literaturze przedmiotu, do której odsyłamy podczas zajęć bibliotecznych), przyjmijmy użyteczną dla użytkowników naukowych bibliotek technicznych systematykę źródeł na: publikowane i niepublikowane piśmiennicze źródła pierwotne, źródła pochodne i wtórne oraz niepiśmiennicze źródła informacji.

Wielostronnej charakterystyce podlegają na zajęciach bibliotecznych piśmiennicze źródła informacji — dokumenty tekstowe. Ze zrozumiałych względów mniej uwagi poświęca się niepiśmienniczym źródłom informacji, tj. pozatekstowym dokumentom, takim jak: grafika, audiowizualia i inne, których charakterystykę częściej przedstawia się w programie zajęć bibliotecznych poświęconych systemom informacyjnym.

Gruntownemu omówieniu podlegają publikowane, piśmiennicze źródła informacji w podziale na dokumenty pierwotne — czyli informatory bezpośrednie, dokumenty pochodne — czyli informatory pośrednie oraz dokumenty wtórne. Jeśli chodzi o pierwotne źródła informacji, to ze względu na zróżnicowaną ich wartość informacyjną, niezbędna jest dalsza ich systematyzacja na wydawnictwa zwarte, ciągłe i na specjalne zbiory techniczne. Osobnego podejścia na zajęciach bibliotecznych wymagają pochodne źródła informacji — stanowiące „klucze” do informacji zwartej w wydawnictwach pierwotnych. Im biblioteka zasobniejsza jest w aparaturę techniczną, tym więcej miejsca należy na zajęciach bibliotecznych poświęcić dokumentom wtórnym i ich roli w wykorzystaniu informacji.

Spróbujmy w niniejszym referacie skoncentrować się na tych źródłach informacji, które dla użytkowników bibliotek wyższych uczelni technicznych są najbardziej cenne.

Wśród wydawnictw zwartych są podręczniki, encyklopedie, leksykony, monografie, poradniki, zwłaszcza z dziedziny technicznych. Szczególnym rodzajem źródeł informacji, na które należy zwrócić uwagę użytkowników naukowych bibliotek technicznych, są materiały konferencyjne oraz publikacje typu: *Advances...*, *Itogi...*, *Fortschritte...*, o dużym ładunku nowości naukowych i technicznych. W grupie wydawnictw ciągłych szczególnie zainteresowaniem cieszą się czasopisma naukowe i techniczne, zaś w grupie specjalnych rodzajów dokumentów na uwagę zasługują zwłaszcza literatura firmowa, normy, opisy patentowe. Należy również podkreślać wartość niepublikowanych dokumentów piśmienniczych, takich jak: sprawozdania ze zjazdów naukowych, dysertacje naukowe. Są one często wczesnymi informacjami, wyprzedzającymi publikacje.

Bogatą wartość informacyjną posiadają dokumenty pochodne a wśród nich: opisy bibliograficzne (katalogowe), analizy dokumentacyjne (abstrakty) i syntetyczne, opracowania faktograficzne, a także wydruki (serwisy) komputerowe, tłumaczenia, karty dokumentacyjne itp.

Pomocą w wykorzystaniu omawianych źródeł informacji są dokumenty wtórne, a więc reprintsy, duplikaty, a głównie kserokopie i mikroformy. Konięcznie jest więc ich omówienie na zajęciach bibliotecznych.

Systematyzacja źródeł informacji i uzyskanie porozumienia z użytkownikami biblioteki w kwestiach terminologii

dotyczącej źródeł informacji pozwala przejść do ich wyboru i charakterystyki.

3. Wybór i charakterystyka źródeł informacji

Wśród wielu możliwości selekcji źródeł do omawiania na zajęciach bibliotecznych przyjmijmy ich wybór oparty na zawartej w nich informacji. Pod względem formalnym wydzielamy źródła informacji bezpośredniej, podające informację faktograficzną oraz informatory pośrednie, będące „kluczem” do treści poszukiwanych publikacji. Pod względem merytorycznym, charakteryzując wszystkie podstawowe źródła informacji skupiamy uwagę słuchaczy na źródłach zawierających informację z dziedziny techniki.

Wydawnictwa zwarte — będące źródłami informacji bezpośredniej, są pierwszymi dokumentami, z którymi stykają się użytkownicy kształceni na niższych szczeblach procesu dydaktycznego. Studenti roku 0 i I rozpoczynają swą edukację biblioteczną przez poznanie informatorów ogólnych, takich jak: encyklopedie, słowniki, leksykony. Doskonałymi źródłami informacji naukowej są opracowania monograficzne, podręczniki i poradniki. Dla kształconych użytkowników roku 0 i I są to podstawowe źródła informacji pomocne przy ustalaniu poprawności terminów, lub przy wyjaśnianiu nazwy a także przy użytkowaniu określonych informacji merytorycznych. Są to źródła, którą spełniają także rolę inspirującą do dalszych poszukiwań literaturowych. Są też narzędziem do przemyślenia twórczych. Podobną rolę spełniają, ale już w stosunku do kształconych użytkowników III, IV i V roku studiów, wydawnictwa ciągłe, będące źródłami dość wczesnych, aktualnych informacji naukowych i technicznych.

W bibliotekach uczelni technicznych bardzo cennymi wydawnictwami są specjalne dokumenty techniczne, a zwłaszcza opisy patentowe, normy i literatura firmowa. Opisy patentowe stanowią pierwszą informację ogłoszoną publicznie o nowym rozwiązaniu technicznym, jakim jest wynalazek, dlatego też informatory o patentach udzielonych, bądź dane o nowych wynalazkach chronionych patentami są cennymi wydawnictwami w bibliotekach uczelni technicznych. Informatory o patentach to źródła informacji, z którymi zaznajamiają się użytkownicy III roku studiów, a w pełni z zawartych w nich informacji ko-

rzyszają w późniejszym okresie nauki i w przyszłej pracy naukowej i zawodowej. Z dokumentami tymi zapoznają się także podczas zajęć informacyjno-bibliograficznych młodzi pracownicy nauki.

Dość ważnym źródłem informacji w bibliotekach politechnicznych są normy. Poznają ten zbiór użytkownicy na I roku studiów i praktycznie nie rozstają się z nim przez cały okres nauki.

Literatura firmowa jest podstawowym źródłem dość wczesnych informacji technicznych. Użytkownicy kształceni na niższych szczeblach dydaktyki bibliotecznej mają możliwość poznania tego typu wydawnictw — zbyt słabo jeszcze niestety rozpowszechnionych. Wśród bogatego ich zbioru na szczególną uwagę zasługują katalogi techniczne, czasopisma zakładowe oraz księgi handlowe i przemysłowe. Wydawnictwa te są materiałem pomocniczym dla użytkowników naukowych bibliotek technicznych od III roku studiów.

Bibliografia należy do stałego warsztatu pracy naukowca i studenta, jest w ręku użytkownika narzędziem pośrednim między nim, a poszukiwanymi publikacjami. Wydawnictwa typu bibliograficznego pozwalają znacznie skrócić czas przeznaczony na przygotowanie i opracowanie tematu. Z wydawnictwami bibliograficznymi zapoznają się studenci III roku studiów. Obcowanie i praca z różnego typu bibliografiami ma na celu kształcenie umiejętności poszukiwania bibliograficznych, a w rezultacie pozwala również na nabycie sprawności poprawnego sporządzania zestawień bibliograficznych. Dla użytkowników bibliotek technicznych najcenniejszymi są bibliografie podające szybką i względnie wyczerpującą informację o nowościach z dziedziny nauki i techniki. Do nich należą: „Research titles”, „Current contents”, „Signalna informacja”. Przykładem bardzo rozbudowanego systemu bibliografii analitycznej jest „Referativnyj Żurnal” czy „Chemical Abstracts”. Z wymienionymi wyżej bibliografiami spotykają się użytkownicy w bibliotekach specjalistycznych (wydziałowych, instytutowych) zwłaszcza studenci III i starszych lat studiów, którzy przy ich pomocy przygotowują prace dyplomowe. W toku kształcenia zapoznają się także z publikacjami wydawanymi przez centralne, branżowe i oddziałowe ośrodki INTE. Są to wąskotematyczne publikacje; „Informacja ekspresowa”, „Przegląd dokumentacyjny”, „Biuletyn informacyjny”, „Komunikaty”.

Dużą wartość informacyjną posiadają wszelkiego typu informatory. Z tymi

źródłami mają kontakt studenci III roku studiów, którzy w trakcie zajęć z informacji naukowej poznają różne ich rodzaje, przydatne w czasie dalszej nauki i przyszłej pracy. Korzystają z nich także młodzi pracownicy nauki. Wydawnictwa te są także ważnym narzędziem w pracy bibliotekarzy. Znajomość tych wydawnictw pozwala nie tylko na wykorzystanie informacji w nich zawartych, ale umożliwia nawiązanie kontaktów z autorami rozpraw, pozwala śledzić kierunki podejmowanych badań naukowych, daje ogólną orientację w aktualnych zagadnieniach nauki i techniki.

W bibliotekach politechnicznych o strukturze sieci bibliotek — pomocą dla użytkowników są katalogi biblieczne, a szczególnie katalogi centralne, które poznają na zajęciach bibliecznych studenci roku 0 i I, nabywając umiejętność korzystania z nich w toku zajęć bibliecznych.

Odrębną grupę kształconych użytkowników bibliotek politechnicznych stanowią młodzi pracownicy nauki. Podczas zajęć informacyjnych prowadzonych dla nich eksponuje się głównie wydawnictwa abstraktowe, w połączeniu ze światowymi i krajowymi serwisami informacyjnymi, wydawnictwa informacyjne typu „informacja o informacji”, materiały konferencyjne, wydawnictwa informujące o postępie w poszczególnych dyscyplinach naukowych typu: „Itogi”, „Advances”, „Fortschritte” oraz literaturę patentową.

4. Zakończenie

Typologia i charakterystyka wydawnictw informacyjnych, stanowiąc fragment cyklu zajęć bibliecznych, są za ledwie wstępem do problematyki kształcenia. Student czy pracownik naukowy w bibliotece jest ustawicznie kształcony poprzez stały kontakt ze źródłami informacji, samodzielnie lub za pośrednictwem bibliotekarza, znającego jego potrzeby informacyjne.

Warunkiem właściwego przygotowania studenta czy pracownika naukowego do poruszania się po źródłach informacji jest dobra znajomość zasobów i warsztatu bibliotecznego przez prowadzących zajęcia. Powinni być nimi ci, którzy stale mają kontakt zarówno z dokumentem, o którym będą informować, jak i użytkownikiem, którego będą kształcić. Im kontakt ten jest ściślejszy tym rezultaty kształcenia są efektywniejsze.

LITERATURA

- [1] Ching-Chih Chen: Scientific a. Technical Information Sources. London, 1976.
- [2] Guide to reference material. Vol. 1. Science a. Technology. London, 1973.
- [3] Walford's concise guide to reference material, London 1981.
- [4] Sitarska A., Zasadowa H.: Specjalistyczne wydawnictwa informacyjne. Problematyka i przegląd. Wwa, PWN, 1972.
- [5] Zasadowa H.: Wydawnictwa informacyjne. Cz. 1. Problematyka, Mat. szkol. CİNTE. Nr 29/1983.
- [6] Zasadowa H.: Wydawnictwa informacyjne. Cz. 2. Spis bibliograficzny. Mat. szkol. CİNTE. Nr 41/1984 - 5.
- [7] Materiały i sprawozdania z pracy dydaktycznej prowadzonej w Bibliotece Politechniki Szczecińskiej (materiały niepublikowane).

Uczestnicy II Międzynarodowej Roboczej Narady Wykładowców Informacji Naukowej i Użytkowników Bibliotecznych Systemów Komputerowych w Wyższych Szkołach Technicznych przed gmachem Ośrodka Kształcenia Bibliotekarzy w Jarcinie

PROBLEMY KSZTAŁCENIA BIBLIOTEKARZY I PRACOWNIKÓW INFORMACJI DLA WYŻSZYCH SZKÓŁ TECHNICZNYCH

Z obserwacji i wstępnych badań nad osobowością pracowników bibliotek naukowych o profilu technicznym wynika, że poza ogólnymi predyspozycjami do wykonywania zawodu, pracownik powinien łączyć wiedzę z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej z przynajmniej jedną dyscypliną techniczną reprezentowaną w szkole wyższej. Coraz większa złożoność pracy wymaga ponadto znajomości:

- obsługi nowoczesnych urządzeń,
- języków obcych,
- zarządzania, ekonomiki i efektywności pracy,
- analizy systemowej,
- opracowania i obsługi zautomatyzowanych systemów informacji.

Dlatego też do pracy, poza bibliotekoznawcami, chętnie angażowani są absolwenci kierunków technicznych, ekonomiści, informatycy oraz filolodzy, a także osoby ze średnim przygotowaniem zawodowym.

Co roku uczelnie opuszcza ok. 500 - 600 absolwentów specjalności „bibliotekoznawstwo i informacja naukowa” oraz „informacja naukowo-techniczna”. W placówkach związanych z nauką i techniką absolwenci tego kierunku stanowią: 32% zatrudnionych w ośrodkach int, 29% — w wyższych szkołach, 24% — w bibliotekach*. Ośrodki akademickie nastawione są raczej na tematykę historyczną i humanistyczną. Aktualnie w programach IBIN-ów i ZBIN-ów dominują takie specjalizacje magisterskie jak:

- informacja naukowa,
- bibliotekoznawstwo,
- biblioteki szkolne i pedagogiczne,
- biblioteki publiczne,
- dawna książka,
- edytorstwo.

Badania nad absolwentami bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, prowadzone na zlecenie CINTE przez INTE w 1984 r. wykazały, że: „Według opinii badanej grupy 80% potrafi opracowywać zbiory; ok. 65% umie obsługiwać czytelników (...), ok. 60% potrafi badać potrzeby użytkowników, tyle samo umie prowadzić współpracę z innymi zbiorami i ośrodkami (...). Najtrudniejsze jest tłumaczenie na język polski obcojęzycznych materiałów informacyj-

nych (90%), dalej kooperacja z systemami zautomatyzowanymi i specjalistycznymi bazami danych (93%), prace nad rozwojem technologii i teorii informacji (89%), prace związane z prowadzeniem systemów z informatyzowanych (77%), zakupy materiałów informacyjnych (73%), planowanie (65%) i merytoryczne przygotowanie materiałów do edycji (59%)” [1].

Należy sądzić, że dalszy rozwój nowoczesnych technik informacyjnych, zmieniające się funkcje pracowników informacji i coraz większa złożoność pracy spowodują szukanie nowych rozwiązań w systemie kształcenia kadr int. Z punktu widzenia przyszłych potrzeb należy położyć nacisk na kształcenie pośredników między systemami a ich użytkownikami. Wiąże się to ze wzrostem znaczenia pracowników informacji jako konsultantów dla użytkowników. Przypuszcza się, przy koniecznym w tym miejscu optymistycznym założeniu dotyczącym rozwoju int w Polsce, że w niedalekiej przyszłości zadania pracowników informacji będą polegały przede wszystkim na udzielaniu porad użytkownikom.

Dlatego korzystne byłoby powiązanie studiów z zakresu informacji naukowej z inną dyscypliną, np. techniką, ekono-

* Dane uzyskane z Rządowego Centrum Informatycznego PESEL w 1988 r.

mią, rolnictwem, jak również modyfikacje programu kierunku „bibliotekoznawstwo i informacja naukowa” poprzez wprowadzenie bloków encyklopedycznej wiedzy z wybranych dziedzin nauki, czy gałęzi techniki oraz rozszerzenie zakresu przedmiotów poświęconych nowoczesnym technologiom informacyjnym, informatyce i działaniu systemów zautomatyzowanych. Cel ten można osiągnąć rozwijając studia międzywydziałowe i międzyuczelniane, wprowadzając specjalizacje na kierunkach niebibliotekoznawczych oraz włączając uczelnie techniczne, ekonomiczne i rolnicze do realizacji zadań kształcenia kadr informacji. Rozwiązaniem idącym w tym kierunku są programy studiów:

- „informacja naukowo-techniczna” realizowana na Wydziale Techniki Uniwersytetu Śląskiego,
- „systemy informacji naukowej i technicznej”, specjalizacja prowadzona na Wydziale Informatyki i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej.

Potwierdzenie tej tezy można znaleźć w fakcie, że kraje o wysokim poziomie rozwoju int kształcą kadry w uczelniach o różnych profilach, opierając się na rozmaitych programach. W niektórych uniwersytetach amerykańskich, obok zagadnień ogólnoinformacyjnych, studiować można również kierunki specjalistyczne związane z zarządzaniem i problemami technicznymi placówek informacji w takich dziedzinach, jak nauki medyczne, handel i przemysł, technika, rolnictwo itp. Podobnie, jeśli chodzi o studia wyższe, problem rozwiązania w RFN, gdzie „nauki informacyjno-dokumentacyjne” zawarte są w treści programów nauczania innych kierunków studiów, określanych jako podstawowe.

Z drugiej strony jednak, myśląc o ewentualnych zmianach w systemie kształcenia należy mieć na uwadze poważne trudności związane z ich realizacją. Mam tu na myśli przede wszystkim dwa aspekty sprawy. Utworzenie nowego kierunku wymaga pokonania wielu barier natury administracyjnej. Również specyfika rynku pracy jest taka, że studenci np. technicznych kierunków, nie są zainteresowani uzyskiwaniem specjalizacji z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, sfery działalności o raczej niewysokim prestiżu społecznym, tym bardziej że nie mają problemów ze znalezieniem pracy w swoim zawodzie. Natomiast wśród absolwentów „bibliotekoznawstwa i informacji naukowej” specjalizacja magisterska ma niewielki wpływ na decyzję o wyborze pierwszej pracy. Duże trudności przewidują również w modyfikacjach

programu kierunku „bibliotekoznawstwo i informacja naukowa” ze względów kadrowych i organizacyjnych.

Wobec takiej sytuacji w systemie kształcenia kadr, szczególnie ważną wydaje się być sprawa doskonalenia zawodowego osób już zatrudnionych w bibliotekach wyższych szkół technicznych.

Na poziomie wyższym doskonalenie zawodowe realizowane jest przez podyplomowe studia informacji naukowej. Studia funkcjonują w czterech uniwersytetach. Celem nauki jest zapoznanie słuchaczy, głównie absolwentów studiów niebibliotekoznawczych, z teorią i praktyką informacji naukowej, najnowszymi kierunkami badań w tej dziedzinie oraz pewnym zasobem wiedzy z dziedzin pokrewnych jak: informatyka, logika, organizacja i zarządzanie.

Pracownicy bibliotek wyższych szkół technicznych biorą również udział w różnych formach szkoleń organizowanych przez CINTE, IINTE, Bibliotekę Główną i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej, OIN PAN. W br. do OKK CINTE wpłynęło 75 zgłoszeń z bibliotek wyższych szkół technicznych. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się kursy:

- podstawowy z zakresu int
 - oraz specjalistyczne:
 - UKD — zasady posługiwania się tablicami
 - Praktyczne zastosowanie mikrokomputera w bibliotece i ośrodku int
 - Nowoczesne metody zarządzania i funkcjonowania ośrodka int
 - Kurs dla bibliotekarzy
 - Działalność informacyjna w bibliotekach szkół wyższych i instytutach naukowo-badawczych
 - Kurs dla wykładowców i organizatorów szkoleń z zakresu int
- a także konferencje:
- Funkcjonowanie systemu SYNABA
 - Marketing w informacji naukowej
 - Kierunki polityki informacyjnej na świecie.

CINTE ma możliwość w pełniejszym zakresie zaspokajać potrzeby szkół wyższych, rozszerzając ofertę organizowanych szkoleń, na podstawie propozycji zgłaszanych corocznie do „Wykazu kursów, konferencji i seminariów”. Gotowe jest również podjąć współpracę z innymi organizatorami doskonalenia zawodowego, w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć. Należy bowiem dążyć do utworzenia takiego systemu kształcenia i doskonalenia kadr int, który umożliwiłby uzyskiwanie specjalizacji, tytułów zawodowych oraz stałą aktualizację wiedzy.

LITERATURA

- [1] Maławko K.: Kadry dla informacji. Wybrane problemy kształcenia. APiD 31, 1986, nr 3, s. 24 - 31.
- [2] Profil kwalifikacyjny pracownika informacji naukowej na przełomie XX i XXI wieku. Dyskusja panelowa. APiD 31, 1986, nr 3, s. 12 - 23.
- [3] Programy ramowe podstawowych przedmiotów kierunkowych. Kierunek studiów: bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. MNiSzW 1987.
- [4] Simon H. R.: Problemy kształcenia i doskonalenia w zakresie informacji naukowej i dokumentacji w RFN i Berlinie Zachodnim. APiD 32, 1987, nr 3, s. 27 - 31.

MARIA CZUJOWA

ORGANIZACJA PROCESU KSZTAŁCENIA STUDENTÓW JAKO UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI NA PRZYKŁADZIE AKADEMII GÓRNICZO-HUTNICZEJ W KRAKOWIE

Początki szkolenia studentów jako użytkowników biblioteki i informacji sięgają w Bibliotece AGH lat pięćdziesiątych. Podstawą prawną do wprowadzenia szkolenia studentów w zakresie umiejętności korzystania z biblioteki było skierowane do rektorów pismo Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z dnia 19.09.1954 Nr DU-III-3c/49/54 w sprawie przysposobienia bibliotecznego dla studentów pierwszego roku. Pochodzące z 1958 roku sprawozdania informują o wcześniej już prowadzonych w Bibliotece AGH zajęciach oraz przedstawiają ich cel, program, wydziały objęte szkoleniem oraz kadrę prowadzącą zajęcia. Było to w dużej mierze zasięgą ówczesnego dyrektora Biblioteki Władysława Piaseckiego, który doskonale rozumiał potrzebę wprowadzenia zajęć z tego zakresu do programu szkół wyższych.

Od samego początku celem dwugodzinnych zajęć odbywających się w Bibliotece było zapoznanie studentów z Biblioteką AGH oraz ze sposobem korzystania z jej zbiorów, z prawami i obowiązkami czytelników. Zajęcia te prowadzone do chwili obecnej znajdowały przez cały czas zrozumienie wśród władz uczelni, które skierowując do dziekanów pisma zalecające egzekwowanie zajęć od studentów ułatwiały ich przeprowadzanie.

Nie bez znaczenia w tym względzie są pewne rygory wprowadzone ze strony Biblioteki. Udział w zajęciach daje bowiem podstawę do dokonania wpisu.

Na zakończenie zajęć studenci otrzymują już wcześniej przygotowane legitymacje biblioteczne, uprawniające do wypożyczenia książek z Biblioteki. Zajęcia z przysposobienia bibliotecznego odbywają się od pierwszych dni października i zwykle kończą się w listopadzie. Organizacyjnie od samego początku do chwili obecnej za zajęcia odpowiada kierownik Oddziału Udostępniania jak i innych oddziałów. Aktualnie zmodernizowane obejmują nagrany na taśmie magnetofonowej wykład, pokaz przykładowo opracowanych kart katalogowych, rewersów itp. przy pomocy rzutnika, zwiedzanie Biblioteki i ćwiczenia przeprowadzone w katalogu.

Przysposobienie biblioteczne należy uważać za pierwszy etap szkolenia studentów. Już na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych uświadomiono sobie,

zarówno na szczeblu ministerialnym jak i w kręgu bibliotekarzy, że nie będą one wystarczające dla całego toku studiów. Wobec tego zaczęto rozważać problem kształcenia studentów wyższych lat studiów jako użytkowników informacji. Zagadnienie to uregulowano ostatecznie w 1971 r. W uchwale nr 35 RM z dnia 12 II 1971 r., w ślad za którą wydano pismo Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Departament Studiów Uniwersyteckich Ekonomicznych i Pedagogicznych z dn. 12 lipca 1971 r. Nr DU-I-4040/F/66/71 skierowane do rektorów w sprawie przysposobienia bibliotecznego i zajęć z informacji naukowej, do którego dołączono ramowy dwunastogodzinny program. Opierając się na tej uchwale realizowane są do chwili obecnej zajęcia z zakresu informacji naukowej.

Biblioteki wielu szkół wyższych wyprzedziły rozporządzenia prawne, wprowadzając już wcześniej szkolenie studentów wyższych lat studiów w zakresie informacji naukowej. Było to możliwe dzięki zrozumieniu potrzeby szkolenia ze strony pracowników naukowych, którzy niejednokrotnie sami zwracali się do bibliotek z prośbą o przeprowadzenie zajęć w tym zakresie.

W Bibliotece AGH zajęcia z zakresu informacji naukowej wprowadzono już w roku akademickim 1961/1962. Stało się to za sprawą pracownika naukowego doc. dr inż. Pawła Schleifera z Wydziału Ceramicznego, który widział potrzebę zapoznania studentów ze źródłami informacyjnymi oraz metodyką poszukiwań bibliograficznych, przeznaczając na ten cel godziny własnego seminarium magisterskiego.

W literaturze przedmiotu mówi się o motywacji zajęć. Tu obserwujemy ją doskonale. Studenci zachęcani przez promotora, który wymagał od nich zestawienia bibliograficznego, obejmującego pozycje polskie i obce, traktowali poszukiwania bardzo poważnie.

Wprowadzone zajęcia na Wydziale Ceramicznym rozszerzyła Biblioteka na studentów innych wydziałów. Część z nich prowadzono na zajęciach seminaryjnych, część jako odrębne ćwiczenia. Na uwagę zasługuje w tym okresie szkolenie studentów niektórych kierunków Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego, które prowadzono współpracując ściśle z pracownikami naukowymi Wydziału Elektrotechniki Górniczej i Hutniczej.

Prowadzone wtedy zajęcia nie były obowiązkowe, ale realizowane przy współpracy opiekunów naukowych miały obecność prawie stu procentową.

Nie wszystkie zajęcia przebiegały tak sprawnie i gładko, gdyż jako nieobowiązkowe, bez wpisu do indeksu, sprawiały wiele trudności Frekwencja na niektórych była niska, zainteresowanie także nie zawsze dające prowadzącym podstawy do satysfakcji.

Z czasem opierając się na przepisach prawnych niektóre wydziały wprowadziły zajęcia z zakresu informacji naukowej jako przedmiot obowiązkowy z wpisem do indeksu. Należy do nich Wydział Górniczy, Wydział Metalurgiczny, Wydział Elektrotechniki, Automatyki i Elektroniki oraz Wydział Inżynierii Materiałowej i Ceramiki. Ponadto sporadycznie prowadzone są zajęcia na Wydziale Metali Nieżelaznych oraz na Wydziale Maszyn Górniczych i Hutniczych. Na ćwiczenia te pracownicy naukowcy poświęcają część swoich zajęć seminaryjnych.

Najwyższą efektywność zajęć obserwuje się na Wydziale Inżynierii Materiałowej i Ceramiki, gdzie współpraca Biblioteki i pracowników naukowych już od 27 lat układa się pomyślnie. Chociaż zajęcia te nie są wprowadzone do programu studiów, odbywają się przy stu procentowej obecności studentów wszystkich specjalizacji. Ćwiczenia prowadzone na pierwszych zajęciach seminaryjnych w ścisłej współpracy pracowników naukowych i bibliotekarzy dają najlepsze wyniki. Bibliotekarze prowadzą wykład wprowadzający, omawiają źródła informacyjne oraz przedstawiają metodykę poszukiwań, natomiast pracownicy czuwają nad merytoryczną stroną poszukiwań i egzekwują wykonanie zestawienia bibliograficznego. Zajęcia na tym wydziale odbywają się w dziewiątym semestrze, w okresie, gdy studenci posiadają już tematy prac magisterskich i poszukują literatury do tych prac. Na pozostałych wydziałach zajęcia odbywają się w siódmym lub ósmym semestrze. Jeżeli studenci nie posiadają tematów prac magisterskich poszukiwania dotyczą tematów przygotowanych przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej i dostosowanych do poszczególnych specjalizacji.

Sześciogodzinny program zajęć na AGH obejmuje dwugodzinny wykład oraz czterogodzinne ćwiczenia. Na podstawie przedstawionych źródeł informacyjnych, na które składają się kartoteka dokumentacyjna, odpowiednia seria Referatywnego Żurnal'a oraz dostosowane do specjalizacji zachodnie wydawnictwa abstraktowe, studenci sporządzają zestawienia bibliograficzne. Na podstawie sporządzonych opisów bibliograficznych poszukują odpowiednich tytułów czasopism w katalogu AGH oraz w katalogach centralnych czasopism zagranicznych. W trakcie zajęć

studenci zapoznają się z opisem bibliograficznym druku zwartego, artykułu i patentu zgodnie z odpowiednimi normami polskimi i przy sporządzaniu zestawienia bibliograficznego obowiązują ich poznane zasady opisu. Wykonane ćwiczenia są podstawą do zaliczenia w indeksie.

W Bibliotece AGH jest jeszcze trzeci typ szkolenia studentów jako użytkowników informacji. Dotyczy studentów I roku kierunku Elektronika, Telekomunikacja oraz Podstawowe Problemy Techniki na Wydziale Elektrotechniki, Automatyki i Elektroniki. Przejściowo szkolenie to prowadzone było także na kierunku Informatyka.

Zajęcia te zostały wprowadzone w roku akademickim 1973/1974 z inicjatywy dziekana Wydziału doc. Antoniego Pacha, dla tych specjalności, dla których opracowano program zwiększający samodzielność studiowania. Zaproponowany przez dziekana program obejmował 30 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń. Miał charakter ramowy i pozostawiał prowadzącym swobodę zmian. Zajęcia od początku były obowiązkowe z zaliczeniem w indeksie wraz z oceną. Odbywały się w drugim semestrze i obejmowały studentów elektroniki. Od razu należy zaznaczyć, że program obejmujący 30 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń dla studentów I roku był zbyt obszerny, przewidywał 9 tematów. Oprócz tradycyjnie występujących tematów, w programie szkolenia były także między innymi zagadnienia dotyczące edytorstwa, naukoznawstwa itp. Już w następnym roku został zmieniony przez przeniesienie pewnej liczby godzin wykładów na rzecz ćwiczeń. Modyfikacje te znalazły uznanie u studentów, wśród których przeprowadzono badania ankietowe dotyczące przydatności zajęć.

W roku akademickim 1977/1978 objęto również szkoleniem nowo powołane na Wydziale Elektrotechniki, Automatyki i Elektroniki kierunki, Telekomunikację i Informatykę. Równocześnie zmniejszono liczbę godzin wykładów do 15, ćwiczenia pozostały w tym samym wymiarze. W związku z tym zmieniono program zajęć rezygnując z niektórych tematów.

W latach przełomowych dla kraju 1980/1981, w chwili zmieniania planów studiów, nastąpiło dalsze ograniczenie liczby godzin przeznaczonych na szkolenie w zakresie informacji naukowej. Pozostawiono w programie studiów przedmiot Informacja Naukowa w wymiarze tylko 15 godzin ćwiczeń w pierwszym semestrze. Kolejny raz zmieniono program dostosowując go do piętnastogodzinnych zajęć. Zajęcia kończą się sprawdzianem ustnym z wpisaniem oceny do indeksu.

Podsumowując należy stwierdzić, że nie najlepszym rozwiązaniem było przeniesienie zajęć z II semestru na semestr I. Studenci wkraczając w progi uczelni są jeszcze zagubieni, muszą być kierowani przez opiekunów, nie zawsze widzą potrzebę poszukiwań informacyjnych, jakkolwiek wielu z nich stwierdza, że zajęcia te ułatwiły im rozeznanie w świecie informacji.

Omawiając zajęcia na IV lub V roku musimy stwierdzić, że wypracowane metody przeprowadzania zajęć są oceniane przez studentów pozytywnie. Należy podkreślić, że stosunek studentów do przedmiotu zależy w dużym stopniu od pracowników naukowych wydziału. Szczególne zrozumienie potrzeby prowadzenia zajęć z informacji naukowej obserwuje się ostatnio w grupie pracowników pomocniczych, zwłaszcza adiunktów. Biblioteczna kadra dydaktyczna zarówno dla IV, V jak i I roku rekrutuje się głównie z pracowników Oddziału Informacji Naukowej. Aktualnie zajęcia prowadzi sześciu bibliotekarzy dyplomowanych oraz dwóch kustoszy służby bibliotecznej.

Na zakończenie należy zauważyć, że użyteczność znajomości metodyki poszukiwań bibliograficznych podkreślali niejednokrotnie byli uczestnicy zajęć z zakresu informacji naukowej, powracający do Oddziału Informacji Naukowej w trakcie swej pracy naukowej czy zawodowej.

SZKOLENIE UŻYTKOWNIKÓW W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ WYŻSZEJ SZKOŁY INŻYNIERSKIEJ W OPOLU

Jedną z najważniejszych form informacji zbiorowej, stosowanych w bibliotekach szkół wyższych, jest szkolenie studentów, przygotowujące użytkowników do samodzielnego poszukiwania informacji i umiejętnego korzystania ze źródeł informacji.

Ustawa o szkolnictwie wyższym z dn. 5 XI 1958 r. (znowelizowana 15 IV 1965 i 17 I 1969) oraz z dnia 4 V 1982 (znowelizowana 25 VII 1985 r.) mówi, iż biblioteka główna jest ogólnouczelnianym zakładem o zadaniach naukowych, dydaktycznych i usługowych. Zarządzenie MSzW z dnia 18 III 1961 r. w sprawie struktury organizacyjnej i zasad działania biblioteki głównej szkoły wyższej oraz bibliotek sieci do zadań tych jednostek zaliczyło m.in. przysposobienia młodzieży studiującej do umiejętności korzystania ze zbiorów i pomocy naukowych niezbędnych do rozwijania samodzielnej pracy naukowej oraz tworzenia warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej.

Obowiązek prowadzenia zajęć z przysposobienia bibliotecznego jest wyraźnie sformułowany w paragrafie 15 Uchwały nr 35 Rady Ministrów z dnia 12 II 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, gdzie mówi się o wprowadzeniu do programów szkół średnich i wyższych nauczania umiejętności korzystania z informacji.

W styczniu 1976 roku powstał w naszej bibliotece Oddział Informacji Naukowej; w pierwszych dniach października tegoż roku przeprowadzone zostały po raz pierwszy zajęcia z przysposobienia bibliotecznego dla studentów pierwszego roku i dotychczas udział w tych zajęciach wzięło 3139 studentów.

Przysposobienie biblioteczne odbyło się w naszej bibliotece w czasie tzw. dni adaptacyjnych — w przeszłości były to pierwsze dni października, w ostatnich latach są to ostatnie dni września. Zajęcia te obejmują jedną godzinę wykładu dla wszystkich studentów pierwszego roku danego instytutu oraz trzy godziny ćwiczeń, prowadzonych w grupach 25-30 osobowych. Na wykładzie zapozna-

jemy studentów z historią rozwoju bibliotek — są to oczywiście wiadomości bardzo ogólne, chodzi nam o uświadomienie młodzieży roli, jaką biblioteki spełniły w ciągu tysięcy lat rozwoju cywilizacji. Mówimy o krótkiej historii istnienia i działania naszej biblioteki uczelnianej, o jej organizacji, o pracy poszczególnych działów. Na zakończenie pokazujemy i omawiamy kilka książek, które mogą pomóc studentom w adaptacji do nowego środowiska, a także analizują metody samodzielnej pracy umysłowej i uczą „ekonomicznych zasad studiowania”¹. Podajemy także pięć sposobów lepszego korzystania z czytanych książek:

1. Skupiaj się na tym, co czytasz.
2. Rób podkreślenia przy czytaniu.
3. Rób uwagi na marginesie.
4. Sporządź swój własny skorowidz spraw.
5. Stwórz swoją własną biblioteczkę źródłową.

Oczywiście zwracamy uwagę, iż podkreślenia i uwagi na marginesach można robić na własnych egzemplarzach książek, a nie wypożyczonych z biblioteki.

Celem wykładu jest m.in. to, aby student zdał sobie sprawę z zasadniczej różnicy między szkołą średnią, kiedy to pracował zgodnie z zasadą „stąd — do tam”, a wyższą uczelnią, gdzie tylko samodzielnymi poszukiwaniami można zgromadzić odpowiedni zasób wiedzy i umiejętności, poznać drogi kształcenia ustawicznego.

Po wykładzie, na którym są obecni studenci pierwszego roku danego instytutu, następuje podział na grupy i odbywają się trzy godziny ćwiczeń dla każdej z grup.

Zajęcia w grupach odbywają się w różnych pomieszczeniach Biblioteki. W sali katalogowej omawiane są zagadnienia związane z posługiwaniem się katalogami: alfabetycznym i rzeczowym, mówi się o transkrypcji i transliteracji, uczy rozróżniania kart głównych w katalogu od różnego rodzaju odsyłaczy. Na tych zajęciach zapoznajemy studentów z Re-

gulaminem Wypożyczalni — zwracamy uwagę na terminowość zwrotu książek oraz wysokość kar, grożących w wypadku zagubienia książki z naszej Biblioteki (10-krotna wartość nominalna książki). Uczymy wreszcie poprawnego wypełniania rewersów, zwracając uwagę na różnego typu oznaczenia, mówiące o dostępności danego woluminu lub o jego lokalizacji w sieci bibliotek uczelnianych.

Druga godzina zajęć odbywa się w Czytelni. Tu mówimy o budowie książki naukowej, zwracamy uwagę na rolę wstępu, spisu treści, wskazujemy, gdzie szukać bibliografii załącznikowej i w jakich sytuacjach z niej korzystać. Omawiamy budowę artykułu naukowego. Objawiamy układ działowy czasopism w naszej Czytelni i zwracamy uwagę na wyodrębnione czasopisma informacyjne. Ponieważ w Czytelni obowiązują inne rewersy niż w Wypożyczalni tu studenci dowiadują się, jak i w jakich sytuacjach należy je wypełniać.

W Czytelni znajdują się katalogi czasopism gromadzonych w naszej Bibliotece oraz katalogi zbiorów specjalnych. Omawiamy ich zawartość i uczymy korzystania.

Na trzecią godzinę zajęć prosimy studentów do Oddziału Informacji Naukowej. Tu mówimy o zadaniach służby informacyjnej w bibliotece, o warsztacie pracy, pokazujemy zgromadzone bibliografie ogólne i specjalne, encyklopedie, słowniki, informatory, drukowane katalogi czasopism zagranicznych wydawane przez BN i drukowane katalogi czasopism informujących o zbiorach poszczególnych bibliotek w kraju, przygotowane przez te właśnie biblioteki. Omawiamy znajdujące się w OIN czasopisma informacyjno-biblioteczne, pokazujemy prowadzone przez nas kartoteki bibliograficzno-zagadnieniowe, kartotekę kart dokumentacyjnych, wycinków prasowych nt. WSI w Opolu.

Zajęciom z przysposobienia bibliotecznego towarzyszy wystawka wydawnictw informacyjnych, zlokalizowana w sali katalogowej.

Zajęcia z przysposobienia bibliotecznego w naszej bibliotece prowadzone są przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej, ale kiedy zmusza nas do tego sytuacja korzystamy z pomocy doświadczonych pracowników z innych Oddziałów.

Studenci poznają w trakcie zajęć lokalizację poszczególnych agend Biblioteki (Wypożyczalnię, Salę katalogową, Czytelnię, OIN), poznają pracowników, przestają się czuć obco w nowych dla nich murach.

Obecność na zajęciach jest obowiązkowa, gdyż na tej podstawie następuje wpis w indeksie po pierwszym semestrze. Nieobecni na zajęciach, aby otrzymać zaliczenie muszą zapoznać się z treścią skryptu opracowanego przez dr Irenę Bryll „Wprowadzenie do zagadnień przysposobienia bibliotecznego i informacji naukowej”, Opole: WSI, 1977 oraz odpowiedzieć na kilkanaście pytań pozwalających sprawdzić zasób zdobytych wiadomości oraz znajomość regulaminów obowiązujących w naszej Bibliotece.

Obserwacja studentów, którzy brali udział w zajęciach z przysposobienia bibliotecznego pozwala stwierdzić, iż posługują się oni swobodnie katalogiem alfabetycznym zbiorów zwartych, katalogiem czasopism, czują się pewnie w pomieszczeniach biblioteki a także wiedzą do kogo należy się zwrócić, gdy samodzielnie nie potrafią znaleźć poszukiwanej książki, zlokalizować czasopisma, zebrać materiał do przygotowywanej pracy seminaryjnej.

W 1979 r. zwrócono się do nas z prośbą o przeprowadzenie zajęć z informacji naukowej dla magistrantów studiujących wieczorowo w Instytucie Inżynierii Lądowej. Zdajemy sobie sprawę, że studenci pracujący mają o wiele trudniejsze warunki niż ich młodzi koledzy odbywający studia dzienne i dlatego chętnie podjęliśmy się zorganizowania tych zajęć. Program zajęć obejmował:

1. Podstawowe wiadomości z zakresu organizacji informacji oraz elementy metodyki pracy naukowej,
2. Systemy klasyfikacji piśmiennictwa,
3. Wydawnictwa informacyjne,
4. Zbiory specjalne w bibliotece technicznej.

Na każde zagadnienie przeznacziliśmy jedną godzinę wykładu i dwie godziny ćwiczeń. Zajęcia prowadzone były po rozdaniu studentom tematów prac magisterskich i staraliśmy się tak je zorganizować, aby student w trakcie ich trwania zapoznał się ze wszystkimi przydatnymi mu źródłami informacji, a nawet zgromadził materiał bibliograficzny do pisanej pracy magisterskiej. Przeszkoliliśmy 38 osób. Studenci ci nie mieli wcześniej zajęć z przysposobienia bibliotecznego i teraz dopiero uświadomili sobie jak dużym ułatwieniem jest znajomość źródeł bibliograficznych przy poszukiwaniu materiału do różnego rodzaju prac. Sugerowali tylko, aby zajęcia te odbywały się już w połowie trzeciego roku studiów, wtedy gdy zobowiązani są przygotować pierwszą samodzielną pracę seminaryjną i kiedy zajęcia informujące

o różnych bibliografiach, przeglądach dokumentacyjnych i informacjach ekspresowych byłyby wielką pomocą.

Ten udany eksperyment nie zaowocował wprowadzeniem zajęć z informacji naukowej dla wszystkich studentów trzeciego czy czwartego roku. Zarówno studenci jak i władze uczelni mówią o przeładowaniu programów studiów, a my z własnego doświadczenia wiemy, że znajomość źródeł informacji i umiejętność posługiwania się nimi to zaoszczędzenie czasu traconego na wertowanie stosów czasopism naukowych w poszukiwaniu artykułów na określony temat.

„Władze uczelni i pracownicy naukowo-dydaktyczni w dalszym ciągu nie zawsze zdają sobie sprawę z roli informacji naukowej w pogłębianiu samodzielności studentów i doktorantów w

procesie studiowania oraz rozwoju prac naukowo-badawczych” pisze Teresa Łapacz w artykule „Rozwój koncepcji kształcenia użytkowników informacji naukowej w szkołach podstawowych, średnich i wyższych w Polsce: 1925-1985”². I dalej w tym artykule czytamy: „Można więc powtórzyć to, na co już wielokrotnie zwracano uwagę, że pomysłny rozwój kształcenia użytkowników informacji w szkołach wszelkich typów możliwy będzie tylko wtedy, kiedy władze tych szkół, kierownictwo bibliotek, nauczyciele i bibliotekarze, a także sami uczniowie i studenci będą wykazywali dostateczne zrozumienie wagi tego problemu i będą współdziałać w jego realizacji”³.

Życzę sobie i państwu, aby nastąpiło to jak najszybciej.

PRZYPISY

¹ Riechert J.: Jak studiować? Warszawa: PWN, 1970. S. 13.

² Łapacz T.: Rozwój koncepcji kształcenia użytkowników informacji naukowej w szkołach podstawowych, średnich i wyższych w Polsce: 1925-1985. Roczn. Bibl. 1986 z. 1/2 s. 223-224.

³ Tamże s. 226.

CZESŁAWA GARNYSZ

KSZTAŁCENIE UŻYTKOWNIKÓW W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI ŁÓDZKIEJ

Komunikat

Już pobieżny przegląd sprawozdań z jarciońskich spotkań wykładowców informacji naukowej wskazuje, że w trakcie ich trwania powiedziano niemal wszystko o sposobach i metodach szkolenia użytkowników informacji w szkołach wyższych, w tym również w uczelniach technicznych. Tak więc przekazując dziś kilka uwag na ten temat, z terenu mojej biblioteki, nie mogę zapew-

nić Państwa, że powiem coś oryginalnego.

Jak większość bibliotek w kraju, do korzystania ze zbiorów uczelnianej sieci bibliotecznej oraz z jej usług, przygotowujemy zarówno studentów rozpoczynających naukę jak i starszych lat studiów.

Próbę informowania studentów pierwszego roku studiów o działalności bi-

bioteki podjęto już w 1962 roku w formie indywidualnych pism skierowanych do każdego potencjalnego czytelnika. W piśmie umieszczono informacje na temat organizacji biblioteki, warunków korzystania, rodzajów katalogów itp. Załączano także wyciąg z regulaminu.

Szkolenie studentów wybranych wydziałów w formie wykładów z ćwiczeniami praktycznymi zapoczątkowano w 1965 roku, zaś w roku akademickim 1969/1970 przystąpiono do prowadzenia obowiązkowych zajęć z przysposobienia bibliotecznego dla wszystkich studentów PŁ, dysponując opracowanym na potrzeby Uczelni programem szkolenia. Program ten, zbieżny co do treści z programem zalecanym przez Ministerstwo, z niewielkimi późniejszymi zmianami, obowiązuje do dzisiaj. Przewiduje on 1 godzinę wykładu wprowadzającego, w czasie którego przekazywane są studentom podstawowe wiadomości o bibliotece, możliwościach i warunkach korzystania z niej oraz 1 godz. ćwiczeń kontrolnych pozwalających na zdobycie minimum wiedzy i umiejętności praktycznych potrzebnych przy posługiwaniu się katalogami i zamawianiu dzieł. Poprawne zaliczenie ćwiczenia jest podstawą otrzymania wpisu do indeksu, stanowiącego jeden z warunków zaliczenia I semestru.

Częściowo udaną próbę objęcia szkoleniem studentów starszych lat studiów podjęto w roku akademickim 1969/1970, również wyprzedzając obowiązujące w tym względzie przepisy.

Opracowany na potrzeby Uczelni program zajęć z zakresu in^{te} przewidywał 4 godziny wykładów i 4 godziny ćwiczeń poświęconych 4 grupom zagadnień:

1. Podstawowe wiadomości z zakresu informacji. Elementy metodyki pracy naukowej. Opis bibliograficzny.
2. Systemy klasyfikacji piśmiennictwa.
3. Wydawnictwa informacyjne.
4. Zbiory specjalne w bibliotece technicznej. Informacja patentowa i normalizacyjna.

O ile początkowo z inicjatywą przeprowadzania zajęć występowali bibliotekarze, o tyle w latach późniejszych potrzebę uczestniczenia w nich studentów dostrzegali zaczęli również nauczyciele akademicy.

Do dziś jednak udział w zajęciach z informacji naukowej nie jest obowiązkowy, chociaż na niektórych wydziałach zostały one już wprowadzone do programów studiów pod różną nazwą (bibliografia, seminarium z in^{te}, metodologia pracy naukowej...). Trwają cały semestr i kończą się obowiązkowym zaliczeniem. Przeprowadza się je na życzenie kierownictwa poszczególnych insty-

tutów. Uczestniczą w nich w zależności od zapotrzebowania studenci IV a czasem V roku studiów. Ponadto, obowiązkowym szkoleniem z zakresu in^{te} objęci są słuchacze Podyplomowego Studium Pedagogicznego PŁ.

Dla wszystkich grup użytkowników opracowanych zostało szereg pomocy wizualnych ułatwiających przyswojenie treści szkolenia i usprawniających jego przebieg². Niektóre z materiałów szkoleniowych są rozdawane podczas zajęć z nadzieją, że być może w odpowiednim czasie okażą się przydatne samym słuchaczom lub ich uczniom. Zajęcia z informacji naukowej przygotowywane są zawsze na bieżąco z uwzględnieniem tematyki, która jest przedmiotem zainteresowania przyszłych słuchaczy (tematów prac przejściowych czy dyplomowych).

Mimo wielu inicjatyw i prób uatrakcyjnienia zajęć przez prowadzących je bibliotekarzy, mimo zmian jakościowych i ilościowych, które wprowadzono do programu szkolenia chcąc zbliżyć go do zmieniających się w czasie warunków i metod pracy naukowej, efekty kształcenia są często dalekie od oczekiwań, zaś obowiązek uczestniczenia w zajęciach traktowany jako zbędny balast. Ośmielam się twierdzić, że po blisko 30 latach pracy dydaktycznej jesteśmy w dalszym ciągu na początku trudnej drogi przygotowywania użytkowników do efektywnego korzystania ze zbiorów informacji zgromadzonych w bibliotekach. Świadczy o tym zmniejszające się w ostatnich latach czytelnictwo mimo nieustannie rosnących cen wydawnictw naukowych.

Wobec powszechnie panującego przekonania o niedostatecznym zaopatrzeniu w literaturę z II obszaru płatniczego, słabnące zainteresowanie zbiorami bibliotek i wachlarzem usług jakie proponują jest niezrozumiałe.

Również obserwacja zachowań użytkowników wskazuje, że wielu z nich nie posiada umiejętności poszukiwania literatury, posługiwania się wydawnictwami informacyjnymi, nie mówiąc już o tym, że niektórzy, po latach studiów, nie potrafią korzystać z katalogów bibliotecznych.

Trzeba przyznać, że wnioski, jakie nasuwać się przy próbie oceny działalności dydaktycznej w Bibliotece Głównej PŁ (poza nielicznymi wyjątkami) nie dają powodów do zbytniego optymizmu. Dotychczasowe działania wewnątrzbiblioteczne, zmierzające do poprawy istniejącego stanu rzeczy, nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

Doświadczenia naszej biblioteki każą przypuszczać, że zasadniczym powodem

niepowodzeń na polu kształcenia użytkowników informacji jest niezbyt jasno określona pozycja „zajęć z inte” w programach studiów. Traktowanie ich w większości przypadków jako fakultatywne nie zaś obowiązkowe nie jest dla nikogo bodźcem do aktywnego uczestniczenia w szkoleniu. Oczywiście, powodów i utrudnień można wymienić znacznie więcej, wśród nich choćby przesta-

rzały program nauczania przedmiotu, brak pomocy dydaktycznych, niewystarczające środki na zakup sprzętu audio-wizualnego itd. O problemach tych mówiono i pisano wielokrotnie. Uważam wszakże, że większość z nich jest konsekwencją niedostrzegania wzrastającej roli i znaczenia informacji naukowej zarówno w procesie zdobywania wiedzy, jak i w badaniach naukowych.

PRZYPISY

¹ Cenną pomoc przy redagowaniu programu, w późniejszym okresie, stanowił ramowy program przygotowany przez Komisję ds. Bibliotek i Informacji Naukowej Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego.

² Wzory kart katalogowych różnych rodzajów poprawnie wypełnionych rewersów, opisów bibliograficznych w bibliografiach załącznikowych, schematy UKD, schematy poszukiwań, zestawy podstawowej literatury dotyczącej metodologii pracy naukowej itp.

WIESŁAWA BOBER

KSZTAŁCENIE UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ POLITECHNIKI RZESZOWSKIEJ

Umiejętność prawidłowego korzystania z zasobów biblioteki jest jednym z podstawowych czynników zdobywania wiedzy. Winna być nabywana w trakcie długotrwałego procesu dydaktycznego, począwszy od szkoły podstawowej poprzez wszystkie szczeble kształcenia. Niestety, problematyka ta jest zaniedbywana, gdyż ani szkoły podstawowe ani szkoły średnie nie uczą samodzielnego korzystania z zasobów swoich bibliotek. Proces ten właściwie zaczyna się dopiero w szkołach wyższych; a i tutaj w wielu przypadkach sytuacja nie przedstawia się najlepiej.

W roku akad. 1983/1984 przeprowadzone zostały badania ankietowe dotyczące dydaktyki bibliotecznej w wyższych szkołach technicznych, a ich wy-

niki opublikowano w artykule W. Bober, E. Kałuży pt. „Dydaktyka biblioteczno-informacyjna w wyższych szkołach technicznych” (Roczniki Biblioteczne, R. XXX: 1986, z. 1-2, s. 327-338).

Mimo nałożenia przez resort na szkoły wyższe obowiązku prowadzenia dydaktyki biblioteczno-informacyjnej — a najwcześniejsze akty prawne pochodzą już z 1958 r. — problem z jej realizacją istnieje nadal w wielu uczelniach.

W Politechnice Rzeszowskiej sprawa dydaktyki bibliotecznej nie jest w pełni zadowalająca. Najbardziej powszechną formą jest kształcenie studentów z zakresu przysposobienia bibliotecznego. Jest ono prowadzone na wszystkich wydziałach ze studentami pierwszych lat studiów tuż przed rozpoczęciem roku

akademickiego. Na szkolenie przeznaczają się 3 godziny, a zakres tematyczny obejmuje:

- ogólne informacje o zasobach biblioteki,
- informacje o sposobach korzystania z biblioteki,
- prawa i obowiązki użytkowników (zapoznanie z regulaminem biblioteki),
- informacja o strukturze organizacyjnej biblioteki, a także
- ogólne wiadomości z zakresu technologii pracy umysłowej z książką i czapisowaniem.

Formami stosowanymi podczas szkolenia bibliotecznego są wykłady i ćwiczenia. Te ostatnie polegają z zasady na samodzielnych poszukiwaniach w katalogach bibliotecznych.

Pracownicy biblioteki mają jednak obawy co do pełnej skuteczności tej formy szkolenia. Głównymi mankamentami są kłopoty lokalowe biblioteki: zbyt małe pomieszczenia, zbyt liczne grupy oraz brak możliwości wyegzekwowania wyniesionych z zajęć wiadomości, ponieważ nie jest wymagany wpis do indeksu. Niezbyt trafny jest również termin przeprowadzania szkolenia w okresie zbyt wczesnym, kiedy student zagubiony jest w nowym środowisku, nowej uczelni, a często nowym mieście. Jednakże kilkakrotne interwencje Dyrektora Biblioteki u władz uczelni w sprawie zmiany terminu szkolenia nie przyniosły żadnego rezultatu.

Wszystkie wymienione trudności nie oznaczają jednak, że zajęcia z przysposobienia bibliotecznego są nieprzydatne. Uczą one techniki korzystania z agend biblioteki, uczą poszukiwań literatury w katalogach bibliotecznych. Zapoznają z szeregiem zbiorów specjalnych, tak często wykorzystywanych zwłaszcza podczas studiowania nauk technicznych. Wieloletnia obserwacja pracowników biblioteki wskazuje na istotne różnice zachowania się podczas korzystania ze zbiorów przez studentów studiów dziennych, a np. studentów studiów zaocznych, wśród których nie prowadzi się szkolenia bibliotecznego.

Jeszcze inaczej przedstawia się w Bibliotece Politechniki Rzeszowskiej sprawa zajęć ze wstępu do informacji naukowej dla studentów lat starszych. Mimo wielokrotnych starań ze strony biblioteki zajęcia te nie weszły do planu studiów. W związku z tym prowadzenie zajęć odbywa się różnie na poszczególnych wydziałach. Uzależnione jest to głównie od zainteresowania władz wydziałowych, czy instytutowych, gdyż sami pracownicy biblioteki nie są w stanie wprowadzić zajęć.

Najlepiej współpraca ta układa się w Instytucie Lotnictwa. Tam też zajęcia z informacji naukowej prowadzi się ze studentami III roku. Przeprowadzane są jednorazowo i obejmują 2 godziny wykładu i 2 godziny ćwiczeń. Tematyka wykładu ogólnie obejmuje następujące zagadnienia:

- pojęcie i definicja inte,
- organizacja inte w Polsce i na świecie,
- współpraca międzynarodowa w zakresie inte,
- źródła informacji i ich wykorzystanie.

Ćwiczenia prowadzone są na konkretnym aparacie informacyjnym znajdującym się w bibliotece. Zarówno na wykładzie, jak i ćwiczeniach podaje się również szereg informacji technicznych dotyczących umiejętności wyszukiwania i korzystania z różnych źródeł informacji.

Brak obligatoryjności zajęć sprawia, że w wielu przypadkach odbywają się one jedynie dzięki olbrzymiemu zaangażowaniu ze strony pracowników biblioteki.

Na innych wydziałach Politechniki Rzeszowskiej prowadzenie zajęć z informacji naukowej uzależnione jest z kolei od zainteresowania i zaangażowania poszczególnych pracowników naukowo-dydaktycznych prowadzących prace przejściowe i dyplomowe studentów. I tutaj zauważa się pewną prawidłowość: nauczyciel akademicki, który sam jest aktywnym użytkownikiem informacji, potrafi również zainteresować i ukierunkować zainteresowania swoich studentów. Wielu takich pracowników przeprowadza swoich studentów do biblioteki z prośbą o przeprowadzenie z nimi zajęć. Jednak w skali uczelni są to przypadki niezbyt częste.

Reasumując należy stwierdzić, że problem dydaktyki informacyjnej Biblioteki Głównej Politechniki Rzeszowskiej nie został rozwiązany do końca. Jedyną powszechną formą szkolenia jest przysposobienie biblioteczne dla studentów pierwszych lat studiów. W trakcie przysposobienia bibliotecznego przekazuje się studentowi minimum informacji, która nie wystarcza do samodzielnego studio-

wania. Zajęcia z informacji naukowej dla studentów lat starszych prowadzone są nie na wszystkich wydziałach. Brak obligatoryjności zajęć sprawia bibliotekarzom wiele trudności. Powstaje konieczność szkolenia na bieżąco zarówno studentów, jak i pracowników. Tego typu szkolenie indywidualne jakkolwiek jest ono również formą kształcenia użytkow-

nika informacji — nie zawsze jest wystarczające. W wielu przypadkach prowadzone jest kosztem drugiego użytkownika. Umiejętność samodzielnego wyszukiwania informacji jest niezwykle istotna zwłaszcza w przypadku uczelni technicznej, która kształci przyszłych inżynierów. Intensywny rozwój wszystkich dziedzin techniki zmusza do ciągłego i samodzielnego śledzenia postępu naukowo-technicznego. Samodzielność tę musi przyszyły inżynier uzyskać poprzez umiejętność wyszukiwania i aktywne poszukiwanie informacji w toku studiów. Obserwuje się zbyt słabą współpracę kadry naukowo-dydaktycznej uczelni z biblioteką w procesie przygotowania studentów jako użytkowników informacji.

Biblioteka kilkakrotnie zwracała się do władz uczelni o włączenie do planu

studiów zajęć z informacji naukowej. Na poparcie starań powstała wcześniej cytowana praca W. Bober i E. Kałuży, a jej wyniki zostały przedstawione władzom uczelni. Jednak, podobnie jak w wielu innych wyższych szkołach technicznych, obserwuje się brak zainteresowania władz uczelnianych tymi problemami.

Poprawę sytuacji mogłoby przynieść zajęcie zdecydowanego stanowiska przez resort. Wydaje się celowe wydanie np. nowego aktu prawnego, który w sposób kateryczny narzuciłby obowiązek prowadzenia zajęć z informacji naukowej oraz kontrolował ich realizację. Pracownicy Biblioteki Politechniki Rzeszowskiej jedynie w zdecydowanej postawie resortu widzą poprawę sytuacji dydaktyki biblioteczno-informacyjnej.

LUCYNA SEWASTIANOWICZ

SZKOLENIE UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI BIAŁOSTOCKIEJ

Komunikat

Potrzeba udziału biblioteki uczelnianej w procesie dydaktycznym szkoły wyższej została potwierdzona odpowiednimi przepisami w ustawie o szkolnictwie wyższym i zarządzeniem Ministerstwa. Potrzebę tę stwierdzają bibliotekarze, studenci i pracownicy dydaktyczni, w praktyce jednak napotykamy na szereg trudności, które tę funkcję ograniczają.

Najmniej wątpliwości wzbudziły zajęcia z przysposobienia bibliotecznego. Może dlatego, że nie zakłócały one w żadnym momencie właściwego procesu dydaktycznego uczelni. Od 1970 roku wszyscy studenci I roku mają obowiązek wzięcia udziału w tych zajęciach. Początkowo nie były one obowiązkowe, ale stanowiły warunek otrzymania karty

bibliotecznej upoważniającej do wypożyczenia książek do domu. Wpis do indeksu dodatkowo spowodował, że każdy zaczynający studia musiał zetknąć się z biblioteką.

Zajęcia prowadzą pracownicy Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Głównej w grupach 25-30 osobowych. Celem tych dwugodzinnych spotkań jest zapoznanie studentów z organizacją i funkcjonowaniem biblioteki naukowej oraz nauczenie korzystania ze zbiorów bibliecznych (zapoznanie z regulaminami poszczególnych agend i katalogami). Przewidziany czas pozwala zaledwie zasygnalizować niektóre problemy, dlatego opracowaliśmy informator o bibliotece, który otrzymują wszyscy rozpoczynający studia.

Zdając sobie sprawę, że zajęcia te mogą okazać się jedynym w trakcie studiów bezpośrednim zetknięciem z biblioteką, zawarliśmy w nim nie tylko wskazówki jak korzystać z bibliotecznych zbiorów, ale również informacje o podstawowych źródłach bibliograficznych.

Zasadnicze nasze kłopoty dotyczą realizacji zajęć z informacji naukowej. Wprawdzie pismo Ministerstwa zaleca rektorem włączenie ich do programów nauczania III lub IV roku, ale w praktyce nie zawsze udaje nam się je zrealizować. Wśród wielu przyczyn tego stanu rzeczy należy wymienić m.in. fakultatywny charakter tych zajęć, który sprawia, że przy znacznym obciążeniu studentów innymi przedmiotami oraz pewnej autonomii w kształtowaniu planów studiów jaką posiadają instytuty, łatwo eliminuje się te zajęcia, które nie są obowiązkowe. Ponadto dochodzi do tego brak dostatecznej ilości odpowiednio przygotowanej kadry nauczającej, rekrutującej się w przypadku tego przedmiotu z grupy bibliotekarzy, na dodatek niewystarczająco motywowanych do podejmowania dydaktyki. Mimo tych trudności, zdając sprawę z wagi przedmiotu, zmieniającym się władzom Uczelni staramy się uzasadnić konieczność kształcenia użytkowników informacji. Efektem naszych zabiegów jest umowa z wykładowcami prowadzącymi seminaria dyplomowe w poszczególnych instytutach o przeznaczenie 6 godzin na przekazanie studentom-dyplomantom podstawowej wiedzy z zakresu informacji naukowej. Zajęcia te odbywają się w bibliotekach wydziałowych (instytutowych) i prowadzone są przez pracowników tych bibliotek. Ograniczenia czasowe nie pozwalają na zrealizowanie programu zalecanego przez Ministerstwo. Koncentrujemy się zatem na sprawach sporządzania bibliografii tematycznej, prawidłowego opisu bibliograficznego, wydawnictw informacyjnych i uczymy umiejętności korzystania z nich. Wiele istotnych problemów udaje się zaledwie zasygnalizować. Jak bardzo potrzebne są te zajęcia, świadczy aktywny udział studentów i liczne pytania, a w konsekwencji wzmoczony ruch w Oddziale Informacji Naukowej i Czytelni Czasopism Biblioteki Głównej. Również pracownicy naukowi uczestniczący w wykładzie i ćwiczeniach oceniają je jako bardzo przydatne i potrzebne. Zwykle po pierwszych zajęciach w jednej z grup seminaryjnych, zgłaszają się następni pracownicy dydaktyczni chętni do „oddania swoich godzin” na rzecz „biblioteki!”.

Satysfakcje z uświadomienia przez niektórych tylko pracowników naukowo-

-dydaktycznych potrzeby tego przedmiotu są jednak niewspółmierne z trudem włożonym przez bibliotekarzy w akcję tzw. propagandową. Należy dokonać tylu zabiegów, żeby do zajęć doszło, że w końcu przychodzi moment zniechęcenia.

Paradoksem zatem jest fakt, że wszyscy stwierdzają potrzebę zajęć z informacji naukowej, ale kłopoty organizacyjne są nie do przecięcia. Wydaje się zatem, że tylko nadanie tym zajęciom charakteru obligatoryjnego może sprawę załatwić.

Następnym momentem zniechęcającym z kolei bibliotekarzy do dydaktyki jest status pracownika biblioteki w Uczelni. Większość bibliotekarzy to tzw. służba biblioteczna. Tylko bibliotekarze dyplomowani mają prawa i obowiązki nauczyciela akademickiego i to oni w zasadzie powinni zajmować się dydaktyką. Ale wysoko kwalifikowanej kadry bibliotekarskiej nie wystarcza, żeby objąć nauczaniem wszystkich studentów. Uzyskanie tytułu bibliotekarza dyplomowanego poprzedzone jest trudnym egzaminem — na to decydują się, z wielu powodów, o których nie miejsce tu mówić, tylko nieliczni. Tok rozumowania bibliotekarzy jest następujący: 1) dlaczego tylko mnie, bibliotekarzowi z wyższym wykształceniem, pracownikowi wyższej uczelni stawia się tak wysokie wymagania, dlaczego pracownik naukowy nie musi, żeby nabyć prawa nauczyciela akademickiego, zdawać dodatkowych egzaminów państwowych, 2) dlaczego wobec tego ja — szeregowy bibliotekarz — mam obowiązek brać udział w procesie dydaktycznym?

Pomijając rozgorczenie bibliotekarzy, wynikające jak gdyby z niedowartościowania ich wiedzy zdobytej na studiach, nawet przy najlepszych chęciach, nie jesteśmy w stanie — ze względu na czas i kadry, obsłużyć wszystkich użytkowników informacji naukowej. Poważne potraktowanie dydaktyki bibliotecznej i na odpowiednim poziomie, wymaga solidnego przygotowania, umiejętności pedagogicznych, pomocy dydaktycznych. Połączenie tych zajęć z pracą bibliotekarską jest niemożliwe. Może zatem powołać Zakłady Dydaktyki Bibliotecznej, skoro dla większości konieczność kształcenia użytkowników informacji jest oczywista, zwłaszcza w kontekście ilościowych zmian zachodzących w nauce?

W związku z tym, że nie wszyscy studenci objęci są szkoleniem z zakresu informacji naukowej, opracowaliśmy poradniki informacyjno-bibliograficzne dla poszczególnych wydziałów (instytutów), które mają spełniać rolę przewodnika po źródłach w naszej bibliotece.

Otrzymują je wszyscy studenci-dyplomanci.

W naszej Uczelni, z powodów, o których była mowa wyżej, ciągle nie rozwiązana jest sprawa szkolenia pracowników dydaktycznych. Nie prowadzimy żadnych form zorganizowanych; na życzenie osób zainteresowanych udzielamy wyczerpujących informacji i porad z zakresu korzystania ze źródeł bibliograficznych, dokumentów naukowych itp.

Od kilku lat tradycyjnie już zgłasza

się do naszej Biblioteki młodzież ostatnich klas niektórych szkół średnich. Zająć ją prowadzone są przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej w wymiarze dwóch godzin i mają za zadanie zorientować słuchaczy w strukturze uczelni i sieci bibliotecznej oraz w możliwościach korzystania ze zbiorów bibliotecznych. Jest to nie tyle kształcenie w zakresie informacji naukowej, ile propaganda i promocja biblioteki i jej zbiorów.

ŁUCJA TALARCZYK-MALCHER

DZIAŁALNOŚĆ SZKOLENIOWA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ I OINT POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

Podstawowe zadania Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej są zdefiniowane w paragrafie trzecim obowiązującego w Uczelni Regulaminu. Trzy pierwsze punkty tego paragrafu dotyczą zadań usługowych i badawczych, a punkty czwarty i piąty mówią o zadaniach w zakresie kształcenia. Zgodnie z zapisem w regulaminie, do zadań Biblioteki należą:

- kształcenie studentów w zakresie przysposobienia bibliotecznego, informacji naukowej i systemów informacyjnych;
- doszkadzanie i doskonalenie zawodowe kadry bibliotecznej.

Zapis ten świadczy o dużej wadze, jaką nasza Biblioteka przywiązuje do spraw szeroko pojętej działalności dydaktycznej. U podstaw realizacji tych zadań leży fakt, że staramy się dostosować ją do naszych indywidualnych warunków, wykorzystując specyfikę naszej Biblioteki, w tym głównie długoletnie doświadczenia w zakresie automatyzacji procesów biblioteczno-informacyjnych, a także organizację systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni. Po drugie, staramy się, aby prowadzona przez nas działalność szkoleniowa była dostosowana do potrzeb i oczekiwań użytkowników zarówno z naszej Uczelni, jak i z kraju. Staramy się więc rozwijać te zakresy działalności dydaktycznej, które znamy najlepiej i obejmować nimi te grupy, które na nie oczekują. Działalność szkoleniową prowadzimy w zróżnicowanym zakresie i rozmaitych formach na rzecz studentów naszej Uczelni i innych ośrodków w kraju, słuchaczy studiów podyplomowych; pracowników zarówno sieci biblioteczno-informacyjnej Politechniki Wrocławskiej jak i wielu bibliotek naukowych i ośrodków informacji w kraju, ponadto nauczycieli szkół średnich prowadzących zajęcia z informacji naukowej, a także uczniów tych szkół.

W moim wystąpieniu nie będę omawiała procesu kształcenia studentów w zakresie systemów informacyjnych, który jest realizowany przez Zakład Systemów Informacyjnych Biblioteki Głównej na Wydziale Informatyki i Zarządzania.

Podstawowego omówienia wymaga działalność szkoleniowa mająca na celu przygotowanie użytkowników do korzystania z biblioteki i usług informacyjnych.

Szkoleniem w zakresie przysposobienia bibliotecznego objęci są wszyscy studenci pierwszego roku Uczelni. Specyfiką tego szkolenia jest fakt, że odbywa się ono w ramach tak zwanych dni wstępnych, które mają miejsce kilka dni przed rozpoczęciem roku akademickiego. W ramach tych dni studenci przechodzą m.in. przeszkolenie BHP, badania lekarskie, zapoznają się szczegółowo z programem studiów itd. Pracownicy biblioteki prowadzą na każdym wydziale, lub w grupach mniejszych, jeżeli wydział jest duży, godzinny wykład, podając najważniejsze informacje, jak korzystać z bibliotek Uczelni i przekazują równocześnie każdemu studentowi skrypt. Skrypt ten w sposób znaczący uzupełnia wiedzę, którą każdy student posiadać przed przystąpieniem do korzystania z biblioteki i podaje m.in. informacje o organizacji sieci bibliotecznej Uczelni, formach udostępniania zbiorów, a jego główna część (około 50% objętości) poświęcona jest omówieniu zasad korzystania z katalogów. Część ta jest bogato ilustrowana przykładami. Skrypt zmienił w sposób znaczący tok procesu szkolenia studentów pierwszego roku, zastąpił bowiem ćwiczenia i przeniósł główny ciężar zdobywania wiadomości na samego studenta. Taką organizację szkolenia prowadzimy od 12 lat i nie zaobserwaliśmy, mimo pewnych obaw, występowania większych trudności w korzystaniu przez studentów z bibliotek uczelni. Forma ta pozwala na przekazywanie studentom niezbędnej wiedzy jeszcze przed rozpoczęciem zajęć i wyeliminowała ciągnące się przez wiele tygodni roku akademickiego ćwiczenia, które dezorganizowały w pewnym stopniu pracę Biblioteki. Aktualizowany i uzupełniany każdego roku skrypt wydawany jest w nakładzie odpowiadającym liczbie studentów pierwszego roku.

Szkolenie użytkowników w zakresie informacji naukowej ma w naszej Uczelni bogatą tradycję i realizowane jest w bardzo zróżnicowanych formach. Na wstępie należy zaznaczyć, że w naszej Uczelni zajęcia z zakresu informacji naukowej dla studentów 3 lub 4 roku są wprowadzane do programu studiów na życzenie poszczególnych dziekanatów i nie są obligatoryjne. Biblioteka Główna prowadziła na szeregu wydziałach także zajęcia w wymiarze 15 godzin, lecz w ostatnich latach, głównie z uwagi na duże przeładowanie programu studiów, odchodzi się od tej formy szkolenia na rzecz innych form i innych grup użytkowników.

Przez ostatnie cztery lata prowadzone są zajęcia z informacji naukowej na studiach podyplomowych, w wymiarze 10 lub 8 godzin, przy czym większość czasu poświęca się na ćwiczenia. Słuchaczom tych studiów przekazuje się dużo wiadomości na temat zautomatyzowanych systemów wyszukiwania informacji, czym są szczególnie zainteresowani.

Jak wynika z naszych doświadczeń, przekazywanie studentom lat wyższych określonej wiedzy z zakresu źródeł informacji, funkcjonowania systemów itp. jest najbardziej efektywne wtedy, gdy uzyskane informacje mogą oni praktycznie wykorzystać. Stąd m.in. w ramach seminariów magisterskich przeznaczają się często dwie pierwsze godziny na zapoznanie studentów z podstawowymi źródłami informacji. Zajęcia te odbywają się w bibliotekach instytutowych i prowadzi je wspólnie bibliotekarz i kierownik seminarium. Dużą wagę przywiązujemy w naszej Bibliotece do prowadzenia indywidualnych form szkolenia, a więc nie zorganizowanych kontaktów użytkowników, głównie studentów i młodszych pracowników nauki, z pracownikami informacji. Kontakty te odgrywają niezwykle ważną rolę w nauczaniu informacji, zaspokajają bowiem najbardziej istotne, bieżące potrzeby użytkownika. Przedmiotem szkolenia jest korzystanie z zautomatyzowanych systemów wyszukiwania informacji m.in. SDI i BRIOLIS, a także informacja o źródłach bibliecznych. Regularne indywidualne szkolenia łącznie z przekazaniem specjalnej instrukcji prowadzimy dla zainteresowanych korzystaniem z Indexu Cytowań Naukowych, którego jedyny w kraju komplet (od 1971 roku) posiadamy w naszej Bibliotece. Szkolenia indywidualne są prowadzone w Bibliotece Głównej oraz w bibliotekach instytutowych, stąd przedmiotem naszej szczególnej troski jest dbanie o wysoki poziom kadry bibliotecznej.

Na formy oraz zakres szkolenia kadry biblioteczno-informacyjnej naszej Uczelni duży wpływ ma rozbudowana struktura organizacyjna sieci bibliotecznej, w skład której wchodzi biblioteki instytutowe i samodzielnych jednostek organizacyjnych (32), wydziałowe (5) i filii (3).

Biblioteka Główna realizuje szczegółowy program dokształcania kadry biblioteczno-informacyjnej zatrudnionej w bibliotekach sieci, w której zatrudnionych jest 85 pracowników, za pośrednictwem specjalnie powołanego do tego celu Oddziału Sieci Biblioteczno-Informacyjnej. W Oddziale tym funkcje instruktazowo-szkoleniowe prowadzi trzech instruktorów (za swoją pracę otrzymują specjalny dodatek) oraz kierownik. Podstawowe formy szkoleń to seminaria, konsultacje (około 130 w roku) zebrania szkoleniowe z udziałem kierowników i dyrekcji Biblioteki Głów-

nej (3-4 w roku). Jak wynika z naszych doświadczeń, szczególnie cenną formą szkoleniową były organizowane przez Bibliotekę Główną na początku każdego roku akademickiego przez 7 kolejnych lat kilkudniowe seminaria szkoleniowe poza Wrocławiem. Brali w nich udział pracownicy bibliotek sieci, kadra kierownicza Biblioteki Główniej, a także zaproszeni specjaliści z bibliotek i ośrodków kraju w roli wykładowców. Kryzys ostatnich lat nie pozwala nam kontynuować tych szkoleń, choć będziemy czynili starania, aby do tej formy powrócić.

Dzięki temu, że współpraca z bibliotekami sieci nie ogranicza się tylko do administracyjnych zaleceń i kontroli, a ma charakter wyraźnie szkoleniowy, istnieje silna integracja z tymi bibliotekami, lepiej realizowane są zadania koordynacyjne i ma to korzystny wpływ na prestiż Biblioteki Główniej.

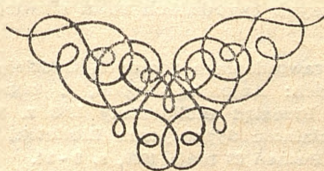
Prowadzone od szeregu lat w naszej Bibliotece prace sprawiły, że podstawowy temat szkoleń to przygotowanie kadry bibliotecznej do wprowadzania nowych zadań związanych z automatyzacją procesów bibliotecznych i informacyjnych. Szkoleniem w tym zakresie objęci są przede wszystkim pracownicy naszej Uczelni.

Ogromne zainteresowanie tą tematyką i wywierana na nas presja spowodowały jednak, że podjęliśmy się prowadzenia zorganizowanych szkoleń dla bibliotekarzy i pracowników informacji innych ośrodków kraju. Jako formę szkolenia przyjęliśmy tygodniowy kurs, w wymiarze 15 godzin wykładów i 20 godzin ćwiczeń. Uczestnicy kursu mają możliwość zapoznania się z organizacją funkcjonujących w naszej Bibliotece systemów, z trudnościami występującymi przy ich wdrażaniu i eksploatacji oraz z planami rozwoju na najbliższą przyszłość. Kurs organizowany jest dwa razy w roku i od 1985 r. wzięło w nim udział 138 osób, przy czym liczba uczestników jest zdecydowanie mniejsza od ilości napływających do nas zgłoszeń. Z uwagi na trudne warunki lokalowe, a zwłaszcza brak odpowiedniej ilości sprzętu komputerowego zmuszeni jesteśmy ograniczać liczbę uczestników kursu do kilkunastu osób w jednej sesji. Na duże powodzenie tego kursu ma niewątpliwie wpływ stworzenie możliwości pracownikom różnych uczelni i ośrodków skorzystania z doświadczeń zespołów eksploatujących i projektujących zautomatyzowane systemy biblioteczno-informacyjne innej biblioteki.

Poza tą zorganizowaną formą prowadzimy także liczne szkolenia z zakresu komputeryzacji procesów biblioteczno-informacyjnych w formie konsultacji indywidualnych i grupowych dla zgłaszających się do nas pracowników bibliotek i ośrodków informacji całego kraju.

Z doświadczeń prowadzonej przez naszą Bibliotekę działalności szkoleniowej wynika:

- Uproszczenie procesu szkolenia studentów pierwszego roku poprzez zastąpienie ćwiczeń skryptem i zobowiązanie studentów do zdobywania wiedzy we własnym zakresie nie spowodowało trudności w korzystaniu z bibliotek Uczelni.
- Szkolenie użytkowników w zakresie informacji naukowej spotyka się z większym zainteresowaniem wtedy, gdy uzyskane informacje mogą być bieżąco wykorzystane. Obserwuje się pozytywne wyniki prowadzenia tego typu szkoleń w ramach seminariów magisterskich oraz udzielania tzw. instruktażu indywidualnego.
- W wypadku rozbudowanej sieci bibliotecznej Uczelni wzrastają potrzeby podwyższania kwalifikacji zawodowych pracowników tej sieci, przy czym istnieje ścisły związek pomiędzy działaniami Biblioteki Główniej w tym zakresie a jej integracją z bibliotekami sieci.
- Istnieje duże zapotrzebowanie na zróżnicowane formy szkolenia kadry bibliotecznej w zakresie komputeryzacji procesów biblioteczno-informacyjnych. Należy starać się o tworzenie warunków do przeprowadzania tych szkoleń (laboratoria komputerowe) w jednostkach, które posiadają odpowiednią kadre i doświadczenie praktyczne w zakresie automatyzacji działalności bibliotecznej i informacyjnej.

KSZTAŁCENIE UŻYTKOWNIKÓW W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI POZNAŃSKIEJ*

Kierownictwo Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej od dawna przywiązywało dużą wagę do przygotowania użytkowników Biblioteki do korzystania z jej zbiorów — i szerzej — ze źródeł informacji naukowej. Działalność dydaktyczna biblioteki objęła: przysposobienie biblioteczne dla studentów I roku, technikę korzystania z informacji naukowej dla studentów III a następnie IV roku, technikę korzystania z informacji dla doktorantów i asystentów oraz pogadanki informacyjne dla uczniów starszych klas szkół średnich.

Przysposobienie biblioteczne

Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej rozpoczęła kształcenie studentów I roku w 1952 r. Początkowo sporadycznie przeprowadzano 1-godzinne zajęcia z tymi grupami studentów, których wykładowca wyraził zgodę na ich odbycie w ramach własnego wykładu. Program zajęć obejmował regulamin Biblioteki i technikę korzystania z katalogów. W ten sposób szkolono rocznie 4 grupy studentów, liczące 60 - 100 osób.

Trudności, jakie nastęrczała taka organizacja zajęć wpłynęły na wystąpienie kierownictwa Biblioteki Głównej do władz Uczelni z dezyderatami, złożonymi na posiedzeniu Senatu Politechniki Poznańskiej w dniu 20 września 1963 r. w sprawie szkolenia bibliotecznego studentów. Biblioteka zaproponowała wprowadzenie 2-stopniowego szkolenia: „Przysposobienia bibliotecznego” i „Techniki korzystania z bibliografii i dokumentacji naukowo-technicznej”. Senat zaaprobował projekt i polecił dziekanom uznać zajęcia za obowiązkowe, a udział w nich, poświadczony w indeksach, za niezbędny do zaliczenia roku. Zajęcia te podjęła Biblioteka Główna w r. akad. 1964/1965 i kontynuuje do chwili obecnej.

Program zajęć „Przysposobienia bibliotecznego” dla studentów I roku składa się z wykładu w wymiarze 1 godz. i ćwiczeń, także 1-godzinnych (w grupach po ok. 20 osób). Wykład obejmuje charakterystykę Biblioteki Głównej i jej Oddziałów, bibliotek instytutowych, ich zbiorów, katalogi alfabetyczne i rzeczowy dla księgozbioru głównego, skryptów i czytelń, technikę korzystania z katalogów i technikę wypożyczeń, zapoznanie z regulaminem wypożyczalni i czytelń. Ilustrowany jest przy pomocy plasz, przedstawiających karty katalogowe główne i odsyłaczowe, zasady transliteracji, układ katalogu alfabetycznego i rzeczowego itp. Ponieważ początkującym studentom największą trudność sprawia posługiwanie się katalogami, w tym zakresie udziela się szczegółowych informacji. Zajęcia przeprowadza się z reguły w sali katalogowej, co umożliwia korzystanie z katalogów w trakcie ćwiczeń. Studenci zapoznają się z zasadami Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. Ćwiczenia polegają na wyszukiwaniu w katalogu głównym i katalogu skryptów kilku książek o haśle tytułowym, autorskim oraz rosyjsko-języcznym z opisem transliterowanym, kilku pozycji wg katalogu rzeczowego, zgodnych ze studiowaną specjalnością i wypełnieniu rewersów.

Od r. 1976 zajęcia z „Przysposobienia bibliotecznego” prowadzą kustosze Oddziału Udostępniania Zbiorów oraz bibliotekarze i dokumentaliści dyplomowani. Odbywają się one w pierwszych tygodniach roku akademickiego.

* Komunikat oparto na sprawozdaniach rocznych Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Głównej PP i publikacjach: Antonina Rogala, Z zagadnień dydaktyki bibliotecznej w wyższej szkole technicznej, Przegląd Biblioteczny 1968 z. 3/4, s. 258 - 264; Elżbieta Jasiewicz, Zofia Kaczmarczyk, Działalność dydaktyczna Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej w służbie Uczelni, Sesja. Poznań 30 maja 1980, s. 9 - 24.

Technika korzystania z informacji naukowej

Zajęcia te dla studentów III roku zostały wprowadzone od r. akad. 1964/1965 uchwałą Senatu Politechniki Poznańskiej. Od r. akad. 1984/1985 odbywają się na I semestrze IV roku studiów. Zmiana została spowodowana tym, że dopiero na IV roku studenci otrzymują tematy prac magisterskich i prowadzący zajęcia spodziewali się, że zwiększy to zainteresowanie dostępem do źródeł informacji.

Opracowano konspekt, który przewidywał: omówienie potrzeby nauki informacji na studiach wyższych, zaznajomienie z terminologią stosowaną w tym zakresie, krótkie przedstawienie organizacji informacji w Polsce oraz współpracy w tej dziedzinie. Następnie omawia się szczegółowo źródła informacji, ze szczególnym uwzględnieniem informatorów wydawanych przez CİNTE, bibliografii narodowej, bibliografii specjalnych, przeznaczonych dla danego kierunku studiów. Wykład połączony jest z demonstracją omawianych bibliografii i informatorów. Szczególną uwagę zwraca się na układ bibliografii i opisów bibliograficznych, technikę korzystania z indeksów. Bardziej szczegółowo, niż w trakcie „Przysposobienia bibliotecznego” zapoznaje się słuchaczy ze strukturą UKD, głównie z tymi działami klasyfikacji, które łączą się ze studiowanym kierunkiem. Słuchacze otrzymują indywidualnie dobrane tematy z zakresu swojej specjalności wraz ze schematem opisu bibliograficznego różnych typów dokumentów (artykuł w czasopiśmie, w książce, książka, patent). Każdy ze studentów zobowiązany jest sporządzić opis bibliograficzny 10 pozycji na dany temat, przy wykorzystaniu różnych źródeł bibliograficznych oraz podać symbol UKD dla tematu. Zajęcia odbywają się w Czytelni Informacji Naukowej, co ułatwia dostęp do potrzebnych wydawnictw informacyjnych i bibliograficznych.

Prowadzący ćwiczenia przygotowuje dla każdego studenta informację, z jakich bibliografii powinien korzystać. Po wykonaniu zestawienia ćwiczenie podlega sprawdzeniu i jeśli jest wykonane poprawnie, student otrzymuje zaliczenie w indeksie.

Od roku 1984 wprowadzono rozszerzone zajęcia z „Techniki korzystania z informacji naukowej” — 15 godz. wykładów i ćwiczeń dla studentów Wydziału Chemicznego. Uznano za potrzebne szersze zapoznanie przyszłych chemików z organizacją informacji w zakresie chemii, a przede wszystkim z aparatem informacyjnym takich światowych bibliografii, jak „Chemical Abstracts”. Nie byłoby to możliwe w obrębie 3 godzin lekcyjnych. Zajęcia prowadzi bibliotekarz dyplomowany — mgr chemii, a przeprowadza się je w Czytelni Informacji Naukowej i bibliotece Instytutu Technologii Chemicznej.

Dla pozostałych Wydziałów prowadzi zajęcia bibliotekarze i dokumentaliści dyplomowani, z reguły wieloletni pracownicy Oddziału Informacji Naukowej.

Systematycznie prowadzone zajęcia z „Przysposobienia bibliotecznego” i Techniki korzystania z informacji naukowej” dotyczyły tylko studentów stacjonarnych, studenci zaoczni i wieczorowi nie zostali nimi objęci. Jednorazowo przeprowadzono dla studentów zaocznych II roku trzech wydziałów PP zebrania informacyjne na temat korzystania ze zbiorów Biblioteki Głównej. Zaznajomiono studentów z regulaminem wypożyczalni i czytelni i korzystaniem z katalogów alfabetycznych i rzeczowych.

Technika korzystania z informacji dla doktorantów i asystentów

W wyniku współpracy Biblioteki Głównej z władzami Uczelni od r. akad. 1964/1965 przeprowadzano kilkakrotnie zajęcia nt. „Informacja naukowa w akademickiej szkole technicznej” dla asystentów-stażystów. Miały one na celu wdrażanie młodej kadry naukowej do korzystania ze źródeł informacji naukowej, a szczególnie wyrabianie umiejętności poszukiwań bibliograficznych w dostępnych materiałach źródłowych.

W r. 1970 przygotowano program i rozpoczęto prowadzenie wykładów i ćwiczeń pn. „Informacja naukowa w zastosowaniu do badań i dysertacji doktorskich”, przeznaczonych dla uczestników studiów doktoranckich, najczęściej nie przygotowanych do posługiwania się narzędziami informacji naukowej, szczególnie wydawnictwami bibliograficznymi. Zajęcia dla asystentów i doktorantów odbywały się w Czytelni Informacji Naukowej, najczęściej w wymiarze 6 godzin wykładowo-seminaryjnych.

Wprowadzenie do korzystania ze zbiorów Biblioteki Głównej i informacji naukowej dla uczniów szkół średnich

Ze zbiorów Biblioteki Głównej, poza jej pracownikami i studentami, korzysta ją częstokroć uczniowie szkół średnich, szczególnie techników i liceów ogólnokształcących z klas o profilu matematyczno-fizycznym i chemicznym. Ta grupa czytelników natrafia na szczególnie duże trudności, wynikające z nieznamomości struktury dużej biblioteki naukowej i nieumiejętności posługiwania się katalogami, a tym bardziej wydawnictwami informacyjnymi i bibliograficznymi. Od r. 1977 z inicjatywy Koła Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich rozpoczęto prowadzenie pogadarek na temat możliwości korzystania ze zbiorów Biblioteki Głównej, zapoznając uczniów z katalogami i przydatnymi im źródłami informacji naukowej, bibliografią narodową i bibliografiami specjalnymi, zgodnie z zainteresowaniem klas. W latach następnych — poza systematycznym prowadzeniem takich pogadarek — wystąpiono z propozycją pomocy dla uczniów zbierających literaturę do prac maturalnych w technicach.

Podsumowując stwierdzić należy, że od r. akad. 1964/1965 w Bibliotece Głównej PP przeszkolono 19 688 studentów I r. w 783 grupach w zakresie „Przysposobienia bibliotecznego” oraz wprowadzono w zagadnienia informacji naukowej i techniki korzystania z bibliografii 15 800 studentów III i IV r. w 732 grupach. W zajęciach pn. „Informacja naukowa w akademickiej szkole technicznej” brało udział 350 asystentów-stażystów, a w wykładach i ćwiczeniach nt. „Informacja naukowa w zastosowaniu do badań i dysertacji doktorskich” — ok. 100 osób.

Zwraca uwagę fakt, że Politechnika Poznańska należała do tych uczelni wyższych, które jako pierwsze rozpoczęły systematyczne prowadzenie dydaktyki bibliotecznego, szczególnie w zakresie informacji naukowej dla studentów III roku, bo już od r. 1964/1965.

Wydaje się, że programy opracowane przez Bibliotekę Główną Politechniki Poznańskiej w pierwszych latach prowadzenia zajęć dydaktycznych okazały się trafne. Z upływem lat muszą być one oczywiście uzupełniane informacjami dotyczącymi wprowadzanych do pracy bibliotecznego i informacyjnej nowych technik bibliotecznego i informacyjnych, związanych m.in. z komputeryzacją bibliotek. Pożądane rozszerzenie wymiaru godzin przeznaczonych na zajęcia „Przysposobienia bibliotecznego” a szczególnie „Techniki korzystania z informacji naukowej” powinno dotyczyć przede wszystkim ćwiczeń. Umożliwiłoby to głębsze zapoznanie słuchaczy z bogatą literaturą bibliograficzną i całym jej aparatem pomocniczym w postaci indeksów różnego typu. Równocześnie jednak takie rozszerzenie zajęć napotyka na szereg trudności organizacyjnych, m.in. w sprawie egzekwowania udziału w ćwiczeniach i wykładach.

W obecnej sytuacji, wobec powiększającego się obciążenia studentów dużą liczbą wykładów i ćwiczeń obowiązkowych, zajęcia w Bibliotece odbywać się mogą najczęściej w późnych godzinach popołudniowych i wieczornych — co nie wpływa na wzrost zainteresowania przedmiotem. Wybrany przez nas, skoncentrowany i konkretny program przygotowania studentów do korzystania ze zbiorów Biblioteki, a na ostatnich latach studiów zapoznanie z najistotniejszymi z punktu widzenia studiowanej specjalności źródłami informacji, bez rozszerzania części teoretycznej, wydaje się być słuszny.

Nie bez znaczenia jest odpowiednie wyposażenie sal wykładowych, w których odbywają się zajęcia, przygotowanie właściwie dobranych pomocy naukowych, szczególnie plansz, bądź przezroczy ilustrujących omawiane zagadnienia. Nic nie jest jednak w stanie zastąpić oryginalnych dokumentów źródłowych, które winny być dostępne na ćwiczeniach w wystarczającej liczbie egzemplarzy.

Najistotniejszym czynnikiem, pobudzającym studentów do aktywnego udziału w zajęciach „Przysposobienia bibliotecznego” a przede wszystkim „Techniki korzystania z informacji naukowej” jest niewątpliwie zainteresowanie sprawą wśród pracowników naukowych Uczelni. Prawdopodobnie poprawiłaby sytuację lepsza znajomość źródeł informacji i metodyki pracy naukowej wśród asystentów i doktorantów.

Mamy jednak nadzieję, że wysiłek Biblioteki włożony w przygotowanie czytelników, studentów i młodych pracowników nauki do pełnego wykorzystania literatury naukowej przyniesie rezultaty, ale jedynie wówczas, gdy uda się nawiązać bliższą niż dotychczas współpracę w tym zakresie z pracownikami dydaktycznymi Uczelni.

SZKOLENIE UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ WYŻSZEJ SZKOŁY INŻYNIERSKIEJ W KOSZALINIE

Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie rozpoczęła kształcenie studentów w 1968 r. Obecnie posiada dwa wydziały: Wydział Inżynierii Lądowej i Sanitarnej oraz Wydział Mechaniczny. Corocznie przyjmowanych jest ok. 160 studentów na pierwszy rok studiów. Równocześnie z Uczelnią zorganizowano Bibliotekę. Pracuje w niej czternaście osób (dane z grudnia 1988 r.) w dwu działach: Gromadzenia i Opracowania Zbiorów oraz Udostępniania i Informacji Naukowej. Posiadamy ponad 73 tysiące woluminów książek, 35 tysięcy zbiorów specjalnych, prenumerujemy 649 tytułów czasopism, w tym 25 zagranicznych. Od 1985 r. jest biblioteką współpracującą z I Centralną Biblioteką Techniczną. Gromadzimy zbiory z zakresu budownictwa, budowy maszyn, mechanizacji rolnictwa, materiałoznawstwa i inżynierii sanitarnej.

Uchwała Nr 35 obowiązuje już prawie siedemnaście lat i niemal od początku nasza biblioteka, corocznie, wnioskuje o wprowadzenie w planach studiów zajęć z zakresu techniki pracy umysłowej dla studentów I roku oraz z podstaw informacji dla III lub IV roku. Na razie bez skutku. Ponieważ nie omijają nas tzw. „trudności obiektywne”, do chwili pozytywnej decyzji władz Uczelni w powyższej sprawie, realizujemy program „absolutnego minimum”.

Zajęcia odbywają się w średnio 20-osobowych grupach. Rozpoczynamy je od wykładu, w którym krótko przedstawiamy historię naszej biblioteki, jej organizację i umiejscowienie w krajowej sieci placówek informacji. Omawiamy jej zasadnicze zadania. Następnie szerzej charakteryzujemy nasze zbiory. Omawiając podstawowe źródła informacji (z uwzględnieniem kierunków studiów) prezentujemy posiadane bibliografie, czasopisma specjalistyczne, zbiory specjalne itd. W dalszym ciągu wykładu informujemy o posiadanych katalogach bibliotecznych (alfabetycznym i rze-

czowym), zasadach ich opracowywania, budowie karty katalogowej i katalogowaniu. Wyjaśniamy, na czym polega Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna i transliteracja. Zapoznajemy studentów również z posiadanymi kartotekami (kart dokumentacyjnych CİNTE i zagadnieniowymi). W celu usprawnienia wykładu posługujemy się pomocami dydaktycznymi, tj. ulotka opracowana w bibliotece, informująca o organizacji i usługach a także plansze wydane przez CİNTE w serii: materiały szkoleniowe. Wykład trwa ok. godzinę lekcyjną, następnie studenci są oprowadzani po bibliotecę. W trakcie wycieczki uzupełniamy wykład odpowiadając na pytania. Na prezentację poszczególnych agend przeznaczamy ok. pół godziny.

Kolejna część zajęć jest sprawdzeniem nowo nabytych wiadomości. Ćwiczenia mają na celu zdobycie praktycznych umiejętności posługiwania się podstawowymi źródłami informacji.

Studenci są dzieleni na 3-4-osobowe grupy i otrzymują zestawy pytań, na które mogą uzyskać odpowiedź w naszych katalogach bibliotecznych (alfabetycznym i rzeczowym), katalogach norm polskich i branżowych, polskiej bibliografii narodowej bieżącej. Na ćwiczenia przeznaczamy 1,5 godziny lekcyjnej, ale zdarza się, że trwają dłużej. Oczywiście w trakcie ich przebiegu są na bieżąco wyjaśniane wątpliwości. Zaliczenie ćwiczeń jest warunkiem zapisania do naszej biblioteki i otrzymania karty bibliotecznej. Jest to potwierdzenie odbycia szkolenia w naszej bibliotece. Zajęcia trwają ok. trzech godzin lekcyjnych w jednej z czytelni, która w tym czasie jest zamknięta dla czytelników, co wpływa niekorzystnie na działalność usługową biblioteki.

Zdajemy sobie sprawę, że to co robimy jest niewystarczające, ale obecnie nasze możliwości są ograniczone trudnościami lokalowymi i formalnymi.

DYDAKTYKA BIBLIOTECZNA WSPOMAGANA KOMPUTEREM

1. Wstęp

Działalność dydaktyczna biblioteki uczelnianej, będąca jedną z jej funkcji, stała się częścią procesu dydaktycznego szkoły wyższej. Sytuacja ta zobowiązuje biblioteki do nieustannego podnoszenia poziomu kształcenia swoich użytkowników. Mimo iż są to prawdy powszechnie znane, wymagają one z pewnością dalszego omawiania, aby w nauczaniu tym dopracować się bardziej skutecznych metod i środków realizacji. Istotnym celem jest wypracowanie takich form dydaktyki, które posiadając należąną akceptację w uczelni, będą realizowane z pożytkiem dla użytkowników biblioteki.

Wszystkie biblioteki uczelniane prowadzą dydaktykę biblioteczno-informacyjną. Przebiega ona jednak w różnym kształcie organizacyjnym, w odmiennej formie i treści. Jako podstawowe formy kształcenia można wymienić:

- przysposobienie biblioteczne studentów I roku studiów,
- informacja naukowa dla studentów III roku wszystkich kierunków oraz starszych lat studiów niektórych specjalności,
- praktyki wakacyjne studentów bibliotekoznawstwa.

W Bibliotece Politechniki Szczecińskiej powyższe formy nauczania mają już trwałe miejsce. Przysposobienie biblioteczne, posiadające początkowo charakter pogadanek dla studentów I roku, już na początku lat sześćdziesiątych przyjął charakter zajęć obowiązkowych. Zagadnienia z informacji naukowej dla studentów III roku studiów wprowadzono w naszej uczelni w roku akademickim 1974/1975. Dalsze rozszerzenie tych zajęć w PS nastąpiło w 1980 r. Wprowadzono wówczas ćwiczenia o charakterze informacyjno-bibliograficznym dla studentów V roku (lub IV roku), w wymiarze 6 godzin i objęto nimi kilka kierunków studiów. Głównym celem tych zajęć jest bezpośrednia pomoc w bibliograficznym opracowaniu tematu pracy dyplomowej. Ćwiczenia te jako obowiązkowe, prowadzone są przez biblioteki wydziałowe w ramach seminarium dyplomowego, w grupach 6-8 osobowych. Biblioteka Politechniki Szczecińskiej realizuje więc zintegrowany program dydaktyki, obejmując nim studentów I, III, IV lub V roku studiów. Biblioteka PS prowadzi również przysposobienie biblioteczno-informacyjne ostatnich klas średnich szkół technicznych, przy organizacyjnej współpracy z nauczycielami tych szkół. Celem tych spotkań jest zbliżenie młodzieży do wyższej uczelni, zapoznanie uczniów z charakterem zbiorów i katalogami oraz ukazanie im możliwości korzystania z niektórych materiałów bibliecznych, potrzebnych do wykonania prac dyplomowych. Inną formą dydaktyki są zajęcia prowadzone dla młodych pracowników nauki. Głównym celem tego kształcenia jest zapoznanie tej grupy pracowników uczelni z postęпами w zakresie metod, środków i narzędzi, którymi dysponuje informacja naukowa. Zajęcia te wynikają z okresowego zapotrzebowania pracowników naukowych i przebiegają w osmiogodzinnych cyklach wykładowych.

Zasygnalizowane formy kształcenia w Bibliotece PS, do 1987 roku realizowane były z wykorzystaniem tradycyjnych pomocy dydaktycznych. Od momentu zakupu mikrokomputera w 1988 r., włączono go do wspomagania procesu dydaktycznego. Celem mojego referatu jest przekazanie doświadczeń Biblioteki PS w stosowaniu tego narzędzia w dydaktyce biblioteczno-informacyjnej.

2. Komputerowe wspomaganie dydaktyki na etapie wdrażania systemu informatycznego w Bibliotece PS

Podstawą nowoczesnego kształcenia jest teoria wielostronnego nauczania. Jednym z jej składników jest stwierdzenie, że informacja optyczna jest najbogatsza pod względem treści. Dlatego nauczanie audiowizualne posiada duże znaczenie jako bardziej skuteczne, oddziaływujące nie tylko na sferę intelektualną lecz także na

sferę emocjonalną i praktykę. Wydaje się, iż mikrokomputer stał się obecnie najdoskonalszym narzędziem wspomagającym proces dydaktyczny. Dzięki zastosowaniu systemów komputerowych stało się możliwe sprawne porządkowanie i logiczna selekcja ogromnej ilości danych informacyjnych, a także przekazywanie wiedzy o nich słuchaczom zajęć dydaktycznych. Korzystając z szansy, że technika mikrokomputerowa staje się już dla nas dostępna, możemy próbować zastosowania tego sprzętu w naszych działaniach. Te małe maszyny cyfrowe znalazły zastosowanie w wielu dziedzinach z bardzo pozytywnym skutkiem i okazują się one wysoce przydatne również w procesie dydaktycznym. Mikrokomputery stają się technicznymi środkami dydaktycznymi, które wykorzystywane metodycznie, mogą mieć znaczący wpływ na podniesienie efektywności kształcenia.

Komputerowe systemy dydaktyczne można podzielić na:

- nauczanie wspomagane przez komputer,
- nauczanie kierowane przez komputer.

Wspomaganie procesu dydaktycznego komputerem polega na następujących głównych funkcjach:

- ilustrowanie wykładu materiałem z pamięci systemu w postaci tekstów, przykładów, wzorów lub wykresów, ułatwiających słuchaczom zrozumienie prezentowanych treści,
- przedstawianie zadań do rozwiązania w czasie ćwiczeń,
- ocena stopnia opanowania wiedzy i umiejętności przez studenta.

Druga funkcja systemu może przejawiać się w: opracowaniu rozkładów zajęć, przechowywaniu banków informacji bibliotecznej, tworzeniu kartotek studentów itp.

W procesie dydaktycznym komputer może więc pełnić funkcję zbioru wiedzy oraz dostarczać zestawu praktycznych przykładów, wzorców i zadań. Korzystając z szerokiej możliwości mikrokomputera, po właściwym jego oprogramowaniu, uzyskujemy bogate w formie i treści obrazy telewizyjne jako ilustrację do prowadzonych zajęć. Daje to nam możliwość zrezygnowania z tradycyjnych pomocy dydaktycznych jak plansze, wykresy, kreda i tablica. Drugim pozytywnym elementem jest to, że teksty i wykresy z ekranu monitora, czyli obraz służący jako bieżąca pomoc dydaktyczna, możemy natychmiast wydrukować i udostępnić słuchaczom. Po trzecie — dane ukazujące się na ekranie monitora mamy możliwość „na gorąco” modyfikować lub uzupełniać, w zależności od aktualnej potrzeby procesu dydaktycznego.

Przygotowania do zajęć dydaktycznych wspomaganych komputerem obejmują szerszy wachlarz problemów, niż przy wykorzystywaniu środków tradycyjnych. Zwiększa się zakres zagadnień o prace związane z zaprogramowaniem systemu oraz zapewnienie jego gotowości technicznej.

Czynnościami programowania będą więc:

- wprowadzanie do pamięci maszynowej wszelkich danych, uzupełniających wykład lub ćwiczenie,
- umieszczenie w systemie programu zajęć, dostosowanego do określonej grupy słuchaczy.

Na etapie przygotowań można już sporządzić wydruki głównych problemów wykładu i innych materiałów, przeznaczonych do udostępniania studentom. Wówczas w czasie wykładu demonstrujemy słuchaczom możliwości wydruku treści oglądanych na ekranie, nie tracąc czasu na uwielokrotnienie tych wydruków, przeznaczonych dla większej liczby słuchaczy.

Na etapie przygotowań należy przewidzieć w planie zajęć czas na ewentualne udostępnienie komputera studentom, do samodzielnego przećwiczenia określonego tematu lub utrwalenia usłyszanych treści.

Jako gotowość techniczną systemu można rozumieć sprawność obsługi i odbioru. Mikrokomputer jest sprzętem funkcjonalnym ze względu na małe rozmiary i ciężar. Łatwo daje się przenieść i zainstalować w nowym miejscu, a poza tym stosunkowo prosty jest w obsłudze. Te walory umożliwiają korzystanie z mikrokomputera osobom nie mającym codziennego kontaktu z takim sprzętem. Wskazane jest jednak, aby osoby posiadające małe doświadczenie w obsłudze komputerów, przypomniały sobie algorytm danego systemu przed rozpoczęciem zajęć, celem wyeliminowania niemiłych sytuacji. Zamierzając wykorzystać mikrokomputer w procesie dydaktycznym, należy też ocenić miejsce tego procesu, a więc walory sali wykładowej lub ćwiczeniowej.

Staramy się przy tym określić:

- optymalną liczebność grupy biorącej udział w zajęciach,
- odległość słuchaczy od ekranu monitora,
- czytelność emitowanego obrazu.

Dokładne przygotowanie zajęć dydaktycznych umożliwi ich przeprowadzenie w sposób interesujący, a zarazem jasny i zrozumiały w odbiorze.

Kolejną formą dydaktyki biblioteczej, poza przysposobieniem bibliotecznym i zajęciami z informacji naukowej, realizowaną z pomocą komputera, są wakacyjne praktyki studentów bibliotekoznawstwa. Program „Dydaktyka”, przygotowany do zajęć ze studentami naszej uczelni, jest również w pełni przydatny w realizacji tych praktyk. W programie „Dydaktyka” posiadamy zaprogramowane informacje o strukturze organizacyjnej Biblioteki Głównej i sieci biblioteczej w Politechnice Szczecińskiej. Ukazane są biblioteczne źródła informacyjne, rodzaje katalogów, zasady opracowania alfabetycznego zbiorów, różnorodne przykłady kart katalogowych głównych i pomocniczych. Program ten prezentuje Uniwersalną Klasyfikację Dziesiętną, zasady tworzenia i rozbudowy symboli UKD oraz kryteria porządkowania zbiorów według systemu dziesiętnego. W pamięci maszyny są także zarejestrowane podstawowe problemy z zakresu informacji i zasad sprawnego korzystania z zasobów biblioteczno-informacyjnych. W najbliższym czasie program „Dydaktyka” będzie rozszerzony tematami zajęć z młodymi pracownikami naukowymi naszej uczelni a także zagadnieniami na spotkania z uczniami średnich szkół technicznych.

3. Rozszerzenie programu kształcenia po wdrożeniu systemu informatycznego w Bibliotece PS

W ramach komputeryzacji, w Bibliotece PS wprowadzany jest system informacji o zbiorach bibliotecznych APIS-ZB. System ten tworzą trzy podsystemy:

— RENAB — rejestracja nabytków bibliotecznych poprzez:

- a) prowadzenie rejestrów przybytków, ksiąg inwentarzowych i ksiąg ubytków,
- b) bieżące podsumowywanie prowadzonych dokumentów oraz emisja zestawień wynikowych i sprawozdań.

— KANAB — katalogowanie zbiorów, emisja kart i tworzenie katalogów komputerowych.

— Zasady wyszukiwania i udostępniania zasobów bibliotecznych.

W wyniku wdrożenia systemu czytelniczy będą korzystali z dwóch rodzajów źródeł informacji o księgozbiorze. Będą to dotychczasowe katalogi, gromadzące zasoby biblioteczne z okresu opracowania manualnego oraz katalogi w pamięci systemu, obejmujące nowe zbiory. Przygotowanie użytkowników do korzystania z komputerowych baz danych wymaga rozszerzenia programu dydaktyki bibliotecznej już na pierwszym etapie przysposobienia bibliotecznego. Przewiduje się, że ten pierwszy etap kształcenia, realizowany obecnie według programu mieszczącego się czasowo w trzech godzinach, będzie rozszerzony do 8-10 godzin. W czasie kolejnych spotkań ze studentami I roku, będą prezentowane pokazy pracy systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Pokazy takie różnią się tym od wykładów lub ćwiczeń wspomaganých komputerem, że będą oparte na pracy komputera, a uzupełniane komentarzem osoby prowadzącej zajęcia. Prezentacja systemu informacyjno-wyszukiwawczego będzie miała charakter instruktażowo-ćwiczeniowy i będzie obejmowała następujące zagadnienia ogólne:

— zasady korzystania z końcówki systemu,

— instrukcja wyszukiwawcza,

— rodzaje parametrów wyszukiwawczych zapewnionych przez system, jak: nazwisko autora, pierwsze słowo tytułu, klucze i rdzenie UKD, słowo kluczowe, wyróżniki formy, miejsca, języka i in.,

— zasady wyszukiwania, m.in. proste, swobodne,

— zasady uszczegóławiania odpowiedzi.

W miarę rozwoju systemu informatycznego Biblioteki PS — organizowania sieci komputerowej, łączącej wszystkie biblioteki specjalistyczne i dziedzinowe, dalszemu rozszerzeniu będą ulegały programy dydaktyczne o nowe sposoby wyszukiwania i docierania do źródeł. Przykładem obecnie funkcjonującej sieci komputerowej jest powiązanie Biblioteki Instytutu Okrętowego Politechniki z Ośrodkiem Informacji Stoczni Szczecińskiej. Fakt ten ma odbicie w programie dydaktyki informacyjnej, prowadzonej przez tę bibliotekę. Rozszerzanie programów dydaktyki biblioteczno-informacyjnej o nauczanie umiejętności korzystania z informacji przy pomocy komputera, będzie niezbędne we wszystkich bibliotekach wprowadzających komputeryzację i łączących się w sieci informatyczne.

4. Zakończenie

Różnorodność form i metod dydaktycznych, stosowanych w Bibliotece Politechniki Szczecińskiej, nie wyczerpuje wszystkich możliwości wzbogacania procesu dydaktycznego. Próby badania skuteczności dydaktyki biblioteczno-informacyjnej wskazują, iż należy poszukiwać nowych metod i środków, podwyższających efektywność kształcenia. Próbę taką podjęto stosując mikrokomputer jako narzędzie dydaktyczne. W trakcie zajęć wspomaganych komputerem zebrano szereg spostrzeżeń i wypowiedzi uczestników świadczących, że zastosowanie mikrokomputera przyczynia się do wielu pozytywnych zjawisk, a mianowicie:

- wprowadza wyraźne ożywienie słuchaczy,
- stwarza atmosferę atrakcyjności, szczególnie u studentów rozpoczynających studia,
- pobudza zainteresowanie tematem spotkania,
- ułatwia zrozumienie i przyswojenie treści dzięki wizualnemu kontaktowi z omawianym zagadnieniem,
- umożliwia powtórzenie niejasnego problemu, pozwalając z łatwością cofnąć się do wcześniej pokazanego obrazu na monitorze,
- osobom zainteresowanym utrwaleniem tematu dostarcza poprawnych notatek w formie wydruków.

Ujemnym zjawiskiem technicznym jest mały ekran mikrokomputera, ograniczający postrzegalność emitowanych treści. Tę niedogodność możemy starać się wyeliminować dodatkowymi rozwiązaniami technicznymi.

Przedstawione zostały Państwu pierwsze doświadczenia dydaktyczne z zastosowania komputera do dydaktyki biblioteczno-informacyjnej. Będziemy wdzięczni za dyskusję i wszelkiego typu uwagi, które przyczynią się do większej skuteczności naszej pracy w tym zakresie.

O. P. GŁUDKIN, N. M. ISAKOW

Instytut Technologii

Lotniczej, Moskwa

ORGANIZACJA PODSTAWOWYCH I SPECJALISTYCZNYCH STUDIÓW Z ZAKRESU INFORMATYKI DLA INŻYNIERÓW-KONSTRUKTORÓW TECHNOLOGÓW SYSTEMÓW MIKROPROCESOROWYCH

Specjalność inżyniera-konstruktora technologa wymaga wiedzy z zakresu technologii SBIS, konstruowania cyfrowych układów elektronicznych i programowania. Stopień przygotowania z zakresu informatyki uzależniony jest od

dwóch czynników. Po pierwsze — masowe wdrożenie użytecznych programów w różnych działach gospodarki narodowej przewiduje opracowanie nowych technologii, metod i technik pracy. Dlatego współczesny konstruktor-technolog

to wykwalifikowany użytkownik systemów automatycznego projektowania, automatyzacji badań naukowych itp. Po drugie — programy systemów mikroprocesorowych uwarunkowują zestawy sprzętowe i matematyczne zabezpieczenia. Innymi słowy, projektowanie maszyn cyfrowych oparte jest na dużej wiedzy o budowie (architekturze), zabezpieczeniach programów i technologii produkcji. Szkolenie konstruktora-technologa jako systemowca, umięjęcego projektować i kierować realizacją dużych zestawów programowych oraz wszechstronnie znającego fazy procesu konstrukcyjno-technologicznego, pozwala mu tworzyć narzędzia sprzętowo-programowe z optymalnym rozdziałem zasobów.

W niniejszym referacie będziemy rozpatrywać tylko jeden aspekt przygotowania inżyniera-konstruktora technologa systemów mikroprocesorowych, mianowicie strukturę poszczególnych etapów studiów z zakresu informatyki i ich wzajemne powiązania.

I. Ogólne problemy przygotowania konstruktora-technologa

Powszechne kształcenie w zakresie programowania pracowników systemów mikroprocesorowych jest zadaniem złożonym i kosztownym, wymagającym laboratoriów wyposażonych w najnowszy sprzęt, opracowania i stałego doskonalenia metodyki nauczania uwzględniającej postęp w omawianej dziedzinie, ponadto tworzenia specjalnych systemów programowych wspomagających proces nauczania oraz przygotowania i doskonalenia kadry wykładowców.

Wykorzystanie techniki cyfrowej jako nazwy przedmiotu i narzędzia w procesie nauczania wymaga opracowania dodatkowych kryteriów oceniających fachowe przygotowanie specjalistów. Obecnie przyjęto jako jedno z podstawowych kryteriów liczbę zajęć przeprowadzonych przy monitorze. Inaczej wygląda sytuacja z kryterium związanym z zakresem objętości programów, które są podczas nauki opracowywane. Proponujemy rozpatrywać to kryterium w sposób następujący — maksymalna objętość (w komendach) zaprojektowanego i realizowanego programu. Konieczny jest wtedy indywidualny tok przygotowania specjalisty w wyżej wymienionym profilu. Dlatego efektywność kryterium „objętość programu” sprawdza się tylko podczas uczestnictwa studenta w konkretnym zadaniu dla jakiegoś przedsiębiorstwa i wynikających z tego faktu założeniach projektowych. Inaczej mó-

wiąc, chodzi o nową jakość prac studenckich i dyplomowych oraz o zmienioną rolę wykładowcy — organizatora prac nad programami.

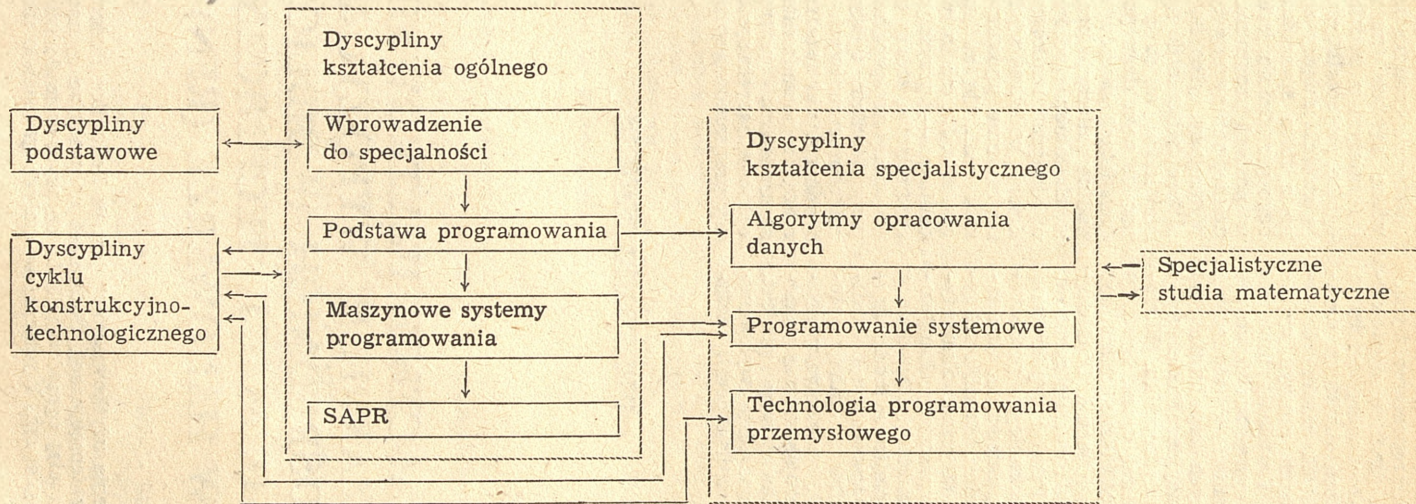
Proponowany system nauczania w zakresie programowania różni się od tradycyjnych zajęć, inaczej też rozłożone jest naukowe obciążenie wykładowcy. Można jednak, naszym zdaniem, połączyć metody stare z nowymi. Jest to zależne tylko od osobistego zaangażowania wykładowcy oraz wcześniejszej aprobaty w małych zespołach badawczych.

Należy także stwierdzić, że kształcenie w zakresie informatyki wymaga ponownego spojrzenia na studia tradycyjne z punktu widzenia nowych możliwości i technologii. Kompleksowe podejście do tego tematu pozwoli na wykształcenie wysokiej klasy specjalistów nowego pokolenia w zakresie mikroprocesorów.

2. Cele i zadania studiów informatycznych

Przygotowanie wyspecjalizowanych konstruktorów-technologów jako projektantów systemów wymaga również kształcenia ogólnego i specjalistycznego w zakresie programowania. Celem ogólnego kształcenia jest rozwinięcie w studentach trwałych nawyków do posługiwania się komputerem, aby potrafił wykorzystywać gotowe oraz projektować własne systemy o objętości 10-15 tysięcy komend. W trakcie kształcenia ogólnego studenci zdobywają wiedzę z przedmiotów:

— podstawy algebry logiki. Matematyczne zasady projektowania i konstruowania maszyn cyfrowych. Technologia mikroprogramowania. Konfiguracje elektronicznych maszyn cyfrowych. Prezentacja danych i komend. Adresacja pamięci. Zewnętrzne urządzenia elektronicznych maszyn cyfrowych. Organizacja spójności programów. Technologia projektowania i programowania „od góry — do dołu”. Struktury języków programowania i ich funkcje. Zasady kodowania informacji. Rodzaje danych: wektory i rekordy, listy. Struktury danych: zbiory, różnorodne powiązania, słowa i ich uporządkowanie, etykiety i rozgałęzienia, schematy, szumy informacyjne, zbiory (files) i podstawowe algorytmy ich opracowania. Podstawowe schematy opracowania informacji: indukcja, iteracja, rekurencja. Zasady organizacji i algorytmu funkcjonowania systemów operacyjnych. Metody i narzędzia organizacji dialogu. Opracowanie i eksploatacja użytkowych pakietów SAPR i ASNI.

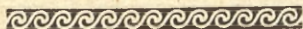
Systemy informacyjno-wyszukiwawcze. Technologia tworzenia makiet użytkowych. Ekonomiczne aspekty opracowania i eksploatacji matematycznego zabezpieczenia systemów mikroprocesorowych.

Podczas nauki o profilowanym kierunku konstruktor-technolog zdobywa także wiedzę z zakresu struktury, organizacji i programowych założeń zabezpieczeń elektronicznych maszyn cyfrowych oraz rozwija i utrwala umiejętności programisty systemów. Specjalistyczne studia umożliwiają studentom poznanie następujących zagadnień:

— systemy operacyjne. Pakietowy i dialogowy system użytkownika. Wieloprogramowanie. Podział czasu. Systemy plików. Procesy współbieżne. Semafor. Porty. Kolejność sekwencji. Problemy zaślepek. Technologia rozdziału zasobów. Pamięć wirtualna. Pamięć podręczna (Cache-mamory). Technologia projektowania języków programowania. Gramatyka i języki formalne. Analiza leksykalna. Analiza syntaktyczna. Semantyka i generacja. Interpretatory. Ładowacze systemów i assamblerzy. Konwertory i konkretyzatory. Techniczne środki grafiki maszynowej (komputerowej). Grafika wektorowa i rastrowa. Jądro, systemy graficzne bazowe, serwisowe i użytkowe. Technologia projektowania pakietów programów. Zewnętrzny projekt, struktura wewnętrzna. Lista wykonawców i szczegółowa analiza detali (deta-

lizacja). Technologia wdrażania i testowania. Programy teoretyczne a końcowy produkt. Nadzór nad upowszechnianiem i doskonaleniem systemów.

Na załączonym schemacie przedstawione są umowne nazwy specjalności informatyki z podziałem na kształcenie ogólne i specjalistyczne. Strzałki ukazują związki między specjalnościami. Jedną z form sprawdzania wiedzy z każdego przedmiotu jest konkretny produkt w postaci programu. Program na zaliczenie, stanowiący typowe zadanie, jest wymagany tylko na roku nazwanym „Wprowadzenie do specjalności” — i ma niewielką objętość 20-30 wierszy w języku wysokiego poziomu. Na pozostałych latach studiów obowiązują indywidualne zaliczenia programów. Na pierwszych latach studiów studenci wciągani są do prac naukowo-badawczych katedry i podstawowych przedsięwzięć w charakterze wykonawców. Starsze roczniki realizują natomiast projekty programów. Z nich to tworzy się grupę studentów — przyszłych wysokiej klasy specjalistów, którzy wykorzystują w pełni sprzętowo-programowe możliwości projektowania i wykonania urządzeń mikroprocesorowych nowych generacji. Według nas ci konstruktorzy-technologzy mogą z powodzeniem konkurować ze specjalistami pokrewnych dyscyplin opracowujących systemy mikro i zestawy programowo-sprzętowe.

JOBST TEHNZEN

KSZTAŁCENIE UŻYTKOWNIKÓW W ZAKRESIE WYPOŻYCZEŃ BEZPOŚREDNICH W BIBLIOTECE INFORMACJI TECHNICZNEJ W HANOWERZE (RFN)

Pojęcie „kształcenie użytkowników” jest w Republice Federalnej Niemiec dobrze znane od strony teoretycznej. Natomiast w praktyce sytuacja przedstawia się nieco inaczej. Najczęściej ogranicza się to do wycieczek do bibliotek na początku semestru w dużych grupach. Wycieczki w małych grupach o ukierunkowanych za-

interesowaniach chwalone są jako bardzo efektywne. Nie jest to jednak kształcenie użytkowników. Taki stan rzeczy spowodowany jest dwoma przyczynami:

1. Zbyt dużą liczbą studentów, a zbyt małą bibliotekarzy z pedagogicznym przygotowaniem. Wprawdzie w celu kształcenia użytkowników mogliby być zatrudnieni zarówno bibliotekarze naukowci jak i bibliotekarze ze służby bibliotecznej, lecz obie grupy mają tyle pracy, że „na to, niestety, nie mają czasu”.

2. Studenci nie są przeświadczeni o konieczności systematycznej nauki w tym zakresie. Ponadto wychodzi się z założenia, że jeżeli użytkownik umie czytać i pisać, to potrafi skorzystać z katalogu i odnotować literaturę. „Taką wielką nauką chyba to nie jest”.

Jeżeli powyższe poglądy zbiegną się, to nie powstanie z tego „kształcenie użytkowników”, które jest celem Biblioteki Uniwersyteckiej w Hanowerze. Studenci nie mają często pojęcia o posługiwaniu się odpowiednimi katalogami, bibliografiami itp. Oddział Informacji i Służby Bibliograficznej musi podczas indywidualnych zajęć powtarzać wszystko od początku, co jest stratą czasu.

Zupełnie inna sytuacja jest w TIB — Bibliotece Informacji Technicznej w Hanowerze. Wśród użytkowników TIB znajdują się również pracownicy zatrudnieni w bibliotekach fachowych-zakładowych, w instytutach badawczych, urzędach i organach władzy. Cechą charakterystyczną tych ludzi jest to, że prawie żaden z nich nie posiada wykształcenia bibliotekarskiego czy dokumentalisty. Z reguły podjęli się swych czynności w bibliotekach, ponieważ ktoś musi książkami zarządzać.

TIB jest w RFN Centralną Biblioteką Fachową z zakresu techniki i jej podstaw, szczególnie chemii, matematyki i fizyki. Jej zadaniem jest zaopatrzenie w literaturę całego kraju. Szkolenie, które przeprowadza nie jest podstawą do kwalifikowania kończących szkolenie jako bibliotekarzy. Biblioteka nie posiada takich uprawnień. Poza tym żmudna praca z katalogami, nie czyni jeszcze fachowca, który potrafi prawidłowo wypełnić formularze zamówień TIB.

W związku z powyższym w roku 1971 postanowiono opracować program szkolenia, który zapewniłby użytkownikom TIB niezbędną wiedzę w zakresie korzystania z TIB.

W dniach 15-17 marca 1971 r. odbyło się pierwsze seminarium TIB z zakresu praktyki bibliotecznej. Do chwili obecnej odbyły się już 54 seminaria. Każdego roku wysyła się około 600-800 zaproszeń do użytkowników TIB i w marcu oraz w sierpniu przeprowadza się seminaria z 20-25 uczestnikami. Ogółem w seminariach wzięło udział ponad 1200 uczestników. Wielu zainteresowanych zgłasza się indywidualnie, za namową kolegów, którzy już odbyli szkolenie. Niektóre firmy, instytucje są zadowolone, że w ogóle zaproponowano takie zastępcze szkolenie, inne traktują wyjazd do Hanoweru jako nagrodę, nawet jeśli proponowany kurs jest prawdziwym męczącym maratonem. Po wielu próbach stało się to swego rodzaju praktyką.

Program przedstawia się następująco:

Wtorek

- 9.00 - 9.15 Powitanie i wprowadzenie
- 9.15 - 10.45 Wskazówki dotyczące prawidłowego nanoszenia danych o książce na formularze zamówień TIB
- 11.00 - 12.15 Biblioteka Informacji Technicznej, jej zadania i zasoby. Inne biblioteki i inne procedury uzyskania literatury (Centralne Biblioteki Fachowe, Biblioteki Specjalne, udostępnianie itp.)
- 12.15 - 14.00 Przerwa
- 14.00 - 15.00 Zwiedzanie UB/TIB. Część I: zakres korzystania (katalogi, informacja, wypożyczenie międzybiblioteczne, czytelnie)
- 15.00 - 16.45 Zbiory specjalne: normy, zagraniczne sprawozdania, materiały zjazdów i konferencji, dysertacje. Cytowanie i zamawianie tego typu literatury

Sroda

- 9.00 - 9.45 Wykorzystanie systemu CD-ROM. Poszukiwanie literatury w trybie online i zamawianie jej w trybie online TIBORDER (z przyczyn lokalowych podział na dwie grupy; powtórka w czwartek)
- 9.45 - 11.15 Bibliografie specjalistyczne (branżowe). Wprowadzenie do najważniejszych bibliografii specjalistycznych z techniki i nauk przyrodniczych
- 11.30 - 12.15 Piśmiennictwo krajów wschodnioeuropejskich — zasoby, sposób zama-

wiania, możliwości pozyskania, różnice w stosunku do piśmiennictwa krajów zachodnioeuropejskich, problemy transkrypcji.

Rejestr przekładów na języki zachodnie

- 12.15 - 13.45 Przerwa
13.45 - 14.30 Dokumentacja i przekład literatury fachowej krajów wschodnioeuropejskich
14.30 - 15.30 Opracowanie zamówień w UB/TIB. Zamówienia zwykłe, zamówienia pilne, kopie telefaxowe, reklamacje itp.
15.30 - 17.00 Zwiedzanie UB/TIB. Część II: pracownia reprografii, foto i magazyny

Czwartek

- 9.00 - 9.45 Poszukiwanie literatury — online i zamawianie literatury — online TIBORDER. Wykorzystanie CD-ROM
9.45 - 10.50 Ogólne pomoce bibliograficzne i poradniki. Ważniejsze wykazy piśmiennicze (bibliografie narodowe, księgarskie, poradniki, adresowe książki branżowe, wykazy skrótów), o których istnieniu należy wiedzieć
10.50 - 11.50 Niemieckie sprawozdania z badań naukowych
11.50 - 12.30 Piśmiennictwo wschodnioazjatyckie i jego specyficzne problemy
12.30 - 13.45 Przerwa
13.45 - 15.00 Zwiedzanie UB/TIB. Część III: akcesje i katalogowanie
15.00 - 16.00 Zamówienia w UB/TIB
16.00 - 16.30 Dyskusja końcowa

Piątek

W piątek uczestnicy seminarium mają możliwość dokonywania poszukiwań w bogatych zbiorach UB/TIB. Branżowi referenci biblioteki służą przy tym chętnie pomocą. Ponadto w tym dniu w indywidualnych rozmowach ze współpracownikami biblioteki mogą być wyjaśniane szczegółowe problemy, które nie są interesujące dla wszystkich uczestników seminarium (np. pozyskiwanie książek i czasopism, kontrola wpływu czasopism, problemy katalogowania, porządkowanie — systematyzowanie zbiorów, rodzaje i koszty opraw książek itd.). Terminy rozmów mogą być uzgadniane w trakcie seminarium. Na zakończenie seminarium jego uczestnicy otrzymują zbiorczy tom wykładów seminarium.

Kolejność może sprawiać wrażenie chaosu, była jednak w ciągu długich lat stale zmieniana, budząc, dzięki ciągle zmieniającym się tematom i zmieniającym się wykładom, stałe zainteresowanie. Zajęcia przewidują dyskusję i zwiedzanie UB/TIB co powoduje, że nikt nie jest przeciążony. Poza nielicznymi wyjątkami połowa czasu zajęć przeznaczona jest na dyskusję, pytania i swobodną wymianę doświadczeń. Opłata za uczestnictwo wynosi 100 DM i ponoszona jest przez kierującą instytucję. Wagarów praktycznie nie ma.

Naczelną zasadą wszystkich wykładów jest motto: „Z praktyki dla praktyki”. To znaczy, że pracownicy biblioteki mówią o swojej pracy, względnie o pracy swego działu: dlaczego to czy owo robione jest w ten, czy inny sposób, jakie refleksje do tego doprowadziły, które życzenia i z jakich przyczyn nie mogą być uwzględnione. Z dyskusji uczestników seminariów wynikły liczne pomysły, tak że prace nauczania angażuje wykładających pracowników biblioteki i ciągle od nowa ich motywuje.

Wspomniano już, że w ramach seminarium ciągle poszukuje się nowości. Każdy wykład jest przynajmniej raz w roku aktualizowany według najnowszego stanu rzeczy. Każdy nowy wykładowca redaguje swój tekst od nowa. Ostatecznie teksty wykładów zostają skrócone, tak że zostaje do dyspozycji czas, by sprawy, które w międzyczasie stały się ważne, można było potraktować bardziej szczegółowo, lub w ogóle ująć je po raz pierwszy w programie. Do tych nowych tematów należał przed kilku laty przedstawiony temat: „Czym jest poszukiwanie online”. Wprawdzie we wzrastającej ciągle liczbie bibliotek i punktów informatycznych przeprowadzono poszukiwania online, nie było to jednak robione przez bibliotekarzy oraz we wszystkich bibliotekach, którym podsumiowano jedynie rezultaty tych poszukiwań ze zleceniem, by pozyskać szczególnie znaczące pozycje literatury. W końcu 1979 r. DIALOG wprowadził jako pierwszy komputer centralny (Host) do zamówień online. TIB Hanower należała do małej grupy członków założycieli. A to było znowu powodem, by obok poszukiwań online wprowadzić do programu seminarium również sposób zamawiania online. W międzyczasie, przede wszystkim w ostatnich dwu latach, nastąpiły tak zasadnicze zmiany, że obecnie dokonuje się dalekoidących przemyśleń, jak w seminariach dostosować się do zaistniałego postępu.

Przyczyny ku temu są wielorakie.

- Zagraniczne Host'y DIALOG i ESA/IRS proponują „zamawianie online”. Biblioteka traktuje te zamówienia w zasadzie jako pilne i załatwia je w ciągu jednego, maksymalnie dwóch dni i oblicza podwójny koszt ryczałtu.
- Niemieckie Host'y STN, DIMDI i ZDB jak i szwedzka DOCLINE proponują wybór między zamówieniem zwykłym URGENT-NA a zamówieniem pilnym URGENT-YES.
- Liczba zamówień online gwałtownie wzrasta, w 1988 r. stanowiły one 8% wszystkich bezpośrednich zamówień.
- Połączenie online poprzez terminal w bibliotece staje się coraz częściej regułą, tak że coraz więcej użytkowników TIB przechodzi od konwencjonalnych zamówień przy pomocy formularza zamówienia, lub poprzez pocztowy list, do prostszego zamówienia online.

Pozorna korzyść, że zamówienia online bezbłędnie oddają dane literatury tak, jak są otrzymywane z banku danych, jest tylko częściowo prawdziwa:

- dane bibliograficzne prawie na każdym filu wyglądają inaczej,
- na Downloading dane są wystarczająco często wykorzystywane, że dane dotyczące tytułów wyglądają raczej na zagadki niż cytaty literatury,
- użytkownicy TIB wykorzystują Onlin-Order-File jako elektroniczną skrzynkę pocztową (E-mailbox) i w kategorii „Remarks” lub „Special instructions” wpisują dane książki, które nie mają nic wspólnego z wykazami literatury i bankami danych; według wszelkich zasad jest to cytowana w piśmiennictwie literatura,
- dane o literaturze zostają po wywołaniu względnie poprzez Downloading i przed wydrukiem wyzwolone od balastu przez własne programy (referaty, deskryptory, oznaczenia kategorii itd.), a pozostała część zostaje sensownie i przede wszystkim przejrzysto uporządkowana, jednak granicę osiągnięć się szybko wówczas, gdy w jednoimiennej kategorii wpisane zostaną różne dane, lub jeśli quasi-dane wprowadzone zostały bieżącym tekstem, tzn. bez jakiegokolwiek uszeregowania i struktury.

Z przedstawionych wyżej zagadnień wynika, że w ramach seminariów należy w przyszłości zrezygnować z tematyki „poszukiwania online”. Wykład o wypełnianiu formularza zamówień TIB musi zostać uzupełniony o jedną godzinę zajęć „Prawidłowe zamówienie online”. Coraz bardziej staje się oczywiste, że zamówienie online bezpośrednio w połączeniu z poszukiwaniem jest i pozostanie wyjątkiem dla Host'ów i banków danych. Przez dłuższy czas przeważała w tym względzie teoria nad praktyką. Lepszym rozwiązaniem problemu będzie mianowicie sprawdzenie, co rzeczywiście jest relewantne (ważne), następnie sprawdzenie, co z tego, bez straty czasu, trudu i kosztów, znajduje się we własnych zbiorach i dopiero wówczas zdecydować, co poprzez online należy w bibliotece („Document Supplier”) zamówić.

Celem szkolenia będzie więc w pierwszym rzędzie poinformowanie użytkowników TIB, co przy zastosowaniu Downloading może się wydarzyć, a co w żadnym przypadku nie, i co w każdym przypadku musi wynikać, jeżeli w TIB chcemy otrzymać poprawne zamówienie online.

Równie ważna jest obszerna informacja o sposobie wprowadzania danych do E-Mailboxów. Jeśli obecne trendy będą się rozszerzały, to tu będzie musiał znajdować się punkt ciężkości.

Nie ma niestety jeszcze dokładniejszych danych np. poprzez uzyskanie odpowiedzi od użytkowników, można jednak w obecnej chwili przyjąć, że liczba zamówień online w bezpośrednim połączeniu z poszukiwaniem osiąga zaledwie 10%. Po wieloletnich doświadczeniach TIB-Hanower i wielokrotnych próbach wrywkowych można stwierdzić, że 50% wpływających zamówień to cytaty z publikacji, dla zamówień online wg Downloading pozostaje więc 40 - 45%. To, że 50% cytatów w przyszłości może się stać dużą częścią zamówień online, zrozumieliśmy niestety dopiero obecnie. Prawdopodobnie najprościej problem ten będzie można rozwiązać w ten sposób, że we współpracy TIB z bankami danych i użytkownikami TIB — online zostanie stworzona makietta względnie formularz ekranowy. Makietta ta jest wówczas warunkiem nadania zamówień w Mailbox, ukazuje się ona automatycznie po wybraniu numeru Mailbox'u. Nieco trudniejsze będzie to w Host'ach i bankach danych. Ideałem byłoby, gdyby podczas wszystkich zamówień online, dla których nie ma żadnych danych bibliograficznych z banku danych, ukazywała się automatycznie makietta jako formularz do wypełnienia. Można by przy tym postarać się, aby np. system w ogóle nie przyjmował zamówienia, jeśli określone pola nie są wypełnione. Jakakolwiek forma kształcenia, która zapewni osiągnięcie celu bez wielkiego szkolenia, w jednakowy sposób dopomoże bibliotekom i ich użytkownikom.

ZASTOSOWANIE KOMPUTERÓW W BIBLIOTEKACH NRD I ICH POPULARYZOWANIE NA ŁAMACH FACHOWYCH CZASOPISM BIBLIOTEKARSKICH

Na XI Zjeździe SED (1986) podkreślono: „Mikroelektronika, nowoczesna technika obliczeniowa i wspomagane tą techniką konstruowanie, projektowanie i sterowanie produkcją, decydują coraz bardziej o wydajności gospodarki narodowej. W ścisłym wzajemnym oddziaływaniu z tą dziedziną upowszechniają się inne technologie o kluczowym znaczeniu...”. Uwzględniając tę orientację, która obowiązuje także w odniesieniu do szerokiego zastosowania techniki obliczeniowej dla doskonalenia procesów informacyjnych, stało się konieczne, aby zapoznać również biblioteki wszystkich typów z wymaganiami i odpowiednim przygotowaniem zastosowania ETO oraz przekazać im ukierunkowania i doświadczenia. Tej sprawie służyło kolokwium na temat zastosowania ETO w bibliotekarstwie NRD, zorganizowane przez Związek Bibliotek NRD (BV) w marcu 1987 r. w Gerze oraz metodyczne wskazówki udzielane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego (MHF), Ministerstwo Kultury oraz Akademię Nauk NRD, służą temu wreszcie także odpowiednie publikacje w fachowych czasopismach bibliotekarskich.

Kolokwium w Gerze było dotychczas najbardziej znaczącym przedsięwzięciem dotyczącym przygotowań do zastosowania ETO w bibliotekach, o czym szeroko relacjonowaliśmy (ZfB 101/1987/78), jak również drukowaliśmy znaczące referaty Gerharda Schwarza, Joachima Rexa (tamże) i Karla Heinza Sühnholda (Bibliothekar 41/1987/88). Celem kolokwium było zapoznanie kierowniczych kół bibliotekarstwa w NRD z koncepcyjnym, organizacyjnym i praktycznym przygotowaniem do zastosowania ETO oraz z doświadczeniami na polu rzeczywistego wykorzystania techniki obliczeniowej w bibliotekach. Po wspomnianym kolokwium, czasopisma bibliotekarskie jednym z głównych zadań uczyniły publikowanie materiałów dotyczących zastosowania ETO. Np. od zeszytu 8/87 nie ukazuje się żaden numer ZfB, który by nie zawierał artykułu na temat ETO, czy to na temat centralnego ukierunkowania, czy prezentacji projektów komputerowych systemów bibliotecznych, czy też zdecentralizowanego opracowania software'u w poszczególnych bibliotekach w celu ich popularyzowania, czy wreszcie przekazywania wiedzy w zakresie nowych technik informacji i komunikacji w placówkach kształcących bibliotekarzy. Zupełnie podobnie przedstawia się to w czasopiśmie „Der Bibliothekar”. W działach informacyjnych obydwu czasopism została wprowadzona rubryka „Zastosowanie ETO w bibliotekach”.

Poniżej zrelacjonujemy obecny stan zastosowania ETO w bibliotekach NRD tak, jak odzwierciedla się on w czasopismach fachowych, w odniesieniu do bibliotek naukowych i fachowych oraz publicznych.

Zastosowanie ETO w bibliotekach podległych Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego

- Najważniejszymi projektami automatyzacji bibliotek naukowych w NRD są:
1. Rozwój połączonego systemu centralnego katalogu NRD i regionalnych katalogów centralnych przy Niemieckiej Bibliotece Państwowej (DSB) aż do jednolitego katalogowania i połączonego wyszukiwania z zamawianiem i wypożyczaniem na odległość.
 2. Sporządzanie i prowadzenie bibliografii narodowej przy Książnicy Niemiec-

kiej (DB) jako katalogu „on-line”. Oznacza to szybkie przygotowanie danych bibliograficznych literatury NRD dla wszystkich bibliotek i przekazywanie danych bibliograficznych literatury niemieckojęzycznej spoza NRD do katalogu centralnego NRD, dzięki czemu można będzie zaoszczędzić wiele prac katalogowych.

3. Uzgodnione, skoordynowane utworzenie projektów wstępnych w zakresie automatyzacji dla rozmaitych typów bibliotek w celu zagwarantowania ujednoczonych rozwiązań w dziedzinie software'u i ich stopniowe, planowe upowszechnianie w bibliotekach uniwersyteckich i wyższych uczelni aż do roku 2000 dla komputerów 32-bitowych oraz 16-bitowych ESER-PC. Centrum Metodyczne (MZ) Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego zainicjowało temat badawczy: „Intensyfikacja prac biblioteczno-bibliograficznych i informacyjnych przez racjonalizację i automatyzację”. Ten temat stał się częścią składową centralnego planu badawczego w dziedzinie nauk społecznych. Obejmuje on ważne dziedziny działalności na rzecz automatyzacji bibliotek podległych Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego. W szczególności jest to działalność DSB (Niemieckiej Biblioteki Państwowej) i DB (Książnicy Niemieckiej), jak również działów ETO ośrodków organizacji i obliczeń Uniwersytetu Karola Marksa w Lipsku, Centralnej Biblioteki Technicznej w Dreźnie, Biblioteki Politechniki im. Carla Schorlemmera w Leuna-Merseburgu i kilku innych placówek.

W NRD rozporządzamy chwilowo tylko niewielką liczbą ośrodków obliczeniowych w bibliotekach, które są jeszcze nie wystarczająco wyposażone w hardware dla wykonania przypadających na nie prac. Jednakże w Niemieckiej Bibliotece Państwowej jest możliwe, w oparciu o komputery, wskazanie miejsca wydawania czasopism z krajów kapitalistycznych. W Książnicy Niemieckiej osiągnięto przyspieszone sporządzanie bibliografii narodowej w ciągu ok. 8 miesięcy. Są to podziwu godne wyniki, które jednak nie wytrzymują porównania z podobnymi bibliotekami w Europie Zachodniej.

Na tej podstawie Centrum Metodyczne opracowuje sprecyzowaną koncepcję hardware'u.

Co się tyczy mikrokomputerów, to biblioteki naukowe skłaniają się ku wykorzystaniu ESER-PC ze stałą płytą lub A 7150, jeśli jest on całkowicie kompatybilny z MS-DOS. Fakt, że kilka bibliotek zostało zaopatrzonych w A 7150, stawia bibliotekarstwo przed pewnymi problemami, ponieważ międzynarodowy system MS-DOS nie pracuje na tym komputerze (firmy Microsoft). W ten sposób duży zakres software'u, znany jako MS-DOS, nie może być wykorzystany. Rozwiązanie tych problemów ma duże znaczenie polityczne i ekonomiczne. Z tego powodu jest konieczne, aby odpowiednie placówki wyposażyć w wydajne komputery i w hardware.

Dla sporządzania katalogów opieramy się na opracowanym w DSB i przeznaczonym do dalszego rozwijania systemie eksploatacji banku danych IDAS. IDAS pracuje w ramach systemu UNIX. Nie oznacza to, że wszystkie biblioteki muszą stosować IDAS. W sytuacji przymusowej, wobec konieczności dostarczenia informacji, DR (Książnica Niemiecka) była zmuszona już przed laty opracować i wykorzystywać swój własny system. To samo dotyczy innych bibliotek. Te wyjątki muszą być w dalszym ciągu dopuszczalne.

Przy budowie jednolitego systemu centralnego katalogu NRD i regionalnych katalogów centralnych poleca się i oddaje do dyspozycji pakiet software'u ALLEGRO-C dla ESER-PC lub dla A 7150. Pozwala on m.in. na wprowadzenie oraz wyszukiwanie danych zgodnie z uzyskiwaniem danych bibliograficznych wg RAK.

Przy technice 8-bitowej skłaniamy się ku modularnemu systemowi informacyjnemu i dokumentacyjnemu MIDOS. MIDOS został zakupiony centralnie dla placówek podległych Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego. Od pewnego czasu istnieje także możliwość wyszukiwania w sieci ISWTI za pośrednictwem Centralnego Instytutu Informacji i Dokumentacji w Moskwie (ZIID i VNI IPAS). W toku jest ustalanie długofalowego zapotrzebowania bibliotek podległych Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego.

W związku z tym wynikają następujące główne zadania, nad którymi obecnie się pracuje:

1. Zakończenie koncepcji hardware'u.
2. Założenie wspólnoty użytkowników ALLEGRO-C.
3. Opracowanie ujednoczonego schematu kategorii przez grupę specjalistów kierowaną przez Centrum Metodyczne.
4. Intensyfikacja zabezpieczenia interesów zautomatyzowanego przetwarzania informacji (AIV) w kołach odpowiedzialnych za rozwój bibliotekarstwa przy sporządzaniu software'u.

Rozwiązania AIV należy analizować i rozwijać w taki sposób, aby stanowiły statystyczne dane dla procesów kierowania, umożliwiające analizowanie jakościowego oceniania stanu rzeczy.

Kierowanie zagadnieniami w dziedzinie bibliotekarstwa i informacji przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego wymaga utworzenia systemu informacji przy Centrum Metodycznym. Powinno ono przygotowywać dane statystyczne i dalsze materiały analityczne w celu wspomagania podejmowanych decyzji, szczególnie procesów planowania, analizy i kontroli rozwoju funkcji kierowniczych i umiejętności, pracy koncepcyjnej i wytyczającej kierunku działania w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego i Zawodowego.

Zastosowanie ETO w państwowych bibliotekach publicznych

Pod egidą Centralnego Instytutu Bibliotekoznawstwa (ZIB) został również opracowany system zastosowania ETO — SRSAM. System ma płaszczyznę centralną i acentralną (zdecentralizowaną). Płaszczyzna centralna obejmuje projekty, które są centralnie opracowywane, analizowane i korygowane. Do płaszczyzny zdecentralizowanej należą projekty, których zastosowanie może się odbywać jedynie drogą zdecentralizowaną, ponieważ dane przewidziane do opracowania są związane z daną biblioteką i wyniki przedstawiają wartość wyłącznie dla danej biblioteki. Najważniejszym projektem w płaszczyźnie centralnej jest dalsze tworzenie i rozwijanie DALIS. Jest to zgodny z RAK, odczytywalny maszynowo zbiór danych dla całości znajdujących się w państwowych bibliotekach publicznych tytułów z zakresu literatury naukowej i zawodowej — specjalistycznej, beletrystyki i literatury dziecięcej. Zbiór danych, którego opisy bibliograficzne są dostępne za pomocą notacji według KAB i przez hasła, ma służyć do opracowania katalogów dla bibliotek publicznych i fachowych, wydawania wykazów bibliograficznych dla tych bibliotek jak również poszczególnym bibliotekom, dysponującym ETO, być do dyspozycji jako baza danych.

W celu zapewnienia odpowiednio wczesnego uchwycenia nowych wydań została utworzona Berlińska Centralna Pracownia Katalogowania (BZS).

Również dla zdecentralizowanego wykorzystania ETO wymagany sprzęt software powinien być opracowany w daleko idący sposób centralnie, jak również winien być centralnie finansowany, aby możliwie jak najbardziej obniżyć nakłady kosztów, pracy i czasu oraz przede wszystkim po to, aby zapewnić jednolitość rezultatów. Dlatego rozpoczęto opracowanie projektu wstępnego-pilotażowego „Automatyzacja prac bibliotecznych przy zastosowaniu mikrokomputerów”, realizowanego, w poszczególnych etapach w uzgodnieniu z Centralnym Instytutem Bibliotekoznawstwa, przez WAB (B) w Suhl w porozumieniu z grupą roboczą ETO, współpracującą z bibliotekami publicznymi. Pierwszym projektem jest automatyczna rejestracja wypożyczeń.

Jeśli chodzi o mający znaleźć zastosowanie hardware, to nie odpowiada on jeszcze we wszystkich jednostkach funkcyjnych międzynarodowemu standardowi. Stworzono kontakt dzięki nowo opracowanym komputerom: stanowisk pracy A 7150 i osobistemu EC 1834.

W ofercie VEB Robotron znajduje się także, wśród komputerów 8-bitowych i innych, seria komputerów biurowych A 5110, 5120, 5130 jak również komputer osobisty Robotron 1715 i komputery 16-bitowe A 7150 i EC 1834, które są już wyposażone w pamięci na dysku twardym o pojemności 20-50 MB. Jak wynika ze sprawozdania z Wiosennych Targów Lipskich 1989, wyprodukowano w 1988 r. m.in. 57 400 komputerów osobistych, 175 000 mechanizmów napędowych dla dyskietek i 113 000 drukarek. Te wyniki produkcyjne, które w następnych latach mają być jeszcze zwiększone, są podstawą do stwierdzenia, że pomimo niezbędnego eksportu oraz mających pierwszeństwo dostaw dla gałęzi gospodarki narodowej, w przyszłości również biblioteki publiczne będą mogły być wyposażane planowo i jednolicie w odpowiednie mikrokomputery, co niestety jeszcze się nie dzieje.

Jak wykazała ankieta przeprowadzona jesienią ubiegłego roku, nieco więcej niż połowa WAB (B) SBB rozporządza mikrokomputerami. I tak mikrokomputery są stosowane w WAB (B) SBB w Dreźnie, Frankfurtie n. Odrą, Karl-Marx-Stadt, Lipsku, Neubrandenburgu, Poczdamie i Suhl, jak również w Berlińskiej Bibliotece Miejskiej. Występuje zróżnicowany obraz typów komputerów. Paleta obejmuje w różnej ilości komputery serii KC, komputery osobiste PC1715, komputery biurowe A 5110, komputery robocze A 7100 i w jednym wypadku A 7150, stanowisko programowania P 8000, stację danych KD 8915, Commodore i Atari.

Duża część programów, jakie znajdują się w zastosowaniu, została opracowana

na podstawie dostarczonego przez przedsiębiorstwo VEE Robotron software'u, jak REDABAS lub KP. Przegląd dalszych szczegółów, z dziedziny zastosowania tych programów, stosowany hardware i używająca go biblioteka, znajdują się w artykule Sühnholda w „Bibliothekar” 49/1989. W przyszłości należy osiągnąć to, aby przede wszystkim każda biblioteka naukowa oraz biblioteki miejskie wojewódzkie zostały wyposażone w komputery 16-bitowe kompatybilne z ESER i z twardym dyskiem od 100 MB, a w następnym etapie należy uwzględnić biblioteki miejskie powiatowe.

Podsumowanie

W rzeczywistości, jak również w odzwierciedleniu przez fachową prasę bibliotekarską, zaznacza się, iż w poszczególnych bibliotekach stosowany jest — mimo centralnego planowania — zróżnicowany hardware i zróżnicowany software. Zależy to każdorazowo od możliwości instytucji bądź władz terytorialnych, które zawiadują danymi bibliotekami. Obecna faza rozwojowa charakteryzuje się w znacznym stopniu tak zwanymi rozwiązaniami wyspowymi. Właśnie jednak z tego powodu ważne jest, aby zwracać uwagę na kompatybilność poszczególnych systemów, ażeby można było później osiągnąć jakiś ujednolicony system. Ponadto należy w każdym wypadku uwzględniać to, że wyłącznym celem specjalnych projektów nie może być tylko wykorzystanie ETO — lecz celem tym jest kompleksowa automatyzacja bibliotek, jak to przedstawił Dieter Scheffel w swym artykule: „Automatyzacja prac bibliotecznych i procesów informacyjnych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Karl-Marx-Stadt” (ZfB 102/1988).

Za jedno z najważniejszych zadań fachowego czasopiśmiennictwa bibliotekarskiego uważamy współdziałanie — przy pomocy właściwych sobie, specyficznych środków — w stymulowaniu tych procesów.

ELŻBIETA STEFAŃCZYK
Centrum Informacji Naukowej,
Technicznej i Ekonomicznej

KRAJOWY SYSTEM INFORMACJI NAUKOWEJ I TECHNICZNEJ

Stan aktualny i perspektywy rozwojowe

Postęp naukowo-techniczny i dynamiczny rozwój gospodarczy współczesnego świata wpływają na wzrost znaczenia informacji naukowej i technicznej. Informacja traktowana jest jako integralna część procesu badawczego, innowacyjnego, produkcyjnego, decyzyjnego i realizacyjnego — jest czynnikiem przyspieszającym rozwój naukowo-techniczny, czynnikiem podnoszącym efektywność badań i eliminującym wydatki na zbędne badania i realizowanych już rozwiązań. Informacja naukowa i techniczna w Polsce obejmuje swoim zasięgiem naukę, technikę i pro-

dukcję, a także szeroko pojęte usługi społeczne, takie jak: medycyna i ochrona zdrowia, kultura, sport i turystyka. W tym aspekcie rozwój wymienionych dziedzin jest uzależniony od wykorzystania w działalności informacyjnej najnowszych zdobyczy techniki oraz dostosowanie krajowego systemu informacji do zachodzących w świecie i kraju zmian tendencji rozwojowych.

1. Światowe tendencje w rozwoju int.

W świecie, obok sprzedaży tradycyjnych form materiałów informacyjnych (zapisanych na papierze lub nośniku maszynowym), rozwija się udostępnianie informacji z baz danych za pomocą sieci komputerowych w trybie bezpośredniego dostępu. W ciągu dziesięciolecia liczba baz danych wzrosła z 300 w roku 1976 do przeszło 3000 w roku 1988. Wraz ze wzrostem ilościowym oferowanych baz danych i ilości sieci informacyjnych oddawanych do dyspozycji służb informacyjnych następuje również istotny postęp jakościowy w obsłudze użytkowników informacji.

Rosnie podaż baz danych o coraz większym stopniu przetworzenia informacji. Wzrost poziomu usług łączony jest z dążnością do zapewnienia coraz łatwiejszego dostępu do systemu informacji dla użytkowników indywidualnych. Efektem tych działań jest stały wzrost liczby użytkowników mających bezpośredni dostęp do dużych zbiorów danych poprzez międzynarodowe sieci komputerowe. Towarzyszy temu stały i dynamiczny wzrost zastosowania mikrokomputerów, które umożliwiają wykorzystanie uzyskanych informacji według indywidualnego uznania użytkownika. We współczesnym świecie w systemach informacyjnych znajdują powszechnie zastosowanie najnowsze osiągnięcia w dziedzinie informatyki i łączności (komputery, wideooptyka, mikrografie, łączność satelitarna).

2. Aktualny stan rozwoju int w Polsce

Krajowy system informacji naukowej i technicznej, mimo zachodzących w ostatnich latach zmian, nadal cechuje słabe wykorzystanie środków technicznych.

Na 27 specjalistycznych i dziedzinowo-gałęziowych systemów informacji aż 15 nie ma żadnego sprzętu komputerowego lub dysponuje wyłącznie sprzętem dzierżawionym. W kraju funkcjonuje tylko Akademicka Sieć Komputerowa w trybie eksperymentalnym, a budowa sieci POLPAK została przesunięta przez resort łączności na rok 1990, tak więc ograniczony dostęp do sieci międzynarodowych jest możliwy wyłącznie z trzech terminali zainstalowanych w Warsza-

wie. Baza sprzętowa poli-, repro- i mikrografii jest bardzo szczupła i w znacznym stopniu zdekapitalizowana.

Według stanu na dzień 31.12.1988 roku w krajowym systemie int było: 5083 placówki informacji, w tym 1412 ośrodków int oraz 3671 bibliotek naukowych i fachowych. Ogółem w krajowym systemie int było w 1988 roku zatrudnionych około 19 tys. osób, z tej liczby około 7 tys. przypadało na ointe, 12 tys. na biblioteki różnych typów.

Spośród dostępnych w świecie około 70 tys. tytułów czasopism, na rok 1989 zaplanowano import z II obszaru płatniczego 7368 tytułów, na sumę 13 mln USD. Trudności dewizowe uniemożliwiły dokonanie przedpłat na dostawę czasopism naukowych do kraju. Sytuację tę pogłębia brak środków dewizowych na import książek od 1982 roku. W styczniu br. po raz pierwszy MEN przyznało bibliotekom i ośrodkom int 1 mln USD na zakup książek. Złagodzeniem tej krytycznej sytuacji są dostawy czasopism na mikrofiszach w ramach Międzynarodowego Systemu Informacji o Dokumentach Opublikowanych MISOD. W 1988 r. sprowadzono do kraju 823 tytuły czasopism, w zamian przekazaliśmy partnerom zagranicznym 438 tytułów czasopism.

W 1989 roku eksploatowanych jest w Polsce 17 baz danych krajów socjalistycznych i 8 baz międzynarodowych i z krajów kapitalistycznych.

W ramach krajowego systemu int udostępniane są również bazy w trybie zdalnego dostępu. Od 1974 roku Główna Biblioteka Lekarska posiada połączenie ze Sztokholmem i eksploatuje 7 baz danych serwisu Medline. Od 1981 roku funkcjonuje w Warszawie (British Council) serwis komputerowy o literaturze światowej Briolis (około 300 baz danych amerykańskich, brytyjskich i międzynarodowych). Od 1987 roku istnieje połączenie teletransmisyjne pomiędzy Instytutem Podstaw Informatyki PAN i Wszzechzwiązkowym Instytutem Systemów Automatemycznej Wymiany Informacji w Moskwie, umożliwiające dostęp do 30 baz danych z zasobów krajów RWPG i baz międzynarodowych. Wśród 23 krajowych baz danych przeważają bazy typu dokumentacyjno-bibliograficznego, o wielkościach poniżej 100 tys. rekordów (z wyjątkiem metalurgii, okrętownictwa i budownictwa).

3. Zamierzenia w zakresie rozwoju informacji naukowej i technicznej

Mając na względzie rozwój krajowego systemu informacji naukowej i technicznej w roku 1986 opracowano w CINTE dwa dokumenty:

1. Założenia polityki informacyjnej PRL w dziedzinie nauki i techniki.
2. Kompleksowy program rozwoju informacji naukowej i technicznej w gospodarce narodowej do 2000 roku.

Komitet do spraw Nauki i Postępu Technicznego w dniu 6 listopada 1986 roku zaaprobował wymienione wyżej dokumenty. Trwają również prace nad projektem ustawy o informacji naukowej i technicznej, regulującej problemy związane z funkcjonowaniem krajowego systemu int.

Całościowe ujęcie problemów funkcjonowania krajowego systemu int zawarto w założeniach polityki informacyjnej PRL. Dokument ten określa zasady i główne cele działalności informacyjnej oraz jest wyrazem rangi, jaką państwo przypisuje działalności informacyjnej, traktując ją jako integralny element rozwoju nauki, postępu technicznego i społeczno-gospodarczego kraju.

Kompleksowy program rozwoju informacji naukowej i technicznej przedstawia ocenę stanu aktualnego krajowego systemu na tle rozwoju służb informacji w wybranych krajach. Ponadto program ten prezentuje najważniejsze przedsięwzięcia warunkujące realizację podstawowych zadań służb informacyjnych. Sprecyzowano siedem konkretnych obszarów działania i środki na ich realizację w latach 1986 - 2000.

1. Wdrożenie do eksploatacji użytkowej podsystemów SINTO, aż do utworzenia faktograficznych i ekspertowych baz danych w każdym z 30 podsystemów w roku 2000 oraz dostarczanie informacji analityczno-syntetycznej już w roku 1995 w tych systemach.

W bieżącym 5-leciu przewidziano informatyzację wybranych 16 podsystemów.

2. Utworzenie Krajowego Centrum Przetwarzania i Udostępniania Baz Danych zapoczątkowane utworzeniem spółki z o.o. INFOTERMINAL, wyposażonej w nowoczesny sprzęt komputerowy.
3. Tworzenie polskich baz danych, zwłaszcza faktograficznych i ekspertowych w polskich specjalnościach naukowych, przewidzianych do wymiany z zagranicą.
4. Zinformatyzowanie obsługi informa-

cyjnej naczelnych i centralnych władz państwowych.

5. Budowa Krajowej Bazy Rozpowszechniania Informacji Źródłowej na Mikronośnikach MIKRON.
6. Rozwój zastosowań mini- i mikrokomputerów w placówkach int.
7. Tworzenie krajowej sieci ośrodków regionalnych i połączenie ich za pomocą zdalnych bezpośrednich łączy z Krajowym Centrum Przetwarzania i Udostępniania Baz Danych.

Skuteczna realizacja przewidzianych w programie zadań wymagała traktowania działalności informacyjnej kompleksowo, niezależnie od istniejących resortowych podziałów kompetencji i zadań.

Podstawowe zadania Kompleksowego programu rozwoju informacji naukowej i technicznej są od roku 1987 realizowane w ramach Resortowego Programu Badawczo-Rozwojowego pt. „Rozwój systemu informacji naukowej i technicznej w Polsce”.

Program ten obejmuje 18 celów i zapewnia realizację wszystkich kluczowych zadań Kompleksowego programu, przy czym 8 z tych celów dotyczy wypracowania narzędzi wzmacniania spójności zewnętrznej i wewnętrznej krajowego systemu int, co polepszy przepływ informacji zarówno pomiędzy krajowymi podsystemami, jak też wymianę z systemami międzynarodowymi i zagranicznymi (w tym z Międzynarodowym Systemem Informacji Naukowej i Technicznej krajów RWPG).

Oprócz wymienionych wyżej 8 celów należy podkreślić szczególnie znaczenie takich celów, jak: „Wdrożenie do eksploatacji 16 podsystemów krajowego systemu int”, „Utworzenie trzech systemów regionalnych w Gdańsku, Szczecinie i Wrocławiu”, „Wzorcowy model centralnej biblioteki naukowej”, „Obsługa informacyjna Kompleksowego programu postępu naukowo-technicznego krajów RWPG do 2000 roku”, a przede wszystkim uruchomienie Krajowego Centrum Przetwarzania i Udostępniania Baz Danych wraz z siecią komputerową.

Opracowany program wymagał nakładów w wysokości 3.047,5 mld zł. W dn. 18 kwietnia 1988 r. została zawarta umowa generalna między UPNTiW i CİNTE na wykonanie prac objętych ww. RPBR. Generalnym wykonawcą programu jest Centrum INTE.

Aktualnie jesteśmy w trakcie realizacji I etapu programu. Etap ten zakłada wykonanie 18 celów i 9 podcelów z terminem realizacji — listopad 1989 r. Na realizację I etapu przewidziano nakłady w wysokości 2,1 mld zł, w tym na sprzęt 688 mln zł.

Dla zabezpieczenia realizacji I etapu Centrum INTE opracowało szczegółowy plan wykonawczy dla realizatorów poszczególnych celów programu oraz zawarło 26 umów z podwykonawcami. Do końca lipca br. zostało odebranych przez Komisje odbioru 66 punktów kontrolnych i zadań oraz zakupiono na potrzeby realizacji prac 46 zestawów mikrokomputerowych dla bibliotek i ośrodków int, uczestniczących w programie.

Celem tych prac jest stworzenie warunków, umożliwiających przygotowanie krajowego systemu informacji naukowej i technicznej do pełniejszej obsługi użytkowników informacji krajowych i szerszej współpracy międzynarodowej.

Wśród problemów nie poruszanych w moim wystąpieniu, ale wpływających na stan krajowego systemu int są zagadnienia społeczno-psychologiczne, ekonomiczne oraz kadrowe. Rozwiązanie tych

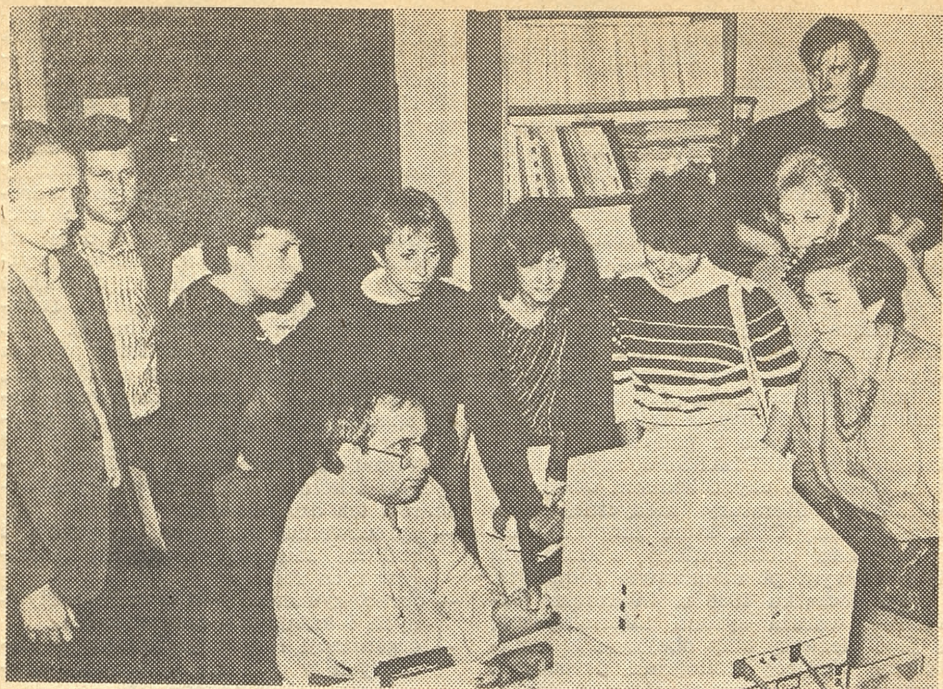
problemów wiąże się ze stworzeniem motywacji do kształtowania potrzeb informacyjnych, przekonaniem o nieodzowności i ważności int w działalności gospodarczej i naukowej oraz koniecznością nakładów na int.

Problematyka ekonomiczna to z jednej strony ustalenie gdzie i kiedy informacja jest towarem, a gdzie i kiedy dobrem publicznym. Ustalenie to oczywiście pociąga za sobą dalsze sprawy, jak źródła finansowania, koszty itp. Sprawy kadrowe to kształcenie pracowników informacji, w różnych formach i zakresach, zapobieganie fluktuacji kadr i napływ nowych kadr do zawodu oraz kształcenie użytkowników informacji.

Obecny stan informacji naukowej i technicznej w Polsce, przy udziale wszystkich zainteresowanych stron, ma stworzone warunki dalszego rozwoju.

Pokaz bibliotecznych systemów komputerowych w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej

Pokaz bibliotecznych systemów komputerowych w Bibliotece Głównej Politechniki
Poznańskiej

ELŻBIETA MALINOWSKA

AUTOMATYZACJA BIBLIOTEK W POLSCE BARIERY I PERSPEKTYWY

Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte przyniosły głębokie zmiany w bibliotekarstwie światowym, a zwłaszcza w bibliotekach naukowych krajów wysoko rozwiniętych. Zmiany te były wynikiem wzrostu roli i znaczenia informacji naukowej jako czynnika rozwoju społeczeństw z jednej strony i z drugiej możliwości, jakie stworzyło zastosowanie technik komputerowych w procesach biblioteczno-informacyjnych.

Funkcje i zadania bibliotek uległy i podlegają nadal przeobrażeniom w kierunku aktywnego wykorzystania ich

zbiorów na potrzeby rozwoju nauki i gospodarki poszczególnych krajów. Dzięki nowoczesnym technologiom i technikom gromadzenia, opracowywania i rozpowszechniania — informacja naukowa staje się podstawą wszelkich decyzji i działań ludzkich.

W bibliotekach polskich pierwsze prace w zakresie automatyzacji podjęte na początku lat siedemdziesiątych dotyczyły przede wszystkim wykorzystania komputerów w procesach tworzenia katalogów centralnych piśmiennictwa zagranicznego Biblioteki Narodowej lub

katalogów regionalnych, np. KRAKUS — informującego o zbiorach bibliotek Krakowa i regionu.

Istotnymi osiągnięciami w tym zakresie legitymuje się Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej, która od połowy lat siedemdziesiątych przetwarza abonowane w krajach zachodnich oraz w ZSRR serwisy informacyjne i bazy danych, rozpowszechniając informacje w nich zawarte w postaci SDI.

Niektóre z dużych bibliotek naukowych, usytuowane przy ministerstwach i pełniące funkcje resortowych ośrodków int przystąpiły w tym czasie do organizowania nowoczesnych form działalności informacyjnej, przy czym przyjmowano różne modele tej działalności, np. GBL korzysta z połączenia w trybie on-line z MEDLARSEM, zapewniając tym sposobem użytkownikom dostęp do światowej literatury medycznej. Inną drogą kroczy CBR, która zorganizowała własną bazę bibliograficzną o krajowym i światowym piśmiennictwie rolniczym.

Od początku 1986 r. Biblioteka Narodowa wdraża system informatyczny, a jego pierwszy etap obejmuje automatyzację bieżącej bibliografii narodowej. Ponad 2,5-letni okres eksploatacji doprowadził jedynie do zorganizowania nie w pełni sprawnego systemu edycyjnego bbn. BN zabrakło możliwości kadrowych, technicznych i finansowych do budowy bibliograficznej bazy danych o bieżącym piśmiennictwie krajowym wraz ze stworzeniem warunków jej wykorzystania przez wszystkich użytkowników w kraju, w tym zwłaszcza instytucjonalnych. Organizacji takiej bazy bibliograficznej powinno towarzyszyć opracowanie i przekazanie do użytku wszystkich bibliotek, różnego rodzaju kartotek wzorcowych — jako niezbędnych pomocy metodycznych dla placówek, przystępujących do automatyzacji. Nierozwiązane są także sprawy formatów opisu dokumentów i oprogramowania dla zautomatyzowanych systemów bibliotecznych.

Pewną szansą dla bibliotek stał się zarządzany przez Centrum INTE z upoważnienia UPNTiW — Resortowy Program Badawczo-Rozwojowy nr 3 pn. „Rozwój systemu int w Polsce” oraz przyznane na jego realizację środki. Biblioteki uczestniczą w realizacji kilku tzw. celów Programu, przy czym cel 5.3 „Wzorcowy model działania centralnej biblioteki naukowej” jest poświęcony wyłącznie sprawom bibliotecznym.

Prace nad realizacją celu 5.3 zostały

podjęte w 1987 r. i uczestniczyły w nich trzy biblioteki: GBL oraz Biblioteki Politechnik Warszawskiej i Wrocławskiej. W 1988 r. do CINTE wpłynęły dodatkowo propozycje udziału w RPBR ze strony 9 bibliotek naukowych. Łącznie wśród 12 księżnic, które przedłożyły propozycje tematów badawczych i wdrożeniowych dot. modernizacji działalności biblioteczno-informacyjnej znajduje się Biblioteka Narodowa, 9 bibliotek wyższych uczelni oraz biblioteki działające przy ministerstwach i pełniące funkcje resortowych ośrodków int tj. GBL i CBR. W tej liczbie 9 bibliotek posiada status centralnych bibliotek specjalnych, powołanych do realizacji krajowego planu specjalizacji na podstawie zarządzenia nr 1 trzech ministrów z 1979 r.*

Tematy zgłoszone przez biblioteki dotyczyły automatyzacji następujących obszarów ich działalności:

- opracowania bieżących nabytków i budowa zautomatyzowanych katalogów tych zbiorów,
- opracowywania zbiorów retrospektywnych i katalogów tych zbiorów,
- organizacji i rozwoju katalogów sieciowych w układzie lokalnym, regionalnym, dziedzinowym itp.,
- udostępniania zbiorów w całości lub ich fragmentów, np. księgozbiorów dydaktycznych,
- budowy podsystemów informacji o pracach naukowo-badawczych i kadry naukowo-dydaktycznej uczelni,
- opracowania formatów opisu wydawnictw zwartych i ciągłych oraz niektórych rodzajów zbiorów specjalnych.

Zaproponowane przez biblioteki tematy zostały sformułowane prawidłowo z punktu widzenia ich aktualnych potrzeb i perspektyw rozwojowych. Prace te nie uwzględniły natomiast faktu, iż automatyzacja poszczególnych placówek powinna być realizowana jako element programu krajowego pod kątem minimalizacji kosztów, a także zapewnienia spójności rozwiązań w układzie krajowym i międzynarodowym.

Jak wykazują doświadczenia krajów zachodnich, automatyzacja procesów bibliotecznych, dla zapewnienia jej ekonomicznej i merytorycznej efektywności, wymaga wprowadzenia istotnych zmian systemowych w krajowej infrastrukturze informacyjnej oraz nowych zasad współdziałania poszczególnych placówek jako uczestników tych procesów. Zastosowanie komputerów w bibliotekach, bez odpowiednich zmian organizacyjnych

* Zarz. nr 1 Ministrów: Kultury i Sztuki, Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Sekretarza Naukowego PAN.

i funkcjonalnych może dać częściowe efekty lecz za cenę niewspółmiernie wysokich nakładów na zaprojektowanie i wdrożenie automatyzacji czynności bibliotecznych.

Wychodząc z powyższych przesłanek, opracowano w CİNTE przy udziale zainteresowanych bibliotek, plan realizacyjny celu 5.3 na lata 1989-1990, stanowiący pierwszy etap automatyzacji, określony jako tzw. wariant minimum. Jest on finansowany ze środków RPBR nr 3, przyznanych przez Urząd Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń w wysokości 244 mln zł, w tym 180 mln zł na zakup sprzętu informatycznego — na lata 1989-1990. (Kwoty te w związku z postępującą inflacją są okresowo waloryzowane). W realizacji celu 5.3 — wariant minimum — uczestniczy 7 bibliotek naukowych z Biblioteki Narodowej na czele, a koordynatorem całości prac z ramienia CİNTE jest Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej.

W wyniku makrosystemowego podejścia do zagadnień automatyzacji, w realizowanych tematach zostały uwzględnione prace nad formatem opisu podstawowych rodzajów dokumentów. Punktem wyjścia do prac projektowych stały się aktualne zasady opisu UNIMARCA, opublikowane w 1987 r. przez IFLA, zalecane do stosowania w krajach członkowskich UNESCO. Prace prowadzone przez BN we współdziałaniu z BUW i OIN PON zostaną zakończone przygotowaniem jednolitego formatu wymiennego — POLMARC oraz MARCO podobnego formatu wewnętrznego do stosowania w krajowej sieci bibliotecznej. Podjęte zostały działania nad opracowaniem i wdrożeniem nowoczesnego systemu katalogów centralnych piśmiennictwa zagranicznego. Opracowywana koncepcja uwzględni możliwość ich rozwoju w kierunku organizacji informacji o całości gromadzonych zbiorów, w pierwszym rzędzie o czasopismach. Istotny kierunek modernizacji warsztatów bibliotecznych stanowi także automatyzacja czynności związanych z gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem zbiorów w uczestniczących w programie bibliotekach. Odpowiednie zadania są realizowane przez Biblioteki Politechniki Wrocławskiej i Krakowskiej, które automatyzują procesy gromadzenia i opracowywania wydawnictw ciągłych. Przedmiotem zainteresowań GBL jest wykorzystanie mikrokomputerów w udostępnianiu zbiorów, natomiast Bibliotek Politechnik Warszawskiej i Wrocławskiej — zarządzanie biblioteką. Założono, iż opracowane i zweryfikowane projekty rozwiązań, w tym zwłaszcza oprogramo-

wanie, będą mieć charakter powielarny, do wykorzystania przez inne biblioteki.

Ze względu na szczupłość środków przyznanych w ramach RPBR nr 3 na cele biblioteczne oraz duże nimi zainteresowanie ze strony bibliotek, wyrażające się w sformułowaniu tematów, reprezentujących wysoki poziom merytoryczny, CİNTE opracowało tzw. wariant maximum planu realizacyjnego celu 5.3 „Wzorcowy model działania centralnej biblioteki naukowej”.

Realizacja przedłożonych CİNTE tematów, które zostały uwzględnione w wariancie maximum oznacza wprowadzenie techniki komputerowej do największych i najzasobniejszych bibliotek naszego kraju. Przewiduje się przede wszystkim sfinansowanie prac nad rozbudową systemu bieżącej bibliografii narodowej w kierunku udostępniania danych tego systemu wszystkim bibliotekom, automatyzującym gromadzenie i opracowanie zbiorów. Stawia to przed BN konieczność zorganizowania komputerowej bazy bibliograficznej wraz z systemem zarządzania tą bazą. Dane zarejestrowane w ramach tej bazy powinny zapewnić zunifikowaną i zintegrowaną informację o bieżących publikacjach polskich użytkownikom krajowym i zagranicznym.

Aktualnie powstaje i będzie rozwijana koncepcja krajowego systemu informacji skierowanej, którego jednym z podstawowych elementów będą katalogi centralne piśmiennictwa zagranicznego. Drugi człon tego systemu stanowić będzie zautomatyzowana służba informacji o placówkach biblioteczno-informacyjnych i ich działaniu. Ważne miejsce w pracach bibliotek wyższych uczelni zajmuje organizacja podsystemów o kadrze i pracach naukowo-badawczych. Rozwój tego zadania powinien służyć doskonaleniu działającego od wielu lat centralnego, specjalistycznego systemu informacji o pracach naukowo-badawczych — SYNABA.

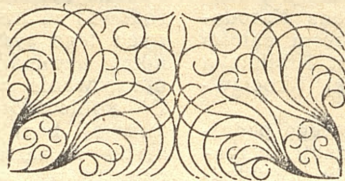
Program maximum uwzględni tematy badawcze i wdrożeniowe 12 bibliotek na łączną kwotę ok. 1 mld zł, z czego ok. 400 mln zł na zakup sprzętu informatycznego. Został on zaopiniowany przez zainteresowane instytucje oraz wybitnych specjalistów z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej i przesłany do UPTNiW z prośbą o przyznanie środków finansowych, umożliwiających realizację założonych celów.

Przedstawiono powyżej informację dotyczącą kierunków prac prowadzonych przez biblioteki w ramach obowiązującego od 1987 r. jednego z centralnych programów badawczo-rozwojowych. Wiadomo, iż niektóre biblioteki podejmują

wysiłki modernizacyjne za środki przyznawane na bieżącą działalność. Skala takich poczynań, jak na razie, jest jednak niewielka.

Adaptacja do nowych funkcji i zadań poprzez zastosowanie technik i technologii komputerowych nie była rzeczą łatwą nawet dla bibliotek w krajach rozwiniętych, w warunkach dużego nasycenia sprzętem a także istnienia wyspecjalizowanych firm usługowych. W Polsce te procesy będą przebiegać w tempie zdecydowanie powolniejszym ze względu na niekorzystne uwarunkowania kadrowe, finansowe, techniczne oraz

bariery psychologiczne, występujące w środowiskach bibliotekarzy i użytkowników bibliotek. Niemniej są one faktem i będą się pogłębiać, ponieważ towarzyszy im powszechna świadomość, że także do bibliotek polskich odnoszą się słowa p. Alain Gourdon dyr. Bibliothèque Nationale w Paryżu, zamieszczone w raporcie z lipca 1982 r., poświęconemu problemom automatyzacji tej Biblioteki „Jeżeli Biblioteka ... nie zostanie zautomatyzowana, przestanie ona być wielką biblioteką zamieniając się w duży skład bibliotek niemych i zapomnianych skarbow”.

CZESŁAW DANIŁOWICZ
Biblioteka Główna i OINT
Politechniki Wrocławskiej

WYPOSAŻENIE TECHNICZNE LABORATORIUM SYSTEMÓW INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ I OINT POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

Temat podany w programie jest hasłem wywoławczym. Zanim opowiem o wyposażeniu technicznym laboratorium, najpierw wyjaśnię, w jakim celu laboratorium zorganizowano i komu jego wyposażenie techniczne służy.

Otóż w wyniku starań dyrekcji Biblioteki Główniej w 1972 r. powołano na Wydziale Informatyki i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej specjalność SYSTEMY INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ. Na specjalność przyjmowanych jest corocznie około 25 kan-

dydatów, z których kilkunastu uzyskuje corocznie dyplomy magistrów inżynierów informatyków w zakresie systemów informacji naukowo-technicznej. W 1989 roku opuściła uczelnię już 12 grupa absolwentów.

Podstawowym założeniem programu kształcenia magistrów inżynierów na specjalności SYSTEM INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ było, wtedy gdyśmy tę specjalność powoływali, przygotowanie specjalistów w zakresie projektowania, organizacji i eksploatacji

systemów informacji naukowo-technicznej. Temu celowi podporządkowany był opracowany wówczas program nauczania. Zakładaliśmy, że opracowywane wówczas ambitne programy rozwoju informacji naukowo-technicznej oraz komputeryzacji procesów bibliotecznych i informacyjnych, będą podstawą zapotrzebowania na specjalistów o profilu przez nas przyjętym w różnych bibliotekach i ośrodkach informacji naukowo-technicznej.

Z czasem okazało się jednak, że biblioteki i ośrodki informacji naukowo-technicznej, dla których przeznaczeni byli absolwenci tej specjalności, nie były w stanie ich zatrudnić z różnych powodów, z których trzy są najważniejsze. Po pierwsze okazało się, że tylko nieliczne biblioteki i ośrodki informacji prowadziły prace w zakresie i na poziomie takim, aby konieczne było zatrudnianie inżyniera o tej specjalności. Drugą przyczyną były taryfikatory obowiązujące w bibliotekach. Warunki pracy i płacy, jakie mogły one zaproponować nie satysfakcjonowały inżynierów także wtedy, gdy były perspektywę prowadzenia interesujących prac rozwojowych. Wreszcie trzeci powód małego zainteresowania pracą w bibliotekach i ośrodkach informacji wynikał stąd, że instytucje te na ogół nie miały żadnych możliwości pomocy w uzyskaniu mieszkania.

W tej sytuacji stanęło przed nami pytanie, co robić. Wyjścia były dwa. Albo ograniczyć liczbę kształconych osób do kilku, wtedy specjalność ulegałaby rozwiązaniu, a specjalizowanie można by było wówczas prowadzić w ramach indywidualnych programów studiów. Albo rozszerzyć zakres kształcenia w taki sposób, aby absolwenci mogli znaleźć zatrudnienie nie tylko w bibliotekach i ośrodkach informacji. Wybraliśmy drugie rozwiązanie i obecnie kształcimy magistrów inżynierów, którzy są specjalistami w zakresie projektowania, organizacji i eksploatacji zautomatyzowanych systemów informacyjno-wyszukiwawczych, w tym przede wszystkim systemów informacji naukowo-technicznej. Absolwenci znajdują zatrudnienie przede wszystkim w firmach prywatnych i polonijnych oraz w bankach i ośrodkach obliczeniowych dużych zakładów przemysłowych, a więc wszędzie tam, gdzie tworzone są systemy informacyjne niekoniecznie związane z usługami biblioteczno-informacyjnymi, choć często częściowo obejmujące także usługi tego typu. Zmiany w programie nauczania polegały przede wszystkim na wprowadzeniu pewnych uogólnień. I tak np. wcześniej ucząc metod klasyfikacji uczy-

liśmy klasyfikacji dokumentów, a obecnie uczymy teorii klasyfikacji, a dokumenty są jedynie jednym z przykładów obiektów, które możemy klasyfikować. Chodzi bowiem o to, aby absolwenci byli przygotowani do projektowania, organizacji i eksploatacji systemów informacyjnych o obiektach różnej natury. A więc w szczególności o dokumentach, ale także o materiałach, produktach itp.

W aktualnie realizowanym programie nauczania wyróżniamy cztery podstawowe grupy przedmiotów:

- przedmioty ogólne,
- budowa i programowanie komputerów,
- języki obce,
- przedmioty specjalistyczne.

Przedmioty ogólne to: matematyka, fizyka, grafika inżynierska, podstawy zarządzania, przedmioty humanistyczne i wychowanie fizyczne.

Budowa i programowanie komputerów obejmuja przedmioty, które zapewniają studentom właściwą wiedzę informatyczną, która jest podstawą nauczania przedmiotów specjalistycznych, a także niezbędną do uzyskania stopnia magistra informatyki.

Przedmioty specjalistyczne decydują o profilu specjalności. Są to między innymi: teoria informacji i klasyfikacji, języki informacyjne, teoria wyszukiwania informacji, bazy danych, projektowanie systemów informacyjnych i inne. Część przedmiotów to przedmioty wybieralne. Większość przedmiotów specjalistycznych obejmuje zajęcia laboratoryjne.

Specjalny status posiadają języki obce. Mając na uwadze fakt, że większość systemów informacji naukowo-technicznej nie może prawidłowo funkcjonować bez współdziałania z innymi systemami w skali międzynarodowej, w programie zwiększono znacznie udział języków w stosunku do innych specjalności. Program obejmuje naukę dwóch języków zachodnich — angielskiego i niemieckiego lub francuskiego przez cały okres studiów. Zakres, sposób nauczania i wymagania mają niewiele wspólnego z tym, co znamy ze swoich studiów jako lektoraty. Studenci uczą się języków 10 godzin tygodniowo. W ciągu studiów zdają po dwa egzaminy z każdego języka i są to egzaminy zaliczane do tzw. progowych. Niezdanie egzaminu z języka jest często przyczyną urlopu dziekańskiego lub nawet skreślenia z listy studentów. Dzięki tym rygorom i specjalnym „względom”, którymi cieszy się nasza specjalność w Stu-

dium Języków Obcych (duży udział lektorów zagranicznych, szerokie wykorzystania laboratorium do nauki języków i specjalne programy nauczania), absolwenci znają bardzo dobrze dwa języki obce i także dzięki temu mogą być wysoko kwalifikowanymi pracownikami bibliotek i ośrodków informacji.

Stwarza to także pewne problemy. Uczestniczymy zapewne w większym stopniu niż inne specjalności w emigracji absolwentów szkół wyższych. Nasi absolwenci pracują nie tylko w kraju, ale także za granicą w różnych krajach świata. Wielu w RFN, Stanach Zjednoczonych i Francji, a niektórzy w krajach odległych i egzotycznych. Nie posiadamy pełnych danych o ich zatrudnieniu, ale z informacji pochodzących od osób utrzymujących z nami kontakty wynika, że większość pracuje w wyuczonym zawodzie. Jest to potwierdzeniem trafności programu. Natomiast nie jest pozytywnym zjawiskiem fakt, że duża część absolwentów nie znajduje satysfakcjonujących ich miejsc pracy w kraju. Jest to jednak problem znacznie szerszy, dotyczy absolwentów różnych kierunków studiów.

Za utrzymanie tej specjalności odpowiada specjalnie w tym celu powołany w Bibliotece Głównej i OINT Zakład Systemów Informacyjnych. Pracownicy

Zakładu prowadzą przedmioty specjalistyczne oraz większość przedmiotów z zakresu programowania komputerów, w Zakładzie prowadzone są prace dyplomowe.

Jest rzeczą oczywistą, że aby można było kształcić specjalistów o przedstawionym tutaj profilu, należy mieć dostęp do odpowiedniego sprzętu komputerowego. Nasze doświadczenie pokazuje, że można efektywnie kształcić wtedy, gdy zapewni się każdemu studentowi indywidualny dostęp do komputera. Takich warunków nie udało się nam uzyskać wykorzystując ogólnouczelniany ośrodek obliczeniowy. Stąd dużo troski i starań włożyliśmy w powstanie i rozwój laboratorium w Zakładzie. Posiadanie własnego laboratorium jest konieczne także dlatego, że do nauki niektórych przedmiotów niezbędne są systemy wyszukiwania informacji lub bazy danych, których instalacja jest zbyt czasochłonna, aby można było ją wykonywać każdorazowo przed rozpoczęciem zajęć.

Nasze laboratorium obecnie wyposażone jest w dwa minikomputery MERA 60. Jeden z nich, z dużą pamięcią operacyjną, obsługuje pracownię z ośmioma monitorami. Poza tym posiadamy 7 mikrokomputerów IBM PC oraz 11 mikrokomputerów ZX SPECTRUM. Te

Fragment sali obrad uczestników II Międzynarodowej Roboczej Narady w Politechnice Poznańskiej

ostatnie wykorzystywane są prawie wyłącznie do nauczania uczniów szkół średnich, współpracujących z Politechniką Wrocławską. Laboratorium połączone jest (dysponuje terminalem) z Ośrodkiem Obliczeniowym Politechniki Wrocławskiej. W Ośrodku tym prowadzone są też grupowe zajęcia wtedy, gdy potrzebny jest dostęp do komputera o dużej mocy obliczeniowej.

Podsumowując chcę podkreślić, że w kształceniu na specjalności SYSTEMY INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ stawiamy na trzy sprawy. Po pierwsze staramy się nauczyć studentów informatyki. Po drugie chcemy bardzo gruntownie zapoznać ich z systemami

informatycznymi. Wreszcie po trzecie staramy się nauczyć języków obcych. Te trzy umiejętności złożone razem dają dobry produkt, co potwierdza nasza wiedza o ich zatrudnieniu i wykorzystaniu. Naszym pragnieniem i dążeniem jest to, by nasi absolwenci mogli znajdować zatrudnienie w bibliotekach i ośrodkach informacji w kraju. Zespół pracowników naukowo-dydaktycznych wyrósł w Bibliotece, w Bibliotece funkcjonuje Zakład Systemów Informatycznych. Jesteśmy gotowi zawęzić profil kształcenia do potrzeb bibliotek i ośrodków informacji natychmiast, gdy powstaną rzeczywiste możliwości zatrudnienia naszych absolwentów w tych jednostkach.

GEORG KIWITT

SYSTEMY KOMPUTEROWE JAKO POMOC DYDAKTYCZNA DLA UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI NAUKOWEJ W REPUBLICE FEDERALNEJ NIEMIEC

Pierwszą na świecie maszyną liczącą była maszyna skonstruowana ponad 360 lat temu przez geniusza Wilhelma Schickarda. Maszyna ta jest dziś uznawana za pramatkę wszystkich komputerów; rozwiązywała, obok czterech podstawowych działań, już skomplikowane zadania, jak np. obliczanie na poczekaniu pierwiastków i potęg. Można by powiedzieć, że maszyna ta stanowiła pierwsze stanowisko pracy obliczeniowej. Pracowała całkowicie mechanicznie i wystarczyło jej przy tym 17 kół zębatach. Obok geniusza wynalazcy objawił się również geniusz mechanika, który w XVII w. zbudował według wskazówek wynalazcy tę maszynę.

Musiąco minąć jeszcze ponad 300 lat, zanim przed zaledwie 50 laty zbudowany został pierwszy cyfrowy kalkulator. Był o wiele większy od swego poprzednika, pracował jednak o wiele szybciej i był już sterowany programem, by samodzielnie rozwiązywać powtarzające się operacje rachunkowe. Mowa tu o pierwszym komputerze wykonanym przez Konrada Zuse w 1941 roku. W późniejszych czasach rozwój w tej dziedzinie przebiegał znacznie szybciej, stosunek wydajności do ceny ciągle się polepszał. Nakłady wprowadzania, opracowania i przekazywania wynoszą dzisiaj zaledwie 0,8% kosztów koniecznych na ten cel przed 30 laty. Rozwój następował niezwykle szybko:

1972 — pierwszy oddany do produkcji 16-bitowy mikroprocesor

1976 — do dyspozycji jest biurowy komputer (Apple 2) skonstruowany przez S. Wozniaka i S. Jobsa

1976 — wprowadzenie dyskietki 5 1/4 calowej, która przyniosła niezależność od ciężkich płyt pamięciowych

1981 — w USA zaprezentowano IBM-PC

1986 — 32-bitowy procesor skierowany do produkcji masowej

Do tego doszły graficzne ekrany, sieciowe software i CD-ROM, optyczna płyta pamięciowa o pojemności ponad 500 MB.

Wspólnym dla wszystkich tych wytworów jest to, że ze strony oferującego

priorytety leżą w technologii, a rozwiązanie problemów zostawiono użytkownikowi. I chociaż w ostatnich 5-6 latach obroty sprzętem wzrosły 4-krotnie, ciągle jeszcze czekamy na systemy informatyczne ze standardowymi komponentami Hardware i Software i pozwalającymi się łatwo ustawiać w konfiguracje dla każdorazowych specjalnych zadań.

By korzystający z naukowych informacji mógł się efektywnie koncentrować na właściwej pracy, należy traktować komputer jako środek pomocniczy i narzędzie, które uwalnia go od powtarzających się rutynowych czynności.

Aby uzyskanie i opracowanie informacji przebiegało w sposób racjonalny, wskazane jest posiadanie narzędzi wspomagających i środków dostępnych w każdej chwili, bezpośrednio na stanowisku pracy.

Przy korzystaniu z dotychczasowych systemów On-Line użytkownik połączony był poprzez terminal kablem („line”) ze średnią lub wielką maszyną liczącą. Wraz z wprowadzeniem małych maszyn liczących (PC) zmienił się sposób pracy z komputerem.

Dzięki znajdującym się zawsze na stanowisku pracy komputera materiałom pomocniczym (programy szkolne, edytory, techniki okienkowe, czynności pomocnicze), użytkownik może w krótkim czasie opanować podstawowe umiejętności. Możliwe studiowanie często bardzo nieprzejrzystych i częściowo niezbyt udanie dydaktycznie ułożonych podręczników, może zostać ograniczone do niezbędnego minimum.

Wybór potrzebnych narzędzi software'u ma oczywiście decydujące znaczenie; jakość i niezawodność, będących do dyspozycji software'ów, decyduje o sukcesie lub klęsce całego systemu.

Pomoce dla użytkownika powinny wspierać wszystkie fazy gromadzenia i wyszukiwania informacji.

Do pomocy użytkownika można zaliczyć:

- programy szkolne (np. program szkolny MS-DOS)
- czynności pomocnicze:
 - kontrola prawidłowej składni poleceń
 - wyjaśnienia i pomoc przy występujących błędach
- przyciski funkcyjne pozwalające programować
- techniki okienkowe (Windows)
- automatyczna kontrola prawidłowej pisowni
- edytory

Jako typowy program pozwalający poznać system pracy PC, można uznać program szkolny MS-DOS. Poszczególne lekcje dają obszernie wyjaśnienie poleceń i umożliwiają ćwiczenia w trakcie nauki. Lekcje zawierają krótkie objaśnienia, pomocnicze wykresy i ćwiczenia o różnym stopniu trudności. Można zaczynać od dowolnie wybranej lekcji. Lekcje posiadają dodatkowo do dyspozycji pomocnicze pliki danych, które na poziomie systemu mogą zostać w każdej chwili wywołane. Pomocnicze pliki danych pokazują na życzenie informacje na dowolne polecenie MS-DOS, lub koncepcję MS-DOS. Osobny rozdział programu przedstawia ogólne wskazówki użytkownika MS-DOS i zawiera przykłady zbiorczego opracowania danych.

Elektroniczne pomoce prawidłowej pisowni znajdują się dopiero na początku swego wielce obiecującego rozwoju. Nie wszystkie błędy pisma mogą zostać całkowicie wykryte, gdyż przy błędach, które przedstawiają sensowne wyrazy, niezbędne są bardzo intensywne analizy rachunkowe tekstu.

Obecnie na całym świecie prowadzone są intensywne badania nad opracowaniem danych językowych (mowy), m.in. w Japonii, USA, jak i w Europie. Do dalekosiężnych celów należą automatyczne przekłady językowe oraz rozpoznawanie płynnej mowy. Koszty zastosowania i eksploatacji takich systemów są dzisiaj jednak jeszcze zbyt wysokie, tak że praktyczne korzystanie z nich podczas pracy z komputerem raczej nie wchodzi w rachubę.

Automatyczna kontrola dysku z systemem komputerowym dowolnego tekstu nie może oczywiście być absolutnie niezawodna. Może jednak zostać uznana za cel przygotowania środka pomocniczego dla praktycznego użytku, który w pierwszym rzędzie odciąża użytkownika od banalnej kontroli wprowadzonych tekstów. Większość stosowanych obecnie rozwiązań nakierowanych jest szeroko na dany przypadek standardowy. To co w jednym otoczeniu wydaje się w pełni sensowne, w innym może zostać uznane za zbyteczne lub nawet błędne. Użytkownik ma wiele możliwości omijania systemowych form. Można w domniemanym przypadku błędu (z punktu widzenia systemu) zostawić wyraz w określonej formie. Obok tego ma się możliwość wniesienia pewnej formy wyrazu do słownika również w żądanej przez użytkownika formie zapisu. Określone obiegi kontrolne mogą

także w każdej chwili dla dowolnych odcinków tekstu zostać „wyłączone”. Przy wielu automatycznych pomocach prawidłowej pisowni manipulowanie może być bardzo ułatwione przez ich włączenie do edytora, do którego jest się przyzwyczajonym. Przygotowane są również dodatkowe miejsca wejścia w nowych edytorach, tak że raz uzyskany system może zostać wielokrotnie dopasowywany i poszerzany.

W dalszej perspektywie nie ma jednak doskonałej strategii rozwiązywania wielorakich problemów związanych z całkowicie automatycznym przetwarzaniem danych. Szczególnym problemem dla bibliotek jest dzielenie sylab, warunkowane wielojęzycznością katalogów i rejestrów. Przy pomocy edytora dane i teksty mogą zostać opracowane interaktywnie (dialogowo).

Rozróżnia się ogólnie edytory ukierunkowane wierszowo i ekranowo. W edytorach ukierunkowanych wierszowo (liniowo) przetwarzanie danych, względnie tekstu, ukierunkowane jest zawsze tylko na jeden wiersz. W edytorach ukierunkowanych ekranowo przetwarzanie dotyczy całej strony ekranowej.

Do podstawowych funkcji edytora należą: wskazania, zmiany, szukanie, kopiowanie, włączanie, kasowanie, przesunięcie, porównywanie i połączenie.

Do edytorów specjalnych należą edytory graficzne i akustyczne. W procesie wymiany informacji między człowiekiem a maszyną konieczny jest sensowny podział zadań między człowiekiem a systemem.

Podczas tworzenia dialogu znaczące są: stosowność zadań, niezawodność, sterowność, zdolność samoobjaśniania i przejrzystość błędów. W poszczególnych przypadkach użytkownik musi mieć możliwość wyboru między różnymi sposobami prowadzenia dialogu; menu musi się pozwalać wyłączyć, dialog wmiem się przez naciśnięcie funkcyjnego klawisza (np. między dialogiem prowadzonym przez użytkownika lub przez komputer) zmienić.

Należy przy tym użytkownikowi początkującemu lub przypadkowemu zaproponować możliwie łatwo zrozumiały sposób prowadzenia dialogu, jak również w tajemnicznym użytkownikom dać możliwość wyboru dialogu z opuszczeniem wszelkiego nadmiernego obciążenia. Obok już wymienionych możliwości otwierających użytkownikowi dostęp do informacji naukowych, w wielu miejscach czyni się stania, by systemy komputerowe wprowadzić do systemu usługowego klienta w bibliotekach. Systemy te winny dawać naukowcowi te same możliwości, które zna ze swego stanowiska pracy. W bibliotece może on dodatkowo sięgać po znajdujący się tu materiał częściowo tylko przydatny. Owe systemy PC winny posiadać następujące funkcje:

- edytory do zestawiania tekstów
- systemy rejestracyjne do tworzenia banków danych
- statystyczne programy użytkowe
- systemy wyszukiwawcze np. dla CD-ROM

Ponieważ nie prowadzi się u nas systematycznego kształcenia użytkowników bibliotek naukowych, konieczne jest, aby w pobliżu zainstalowanych systemów PC przeszkolony bibliotekarz mógł służyć użytkownikowi radą w obsłudze systemu — również w kwestiach specjalnego poszukiwania literatury.

Na zakończenie pragnębym podzielić się refleksją, że przy wszystkich trendach ku automatyzacji — również w zakresie bibliotek naukowych — osobiste poradnictwo użytkownika biblioteki przy informacji prawdopodobnie zostanie utrzymane na zawsze.

Jakkolwiek komputer przedstawia dla biblioteki znaną usługę o bardzo wysokiej jakości, u nas jednak nie lansuje się hasła „Komputer zamiast człowieka”, lecz „Komputer i człowiek” dla możliwie najefektywniejszej obsługi użytkownika.

GLÓWNE ZAŁOŻENIA I HARMONOGRAM KOMPUTERYZACJI BIBLIOTEKI POLITECHNIKI SZCZECIŃSKIEJ

Komunikat

W roku 1973 rozpoczęto w Bibliotece Politechniki Szczecińskiej prace przygotowawcze, mające na celu zastosowanie w przyszłości informatyki jako narzędzia w działalności biblioteczno-informacyjnej. Przyjęcie założenia, że informatyka nie jest zakresem działań samych w sobie, a ma stanowić narzędzie usprawniające pracę biblioteki, miało wiele implikacji. Wpłynęło m.in. na tok, tempo i charakter działań w tym zakresie.

Charakterystyka działań biblioteki w zakresie automatyzacji do roku 1987

1. Lata 1973 - 1974 to okres analiz systemowych i prac przygotowawczych do rozpoczęcia projektowania założeń do komputeryzacji. Badanie potrzeb użytkowników; badanie efektywności działalności poszczególnych agend biblioteki; korekty organizacyjno-funkcjonalne działalności biblioteki; regulacje prawne korekt działalności biblioteki. Prace te w mniejszym zakresie w zasadzie towarzyszą każdemu etapowi automatyzacji.
2. 1973 - 1974 — zapoznanie się z projektami automatyzacji Biblioteki Narodowej oraz bibliotek politechnik.
3. 1975 r. — budowa projektu systemu informacyjnego biblioteki (SIB), zatrudnienie informatyka na 1/2 etatu.
4. 1975 r. — zainstalowanie automatów piszących „DARO” w Oddziale Opracowania Zbiorów.
5. 1976 r. — wyjazd pracownika biblioteki (z Oddz. Grom.) do Anglii w celu poznania zautomatyzowanych systemów bibliotecznych w bibliotekach angielskich.
6. 1977 r. — szkolenia pracowników biblioteki (półroczny kurs informatyczny dla kadry kierowniczej, telewizyjny kurs informatyczny zakończony egzaminem).
7. 1978 r. — wdrożenie systemu SINT/ /NB/ o zakończonych pracach naukowo-badawczych, przyjętego z Biblioteki Politechniki Wrocławskiej.
8. 1979 r. — powołanie Sekcji Dokumentacji w ramach Oddziału Informacji i zatrudnienie drugiego informatyka.
9. 1980 r. — nawiązanie współpracy z CTO Gdańsk w celu włączenia Biblioteki Instytutu Okrętowego do systemu APIS-4.
10. 1983 r. — rozmowy z British Council, w wyniku których Biblioteka PS uzyskała możliwość korzystania z systemu „Briolis” i stała się koordynatorem w tym zakresie dla regionu szczecińskiego.
11. 1985 r. — zadeklarowanie udziału Biblioteki PS w tworzeniu bazy danych w systemie „konferencje” generowanym w Politechnice Warszawskiej.
12. 1986 r. — zorganizowanie krótkiego wykładu dla kadry kierowniczej nt. aktualnego stanu informatyzacji Politechniki Szczecińskiej.
13. 1986 r. — przygotowanie harmonogramu automatyzacji działalności biblioteczno-informacyjnej PS do roku 2000.
14. 1986 r. — instalacja automatu piszącego Robotron z pamięcią w Oddziale Opracowania Zbiorów.
15. 1987 r. — włączenie Biblioteki Politechniki Szczecińskiej (Biblioteki Instytutu Okrętowego) w trybie on line do systemu OPIS-4.
16. 1987 r. — wstępne omówienie sprawy informatyzacji Biblioteki PS z Dyrektorem Generalnym CİNTE i uzyskanie obietnicy pomocy w zakupie sprzętu informatycznego (finansowanie w ramach przynależności do Biblioteki Centralnej (CBT I) oraz w ramach tematu badawczego „systemy terytorialne”.

Główne założenia dalszego toku prac w zakresie automatyzacji

1. Oparcie się na dotychczasowych założeniach informatyzacji Biblioteki PS opracowanych w 1975 roku (SIB).
2. Wykorzystanie doświadczeń innych bibliotek politechnik wdrażających komputeryzację: Biblioteki Politechniki Wrocławskiej, Biblioteki Politechniki Poznańskiej i Biblioteki Politechniki Warszawskiej — łączyć się z nimi.
3. Wykorzystywanie dziedzinowych baz danych o zasięgu krajowym i światowym, początkowo w trybie off line a następnie w on line.
4. Rozwiązywanie problemów finansowych, sprzętowych, kadrowych i lokalowych, które będą pojawiały się, przy pomocy Uczelni, MNiSzW oraz CİNTE.
5. Położenie nacisku na doksztalcanie kadry w zakresie automatyzacji z uwzględnieniem staży krajowych i zagranicznych.
6. Gromadzenie sprzętu firmy IBM — jako podstawowego.

Zamierzenia w zakresie automatyzacji działalności biblioteczno-informacyjnej do roku 1990

Obszar własny

1. Kontynuacja systemu SINT/NB o zakończonych pracach naukowo-badawczych PS — zmiana oprogramowania dla komputera IBM PC/XT/AT.
2. Wdrożenie zautomatyzowanego katalogowania zbiorów. Zakupienie programu pod klucz — koszt przedsięwzięcia zostanie skalkulowany do końca maja 1987 r.

Obszar krajowy

1. Korzystanie z systemu APIS-4, w trybie on line, przy pomocy terminala zainstalowanego w Bibliotece Okrętowej na potrzeby Instytutu Okrętowego. Działa od 1.01.1987.
2. Korzystanie z systemu „Konferencje”, generowanego w Bibliotece Politechniki Warszawskiej, w trybie off line.
3. Korzystanie z systemu BRIOLIS, generowanego w British Council w Warszawie. Sfinalizowanie rozmów rozpoczętych w grudniu 1986 roku na temat połączenia w trybie on line.
4. Korzystanie z systemu INPACHEM — serwis informacji patentowej, w trybie on line via Centralny Ośrodek Informacji Patentowej.
5. Starania o włączenie Biblioteki PS do KSI (Krajowa Sieć Informacyjna), podjęte w CİNTE i w bibliotekach

centralnych technicznych I i II. Szczególnie ważna będzie tu łączność z bibliotekami: Politechniki Warszawskiej, Politechniki Wrocławskiej i Politechniki Poznańskiej.

Obszar zagraniczny

1. Rozszerzanie możliwości korzystania z bazy Lockheed Dialog w trybie on line, bez pośrednictwa British Council.
2. Rozpoznanie możliwości korzystania z dziedzinowych baz danych o zasięgu światowym — poczynając od baz obsługujących gospodarkę morską i przemysł okrętowy.

Zamierzenia do roku 2000

Obszar własny

1. Opracowanie i wdrożenie systemu zautomatyzowanego gromadzenia zbiorów.
2. Wyposażenie sieci bibliotek PS w komputery IBM PC z twardymi dyskami, stacjami dysków i drukarkami, działającymi w systemie operacyjnym DOS.
3. Utworzenie sieci komputerowej poprzez połączenie komputerów między sobą interfejsami szeregowymi lub wykorzystanie ich jako terminali komputera centralnego (IBM PC).
4. Wymiana informacji między poszczególnymi agendami na zasadzie wielodostępności do systemu.
5. Stworzenie możliwości użytkownikom biblioteki korzystania z zautomatyzowanego katalogu centralnego poprzez dostęp do zbioru głównego za pomocą terminali zainstalowanych w sieci bibliotek PS, w jednostkach organizacyjnych PS oraz osobom posiadającym kompatybilne urządzenia do komputera IBM PC.

Obszar krajowy

1. Wdrożenie wielodostępu pomiędzy Biblioteką PS i innymi bibliotekami naukowymi, głównie bibliotekami politechnik.
2. Współdziałanie w projektowaniu i wdrażaniu regionalnego systemu informacyjnego.

Obszar zagraniczny

1. Bezpośredni dostęp do wybranych światowych baz danych o tematyce interesującej Uczelnię.
2. Wypracowanie zasad tego dostępu.

Prognoza po roku 2000

1. Budowa nowego gmachu biblioteki, odpowiadającego potrzebom kompleksowej automatyzacji działalności biblioteczno-informacyjnej.

2. Automatyzacja udostępniania zbiorów.
3. Automatyzacja magazynów bibliotecznych.
4. Modelowanie systemu biblioteczo-informacyjnego z uwzględnieniem powszechności posiadania przez użytkowników biblioteki komputerów osobistych.

Warunki realizacji założeń

Na zakończenie można zadać pytanie, jakie są szanse realizacji naszego projektu. Sądzimy, iż istnieją uzasadnione przesłanki, że postęp w zakresie technologii bibliotek jest możliwy i konieczny. Zależny jest on jednak od wielu okoliczności, na które ma wpływ biblioteka

projektująca, ale jest też wiele okoliczności od niej nie zależnych. Do tych drugich należą możliwości kooperacji bibliotek zainteresowanych podobnymi zakresami automatyzacji, unifikacja sprzętu, pozwalająca na wymianę informacji na nośnikach maszynowych, zastosowanie identycznego lub podobnego oprogramowania, wspólne doszkadzanie kadry i umożliwienie wymiany doświadczeń.

Można mieć nadzieję, że dzisiejsza konferencja nie będzie wyłącznie przeglądem planów i programów poszczególnych bibliotek, a będzie kompetentna i wskaże wspólną drogę bibliotekom pragnącym ze sobą współpracować w zakresie unifikacji sprzętu i oprogramowania.

STANISŁAW GAŁĘZIA

Biblioteka Główna

Wyższa Szkoła Inżynierska

Radom

KOMPUTERYZACJA DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTECZNO-INFORMACYJNEJ

Komputeryzacja działalności biblioteczo-informacyjnej jest procesem wymagającym kilkuletnich przygotowań do wdrożenia baz danych. Doświadczenia bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji i mechanizacji wskazują, że rozwiązania w powyższym zagadnieniu są różnorodne. Efektywność wykorzystania mikrokomputerów w informacji naukowo-technicznej dowodzą, że opracowane lokalne programy komputerowe nie zawsze mogą być udostępniane innym bibliotekom.

Na uwagę zasługuje fakt, że brak jest w Polsce scentralizowanych programów komputerowych, na których mogą bazować techniczne biblioteki naukowe.

Obecnie powszechnie wykorzystywany jest w naszym kraju pakiet programowy Mikro CDS/ISIS. W ramach bazy danych SYMPO gromadzone są informacje o materiałach konferencyjnych udostępnianych przez biblioteki uczelni technicznych w Polsce. Również Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu jest użytkownikiem tego systemu, który pozwala wyszukać materiały konferencyjne według różnych kryteriów, a mianowicie: tytułu, tematu, autora referatu, miejscowości, roku konferencji itd.

Program komputerowy dostosowano do mikrokomputerów IBM PC. Niestety, w zakresie zakupu mikrokomputerów poszczególne biblioteki naukowe

prowadzą swoją politykę w zależności od aktualnych możliwości finansowych. Brak jest centralnej koordynacji zaopatrzeniowej w wyżej wymienionej sprawie.

Ze względu na powszechne stosowanie w naszym kraju przez przedsiębiorstwa, instytucje naukowe, spółki handlowe i przemysłowe, ośrodki postępu naukowo-technicznego, biblioteki — mikrokomputerów IBM PC istnieją duże możliwości wymiany informacji naukowych.

Na obecnym etapie rozwoju komputeryzacji bibliotek naukowych potrzeba chwili staje się ujednoczenie zakupu tego samego typu mikrokomputerów. Wiodącą rolę w tym procesie mogą speł-

nić biblioteki centralne, CİNTE czy Ministerstwo Edukacji Narodowej. Spowoduje to znaczne obniżenie kosztów związanych z wykorzystaniem mikrokomputerów. Programy komputerowe powinny być opracowane centralnie i wykorzystywane przez wszystkie biblioteki naukowe mające ten sam typ komputerów. Korzyścią tego rozwiązania jest swobodny dostęp do informacji i łatwość jego rozpowszechniania.

W niektórych krajach socjalistycznych model ten zdał praktyczny egzamin i jest powszechnie wdrożony. W Niemieckiej Republice Demokratycznej biblioteki naukowe korzystają z komputerów rodzimej produkcji. Eksploatują one komputer PC 1715 — Robotron. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Fachowego (NRD) zamówiło w Zakładach Informatycznych „Elektroapparatwerke” (EAW) w Berlinie program komputerowy przeznaczony do wykorzystania w technicznych bibliotekach naukowych. Departament Metodyczny Centrum Bibliotek wyżej wymienionego Ministerstwa program nazwany „MIDOS” udostępnił odpłatnie technicznym bibliotekom naukowym. Biblioteka Uniwersytetu Technicznego w Magdeburgu wykorzystuje go do opracowania i gromadzenia zbiorów bibliotecznych. Kolejne wersje programu dotyczyć będą między innymi udostępniania księgozbioru. Dzięki zastosowaniu jednolitego programu komputerowego istnieje bezpośredni dialog użytkowników informacji z komputerem w poszczególnych uczelniach technicznych.

W Bułgarii wdrażany jest zintegrowany zautomatyzowany system biblioteczno-informacyjny bibliotek szkół wyższych — będący częścią składową Narodowego Zautomatyzowanego Systemu Informacji Naukowo-Technicznej. Zasięgiem tego systemu objęto między innymi Wyższy Instytut Finansowo-Gospodarczy w Swisztow, Wyższy Instytut Gospodarki Narodowej w Warnie, Wyższy Instytut Ekonomiki w Sofii, Centralną Bibliotekę Naukowo-Techniczną w Sofii. Zastosowany w praktyce powyższy personalny system informacyjny dostarcza wszechstronnych informacji o zbiorach bibliotecznych. Przyjęto zasadę, że wykorzystuje się komputery IBM oraz komputery bułgarskie „Pravec”.

Istotnym elementem przyspieszającym efektywność wykorzystania komputerów w procesie dydaktycznym, naukowym i badawczym jest techniczne przygotowanie mechanizacji biblioteki naukowej. Techniczne uwarunkowania sprawności informacji naukowej są źródłem powodzenia w korzystaniu z tech-

nik komputerowych. Dlatego w pierwszej kolejności należy zgromadzić sprzęt umożliwiający mechanizację i obsługę informacyjną biblioteki, a później sprzęt komputerowy. W przypadku, gdy zaistnieje taka sytuacja, że mamy mikrokomputer, a brak jest podstawowych urządzeń technicznych w zakresie przekazywania informacji, kopiowania, reprografii itp. znacznie wydłuża się okres zbierania danych i rozpowszechniania przetworzonych informacji dla pracowników naukowych i studentów.

Wymienić należy następujące środki techniczne i urządzenia służące wyżej wymienionemu procesowi:

- urządzenie teleksowe,
- urządzenia powielające i kopiujące,
- urządzenie reprograficzne,
- czytniki do mikrofilmów i mikrofilmów,
- środki audiowizualne.

Podstawowym urządzeniem teleksowym, przydatnym szczególnie w bibliotekach naukowych, jest dalekopis arkuszowy T-51. Teleks posiada dodatkowe urządzenie zwane nadajnikiem automatycznym (odtworaczem) pozwalającym przekazywać informacje za pomocą taśmy perforowanej w ruchu automatycznym.

Funkcje teleksowe i kopiujące spełniają ostatnio rozpowszechniane Telefaxy czy Canofaxy. Są one szczególnie przydatne w pracach dotyczących wypożyczeń międzybibliotecznych.

Drugim urządzeniem, bez którego obecnie trudno wyobrazić sobie pracę nowoczesnej informacji naukowej jest urządzenie kopiujące. Generalnie możemy podzielić je na dwie grupy:

- kserokopiarki,
- urządzenia do powielania kart katalogowych.

Na rynku polskim dostępne są elektrograficzne aparaty do kopiowania „Co-star-4”. Kopiarka jest wysoko wydajnym urządzeniem powielającym, wyprodukowanym na licencji włoskiej przez przedsiębiorstwo ZVS — „Meopta” w Bratysławie (CSRS). Dostosowana jest ona do pracy w bibliotekach. Z dotychczasowej praktyki wynika, że najczęściej kopiowane są artykuły naukowe z czasopism fachowych i fragmenty książek naukowych.

Karty katalogowe kopiowane są za pomocą elektronicznych maszyn z pamięcią komputerową lub urządzenia kopiującego, np. „Mini Graph”.

Polskie pracownie reprograficzne wyposażone zostały w linie mikrofilmowe „Pentakta”. Mikrofiszki mają duże znaczenie, ze względu na łatwość ich przechowywania, niezawodność użytkową, ni-

ski koszt produkcji, oszczędność powierzchni magazynowej. Obecnie 5 mikrofisz to przeciętna książka mająca 300 stronic. Mikrofisz przyczyniają się do wydajniejszej obsługi procesu dydaktycznego i naukowo-badawczego.

Za pomocą czytniko-kopiarki istnieje możliwość kopiowania z mikrofisz na papier o formacie A-4, przy maksymalnej wydajności kopiowania — 18 kserokopii na minutę.

W celu łatwego dostępu do materiałów reprograficznych nieodzownym warunkiem jest wyposażenie wszystkich czytelni w czytniki do mikrofisz (Pentakta L-100) i czytnik do mikrofilmów (Dokumator DL-II).

Ze względu na powszechne zastoso-

wanie środków audiowizualnych nie będą one omawiane w niniejszym opracowaniu.

Komputeryzacja technicznych bibliotek naukowych obejmuje najczęściej dwie sfery działania: retrospektywne i bieżące wyszukiwanie dokumentów oraz działalność administracyjno-biblioteczną. Poszczególne biblioteki naukowe znacznie różnią się specyfiką zbiorów, organizacją pracy, zadaniami merytorycznymi itp. Niemniej jednak komputeryzacja w ramach centralnego programu automatyzacji systemu informacyjno-bibliotecznego staje się koniecznością. Będą o nią zabiegać szczególnie mniejsze biblioteki naukowe, nie mające doświadczenia w zakresie komputeryzacji.

LITERATURA

- [1] Badoń S.: Komputerowy system biblioteczno-informacyjny w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej. „Bibliotekarz” 1987 nr 10 - 11, s. 36 - 42.
- [2] Gałęzia S.: Komputeryzacja biblioteki naukowej. W: Komputeryzacja w dydaktyce w Wyższej Szkole Technicznej. IV Uczelniana Konferencja Dydaktyczna. Materiały Konferencyjne. Radom 21.06.1988. Radom: WSI 1988, s. 57 - 63.
- [3] Gołąb W.; Lehmann K.: Wykorzystanie pakietu mikro-ISIS w Bibliotece Głównej Akademii Rolniczej w Poznaniu. Aktual. Probl. Inf. i Dok. 1988 nr 3, s. 29 - 32.
- [4] Kleiber M.; Szuniewicz R.: Komputer osobisty typu IBM PC, możliwości zastosowań profesjonalnych. Warszawa: PWN 1988.
- [5] Lalew S.: Metodologiczne zasady tworzenia zintegrowanego międzyuczelnianego systemu przetwarzania informacji bibliotecznej. W: Informacja Naukowa Techniczna i Ekonomiczna w Procesie Naukowo-Dydaktycznym Szkoły Wyższej. X-lecie Biblioteki Głównej. Materiały Konferencyjne. Radom: WSI 1988, s. 29 - 40.

STANISŁAW BADOŃ

KOMPUTEROWE SYSTEMY BIBLIOTECZNO-INFORMACYJNE W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI POZNAŃSKIEJ

Zautomatyzowane systemy komputerowe biblioteczno-informacyjne w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej prowadzone są od 1975 roku. Początkowo wiele pracy skoncentrowano na przygotowaniu materiałów bibliotecznych do tworzenia i wdrażania systemów komputerowych z dziedziny biblioteczno-informacyjnej. Została opracowana koncepcja skomputeryzowania całej działalności Biblioteki Głównej wraz z siecią. Plan zakładał trzy etapy komputeryzacji biblioteki.

Etap pierwszy — komputeryzacja procesów związanych z obsługą przede wszystkim użytkowników i temu celowi podporządkowano umiejętności pracowników Biblioteki, jak i środki z budżetu uczelni.

Drugi etap — komputeryzacja prac związanych z gromadzeniem i rozliczaniem materiałów bibliotecznych w Bibliotece Głównej.

Trzeci etap — komputeryzacja prac Bibliotek Instytutowych Politechniki Po-

znajskiej i połączenie ich z bazą komputerową Biblioteki Głównej.

Wychodzą z założenia, że najważniejsze jest podjęcie prac dotyczących komputeryzacji na własnych zbiorach bibliotecznych. Podstawą tak przyjętego działania było duże zapotrzebowanie ze strony użytkowników na informację naukową i lepsze wykorzystanie bogatych materiałów bibliotecznych gromadzonych przez Bibliotekę. W tym wystąpieniu pragnę przedstawić systemy biblioteczne funkcjonujące w Bibliotece Głównej.

W 1976 roku wdrożono zakupiony w INTE system umożliwiający tworzenie bazy danych i zawierający informacje o materiałach konferencyjnych „System konferencje”. System ten został w okresie eksploatacji całkowicie zmodyfikowany, pracując na maszynach cyfrowych ODRA 1305. ODRA wykorzystywana była przez 8 lat, a baza danych „Konferencje” tworzona była przez biblioteki: Politechniki Łódzkiej, Politechniki Warszawskiej, Politechniki Poznańskiej i dwóch bibliotek PAN Oddział w Poznaniu.

Zgromadzona baza danych w ODRZE 1305 w Bibliotece Głównej wyniosła ponad 50 tys. opisów. Z uwagi na pojawienie się nowego komputera, szybszego SM-4 o łącznej pojemności 140 MB, w latach 1986-1987 opracowano i wdrożono przez Bibliotekę system informacyjno-wyszukiwawczy, na który składają się następujące podsystemy: System Opracowania Druków Zwartych funkcjonuje od 1987 roku i tworzy bazę danych, w którą gromadzi się informacje o całości zbiorów gromadzonych przez Politechnikę Poznańską. Z tej bazy drukuje się na bieżąco karty katalogowe do wszystkich katalogów Biblioteki Głównej. System ten szczegółowo został omówiony w literaturze.

Drugi, znany już system to „Konferencje”. Jest to komputerowa baza danych, zawierająca opisy bibliograficzne publikacji zawierających materiały z konferencji, publikowanych książek i zeszytów czasopism. Baza ta składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera opisy publikacji ze zbiorów bibliotek Politechniki Warszawskiej, Łódzkiej, Poznańskiej i obejmuje ok. 40 tys. opisów uzyskanych w latach 1975-1982. Część druga tworzona jest od 1983 roku z materiałów pokonferencyjnych, znajdujących się w bibliotekach Politechniki Poznańskiej. Obydwie części przetwarzane są na komputerze SM-4.

Trzeci system „Baza bibliograficzna” obejmuje ewidencję dorobku naukowego pracowników Politechniki Poznańskiej. Do tej bazy rozpoczęto wprowadzanie

danych w 1987 roku. Służy przede wszystkim do rejestracji dorobku piśmienniczego pracowników Politechniki Poznańskiej i automatycznego tworzenia drukowanej edycji wydawnictw. Baza danych tego systemu ma informacje od 1945 roku. Jest bazą jeszcze nie kompletną, ponieważ zawiera około 80% informacji — łącznie z informacją bieżącą.

Następnym zadaniem w podsystemie Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej jest katalog czasopism bibliotek uczelni. Ta baza danych przetworzona jest na maszynie SM-4. Wszystkie rekordy, oprócz danych bibliograficznych tytułu czasopisma i artykułu, zawierają informacje o posiadanych rocznikach i numerach zeszytów, uniwersalną klasyfikację /UKD/ oraz hasła przedmiotowe. Baza katalogu czasopism Biblioteki Politechniki Poznańskiej została szczegółowo przedstawiona w literaturze.

Podsystem „BSLPP” Bibliograficzny System Lektur Politechniki Poznańskiej prowadzony jest na maszynie SM-4. Każdy rekord, poza bibliograficznym, posiada dodatkową informację o roku studiów, wydziale, instytucji, kierunku studiów i specjalności. Jest to baza kompletna, zawiera ponad 6 tys. informacji, co roku aktualizowana i wydawana drukiem z komputera. Wyżej podane podsystemy w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej wyprowadzane są z głównej bazy systemu informacyjno-wyszukiwawczego tworzonej na maszynach SM-4.

1. Sprzęt i Konfiguracja
 - a) mikrokomputery SM-4
 - b) procesory z pamięcią operacyjną 256 KB
 - c) moduł dysków twardych typu WINCHESTER 2/20 MB, 2/40 MB
 - d) moduł dysków elastycznych 2/0.25 MB
 - e) moduł taśmy magnetycznej 2 jedn.
 - f) konsola systemowa D-180 KSR 1 szt.
 - g) sieć terminalowa 20 terminali
 - h) drukarka znakowo-mozaikowa 1 szt.
2. Oprogramowanie
 - a) system operacyjny RSX 11M wersja 4.1.
 - b) narzędzia dodatkowe
 - RMS 11M wersja 2.0. zbiór procedur do zakładania, utrzymania i odtwarzania Bazy Danych
 - Kompilatory języków programowania: Fortran 77 wersja 5.0 MARCO 11
 - c) język programów systemu bibliotecznego: Fortran 77 wersja 5.0
3. Wprowadzanie i wyprowadzanie danych

Program użytkowy umożliwi wprowadzenie i wyprowadzenie wszystkich rodzajów dokumentów obejmujących zbiory biblioteczne:

a) w zakresie postaci fizycznej:

— dokumenty drukowane (zwarłe i ciągle)

— maszynopisy, dokumenty powielane

— dokumenty rękopiśmienne

— dokumenty w postaci mikroform

— filmy

— nagrania dźwiękowe

— taśmy lub karty perforowane

— taśmy magnetyczne, dyski magnetyczne, dyskietki

— materiały ikonograficzne

— inne postacie fizyczne

b) w zakresie treści dokumentów:

— abstrakty

— bibliografie

— biografie

— encyklopedie

— indeksy

— orzecznictwa i glosy

— prace statystyczne

— dokumenty prawne

— recenzje

— słowniki terminologiczne

— prace doktorskie i habilitacyjne

— inne dokumenty

Pojemność pamięci:

Pojemność pamięci zewnętrznej umożliwia wprowadzenie ok. 130 tys. rekordów (opisów bibliograficznych). Średni czas wprowadzenia rekordu wynosi ok. 5 minut.

Przy opracowaniu opisu bibliograficznego dokumentów przyjęto II stopień szczegółowości opisu wzorując się na:

M. Lenartowicz: *Przepisy katalogowania książek*. Cz. 1.

Opis bibliograficzny. Warszawa 1983.

PN-87/N-01152/03 *Opis bibliograficzny*

Ponadto do Bazy Danych wprowadza się dodatkowe dane informujące, czy wprowadzony dokument jest lekturą dla studentów PP z określeniem wydziału, kierunku, przedmiotu i roku studiów. Podaje się też obok UKD klucz tematyczny, określanymi umownie jako komputerowe UKD.

Przy dokumentach zawierających materiały z konferencji, zjazdów, sympozjów itp. poszerza się informacje o: miejscu odbycia konferencji, języki dokumentu, organizatora konferencji, materiały przedstawiane przez pracowników Politechniki Poznańskiej.

Wyprowadzanie danych:

Wyprowadzanie danych umożliwia 18 kluczy wyszukiwawczych oraz tzw. wydruki kontrolne. Klucze wyszukiwawcze są podzielone na szybkie i wolne. Klucze wolne umożliwiają zawężanie lub rozszerzanie uzyskanych wcześniej ko-

lekcji dokumentów za pomocą kluczy szybkich.

A. Klucze szybkie

1. Rdzeń klucza tematycznego

2. Klucz UKD

3. Autor

4. Publikacje PP (wszystkie)

5. Publikacje wybranego autora PP

6. Publikacje wybranego wydziału, instytutu PP

7. Konferencje (wszystkie)

8. Konferencje wybrane

9. Lektury (wszystkie)

10. Lektury wybrane

B. Klucze wolne

11. Klucz tematyczny (cały)

12. Wydawca

13. Miejsce wydania

14. Rok wydania

15. Język dokumentu

16. Data odbycia konferencji

17. Miejsce odbycia konferencji

18. Organizator konferencji

Uzyskane informacje można wyświetlić na ekranie monitora lub wydrukować na papierze.

Powyższe klucze wyszukiwawcze umożliwiają uzyskanie różnych informacji dla różnych użytkowników. Baza danych tworzona w czasie katalogowania zbiorów druków zwartych i ciągłych wykorzystywana jest do redagowania wydawnictw informacyjnych w żądanym układzie. Pozwala to na utworzenie wydawnictw w postaci książki, zeszytu — bezpośrednio, bądź za pomocą małej poligrafii. W ten sposób mogą powstać różne katalogi: alfabetyczny, rzeczowy, topograficzny oraz katalogi nowości; służy też jako wykaz nabytków.

Ponadto uzyskane informacje umożliwiają utworzenie wykazu dorobku naukowego pracowników Politechniki Poznańskiej. Wykaz taki wykonywany jest w formie druku rocznikami dla indywidualnych pracowników lub w układzie zbiorowym — wydział, instytut, uczelnia. Wykazy te może zamawiać indywidualnie każdy pracownik dla siebie, lub zwierzchnik dla podległych mu pracowników w dowolnym układzie czasowym.

Na każdy rok akademicki wydaje się wykazy lektur obowiązkowych i zalecanych dla wszystkich studentów Politechniki Poznańskiej w układzie: wydział, kierunek, przedmiot i rok studiów.

Z wprowadzanych materiałów pokonferencyjnych istnieje możliwość wydruku biuletynów informacyjnych dla danej tematyki w żądanym układzie.

Również istotnym osiągnięciem jest możliwość wydruków z czasopism w różnych ujęciach tematycznych i innych.

4. Uruchamianie programu

Program przewiduje pracę następujących użytkowników:

- administratora systemu — użytkownik uprzywilejowany
- pracownik obsługi systemu — użytkownik uprzywilejowany
- wyszukujący informację (student, pracownik naukowy) — użytkownik normalny

W zależności od rodzaju użytkownika program jest dostępny w całości lub części dostosowanej do potrzeb użytkownika i bezpieczeństwa systemu i Bazy Danych. Praca odbywa się na zasadzie nieskomplikowanego dialogu z komputerem.

WŁODZIMIERZ GOŁĄB

Biblioteka Główna
Akademii Rolniczej
w Poznaniu

KOMPUTEROWY SYSTEM INFORMACJI O ZBIORACH BIBLIOTECZNYCH

Rozwiązanie problemu komputeryzacji bibliotek w Polsce stało się realne dzięki dostępności na rynku za ziółówki komputerów typu IBM PC oraz oprogramowania micro CDS-ISIS rozprowadzanego przez Instytut Informacji w Warszawie. Na świecie istnieje wiele programów opracowanych dla bibliotek lub obsługujących bazy danych, jak np. rozpowszechniony w kraju d-BASE. Jednakże programy te nie funkcjonują w Polsce oficjalnie, co pociąga za sobą brak instrukcji oraz brak możliwości oficjalnego użytkowania. Należy również podkreślić zasadnicze znaczenie jakie posiada stosowanie jednolitego oprogramowania dla całej sieci biblioteczno-informacyjnej w kraju.

Wprowadzenie komputeryzacji wymaga dużych zmian w organizacji pracy bibliotek czy ośrodków informacji, przeszkolonego zespołu pracowników, przynajmniej jednego informatyka, który zajmowałby się administracją systemu oraz czuwał nad całością.

W związku z brakiem w kraju możliwości instalacji sieci komputerowych i odpowiedniego oprogramowania zdecydowaliśmy się wprowadzić w Bibliotece Głównej AR w Poznaniu, w oparciu o pakiet micro CDS-ISIS, komputery typu IBM PC. Dlatego dokonaliśmy podziału wydawnictw gromadzonych przez naszą bibliotekę na:

- 1) wydawnictwa ciągłe,
- 2) prace publikowane w wydawnictwach ciągłych,
- 3) książki,
- 4) materiały z konferencji,
- 5) materiały kartograficzne.

Dla tych 5. rodzajów wydawnictw tworzymy 5 baz danych, na których oparta jest w naszej bibliotece informacja o zbiorach. Podział ten jest konieczny ze względu na właściwości oprogramowania i sprzętu.

Informację o zbiorach prowadzimy na trzech poziomach:

- 1) informacja o zbiorach naszej biblioteki,
- 2) informacja o zbiorach sieci bibliotek AR w Poznaniu,
- 3) informacja o zbiorach nas interesujących regionu czy kraju.

W ten sposób system komputerowy jest otwarty i można prowadzić wymianę baz na dyskietkach z systemami kompatybilnymi.

Pakiet micro CDS-ISIS składa się z 82 programów, w tym 6 programów podstawowych, które dzielą się na 3 programy pozwalające tworzyć bazy danych:

- ISISDEF — definiowanie struktury nowych baz lub modyfikacja baz istniejących
- ISISUTL — tworzenie formularzy, menu lub modyfikacja tychże
- ISISXCH — automatyczna wymiana danych z innymi bazami i ich przeformatowanie

i 3 programy pozwalające użytkownikowi istniejące bazy:

ISIS — utrzymanie istniejących baz i wyszukiwanie informacji w bazach
ISISPRT — otrzymywanie wydruków
ISISINV — tworzenie i utrzymywanie zbioru odwrotnego.

Pakiet umożliwia dowolne definiowanie struktury rekordu i tworzenie praktycznie dowolnej liczby baz o różnej strukturze danych. Praca z pakietem polega na dialogu. Menu lub komunikaty ukazują się w języku polskim i angielskim.

W oparciu o ten program w Bibliotece Głównej AR w Poznaniu w latach 1987-1989 powstał system informacji o zbiorach w postaci komputerowych baz danych:

1. Baza danych — regionalny katalog wydawnictw ciągłych obejmujący roczniki od 1982 — (na bieżąco aktualizowany).

2. Baza danych — katalog książek sieci bibliotek AR w Poznaniu obejmujący książki wydane od 1988 r. (na bieżąco aktualizowany).

3. Baza danych — zawartość wydawnictw ciągłych BG AR od 1989 r. (na bieżąco aktualizowana). Baza dotyczy wydawnictw nie objętych Current Contents oraz nie dokumentowanych w branżowych ośrodkach informacji.

4. Baza danych — publikowane materiały z konferencji (w trakcie opracowania).

5. Baza danych — materiały kartograficzne (w trakcie opracowania). Jednocześnie z ww. bazami powstaje słownik słów kluczowych (zbiór odwrotny) oraz spis bibliotek współpracujących.

Omówię pokrótce każdą z baz.

Baza — regionalny katalog wydawnictw ciągłych

Baza ta jest typowym centralnym katalogiem wydawnictw ciągłych, bowiem notuje wydawnictwa zgromadzone przez Bibliotekę Główną AR, następnie wydawnictwa ciągle gromadzone przez biblioteki katedralne i instytutowe AR, wydawnictwa ciągle branżowych ośrodków informacji rolniczej i pokrewnej, biblioteki instytutów PAN oraz szkoły wyższe: katedry i biblioteki wydziałowe UAM, AM i AWF — razem 107 bibliotek.

Uzupełnianie bazy będzie się odbywało co 2 lata, na zasadach pełnej dobrovolności, na specjalnych kartach wejścia, które są w tej chwili testowane w Bibliotece Głównej AR. System służy pełną informacją o zbiorach czasopiśmienniczych z nauk przyrodniczych i stosowanych oraz pokrewnych, zgromadzonych w Poznaniu.

Należy podkreślić, że informacja ta jest na poziomie niespotykanym do tej pory w Polsce, jeżeli chodzi o zakres i kompletność danych. System odpowiada bowiem natychmiast na pytanie dotyczące: poszukiwanego tytułu, kraju, gdzie się czasopismo ukazuje, instytucji sprawczej lub wydawcy, treści (słowa kluczowe), języka, biblioteki, w której dany tytuł, rocznik i numer znajduje się. Odpowiedzi wyświetlone na ekranie można przekazać na drukarkę. Program CDS-ISIS przewiduje również zadawanie pytań złożonych, sformułowanych zgodnie z zasadami algebry Boole'a. Np.: Czy BG AR w Poznaniu posiada czasopisma z biotechnologii wydawane w USA w jęz. angielskim przez WILEYA? Odpowiedź: tak, 16 tytułów. Na życzenie, tytuły te z całym opisem bibliograficznym i zasobami można wyświetlić.

Należy podkreślić, że pakiet pracuje w systemie operacyjnym DOS 3.1 i wszyscy użytkownicy znający ten system operacyjny mogą swobodnie z naszych baz korzystać. Pozostali muszą jednak zgłaszać swoje zapytania do operatorki systemu.

Omawiany bank danych może być również wydrukowany w postaci katalogu z indeksami sporządzonymi wg ww. aspektów poszukiwań. Ponieważ baza jest systematycznie uzupełniana musi być np. w odstępach półrocznych drukowane uzupełnienie.

Baza danych — katalog książek

Baza obejmuje książki wydane po 1.01.1988 i wprowadzone do zbiorów Biblioteki Głównej AR lub jednej z bibliotek sieci AR. Jest to zatem katalog centralny sieci bibliotek AR w Poznaniu. Baza jest na bieżąco aktualizowana.

Biblioteki sieci dostarczają dane na tradycyjnych kartkach katalogowych tak samo jak dotychczas — do kartkowego katalogu centralnego katedr. Dla każdego wydania w bazie jest wprowadzony odrębny rekord z opisem katalogowym, a biblioteki, które posiadają w swoich zbiorach ten sam tytuł są dopisywane do rekordu (skrót nazwy biblioteki i sygnatura). Poszukiwań można dokonywać wg autora, tytułu, języka i treści (słowa kluczowe) lub tworzyć zapytania złożone, np. co autor napisał na określony temat.

Baza danych — zawartość czasopism

Z powodu preferowania przez pracowników naukowych wydawnictwa informacyjnego Current Contents baza zawiera tylko prace publikowane w wydawnictwach ciągłych, które posiada biblioteka, a nie są objęte tym wydawnictwem.

Baza danych — materiały z konferencji

Materiały z konferencji publikowane w postaci wydawnictw zwartych lub w wydawnictwach ciągłych, wpływające do biblioteki będą wprowadzane do tej bazy. Poszukiwania danych można będzie dokonywać wg następujących aspektów:

- 1) tytuł konferencji,
- 2) organizator,
- 3) miejsce odbycia konferencji,
- 4) data odbycia konferencji.

Baza danych — materiały kartograficzne

Baza ta będzie informować o mapach, atlasach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych. Pytania będzie można zadawać w zakresie: nazwy mapy (kraj, miasto, region), skali, roku wydania.

Dwie ostatnie bazy będziemy zakładać w drugim półroczu 1989 r. Ponieważ wymienione bazy są systematycznie uzupełniane oraz w trakcie użytkowania często nasuwają się nowe rozwiązania, w niektórych szczegółach staramy się je modyfikować i poprawiać. Dwie z wymienionych baz są katalogami centralnymi. Posiadają powtarzalne pola w FDT (tablica definicji pól), co umożliwi dopisywanie opcją modyfikacja na formularzu wywołanym na ekranie odpowiednich danych o napływających do biblioteki nowych rocznikach czasopism czy egzemplarza książek.

Analogicznie w tablicy selekcji pól FST należy zaznaczyć specjalnym kodem ISIS sposób wyszukiwania dla zbioru odwróconego oraz układ graficzny opisu dokumentu do wyświetlenia na ekranie czy wydruku.

Należy podkreślić, że program umożliwi drukowanie dowolnych fragmentów opisu dokumentów w różnych zestawieniach. Duże znaczenie praktyczne posiada tworzenie kopii bezpieczeństwa na twardym dysku i na dyskietkach na wypadek awarii. Kopie takie mogą być tworzone w różnych odstępach czasu w zależności od natężenia dopływu do bazy nowych danych. Szczegółowy opis pakietu oraz porównanie z programem d-BASE znaleźć można w dostępnej w kraju literaturze.

Po dwóch latach prac nad tworzeniem mikrokomputerowych baz danych bibliograficznych stwierdzić można, że jest to niezastąpione narzędzie pracy w bibliotekach i ośrodkach informacji w ewidentny sposób poprawiające jakość prac i efektywność informacji, jednocześnie bardzo przyspieszające opracowanie katalogowe zbiorów.

STANISŁAW BADOŃ
GRZEGORZ MOLEWSKI

SYSTEM WSPOMAGANIA UDOSTĘPNIANIA MATERIAŁÓW BIBLIOTECZNYCH W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI POZNAŃSKIEJ

1. PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA

1.1. USŁUGI SYSTEMU

Wypożyczanie dokumentów. Jest to najbardziej rozbudowana grupa usług. Obejmuje: wszystkie czynności związane z utworzeniem bazy danych o posiadanych przez bibliotekę dokumentach przeznaczonych do wypożyczania, rejestrowanie za-

mówień na dokumenty, przygotowywanie dokumentów do wypożyczenia, rejestrowanie wypożyczenia i zwracania dokumentów, wprowadzanie opisów nowych dokumentów, wycofywanie dokumentów.

Rejestracja czytelników. Wszystkie usługi związane z zapisywaniem czytelników i wydawaniem kart bibliotecznyc.

Planowanie i statystyka. Grupa usług wykonujących niezbędne zestawienia statystyczne, dotyczące wypożyczeń i udostępnień dokumentów. W zakresie planowania wspomaga właściwą gospodarkę zbiorami materiałów bibliotecznyc.

Kontrola zwrotów dokumentów. Grupa usług wspomagających: nadzorowanie terminów zwracania dokumentów przez czytelników, wysyłanie monitów w wypadku przekroczenia terminów wypożyczeń, blokowanie kont czytelników.

1.2. GŁÓWNE ZBIORY INFORMACJI

Główne zbiory informacji systemu podzielono na dwie kategorie:

- 1) zbiory informacji podstawowych o charakterze quasi-statycznym, opisujące główne obiekty występujące w bazie danych systemu,
- 2) zbiory informacji dynamicznyc, opisujących zmienne relacje między obiektami systemu oraz zawierające dane o działalności biblioteki.

1.2.1. Kategoria zbiorów informacji podstawowych

Do zbiorów informacji z kategorii podstawowych zaliczono:

- 1) zbiór opisów katalogowych tytułów: zawiera informacje o dokumentach zgromadzonych w bibliotece,
- 2) rejestr czytelników: zawiera informacje umożliwiające identyfikację czytelników.

1.2.2. Kategoria zbiorów informacji dynamicznyc

Do zbiorów informacji z kategorii dynamicznyc zaliczono:

- 1) rejestr grup zamówień czytelników: zawiera informacje o zgłoszonych aktualnie przez czytelników zamówieniach na wypożyczenie lub udostępnienie określonych dokumentów,
- 2) rejestr zbiorczyc zamówień na egzemplarze tytułów: zawiera informacje umożliwiające efektywne sprowadzanie dokumentów z magazynów do wypożyczalni,
- 3) rejestr wypożyczeń: zawiera informacje pozwalające określić: kto, kiedy i jaki dokument wypożyczył,
- 4) rejestr dokumentów zaginionyc i zagubionyc przez czytelników: zawiera informacje o dokumentach zaginionyc oraz zagubionyc przez czytelników,
- 5) rejestr dokumentów wycofanyc: zawiera informacje o dokumentach wycofanyc z biblioteki z powodu zniszczenia lub dezaktualizacji.

1.3. ZABEZPIECZENIE SYSTEMU

W koncepcji systemu przewidziano wprowadzenie trzech rodzajów zabezpieczeń:

1. Metoda postępowania w przypadku przestoju spowodowanego awarią sprzętu komputerowego, polegająca na prowadzeniu rejestracji wypożyczeń na mikrokomputerach typu IBM PC/XT i późniejszym automatycznym wprowadzeniu zgromadzonych informacji do systemu.
2. Zabezpieczenie przed utratą danych, polegające na archiwowaniu na taśmie magnetycznej informacji zgromadzonych w systemie; przewiduje się następującą metodę postępowania:
 - cotygodniowa podwójna archiwacja całości danych zgromadzonych w systemie,
 - codzienna podwójna archiwacja przyrostów informacji w systemie,
3. Zabezpieczenie przed niepożądanym dostępem do funkcji systemu, polegające na:
 - wprowadzeniu specjalizowanych stacji roboczych, na których będą dostępne jedynie ściśle określone funkcje systemu (np. stacje robocze dostępne dla czytelników),
 - posługiwaniu się przez pracowników hasłem przy dostępie do niektórych funkcji systemu i kontrolowanie przez system upoważnień przydzielonych pracownikowi.

2. REALIZACJA SYSTEMU

Przedstawiona koncepcja systemu oparta jest na wnioskach sformułowanych podczas wykonywania analizy działalności bibliotek w zakresie wypożyczania dokumentów:

1. Biblioteka nie może być podczas wdrażania systemu wyłączona z działalności.
2. Do minimum należy ograniczyć ilość informacji wprowadzanych do bazy danych systemu przed rozpoczęciem jego wdrażania.
3. Obecna metoda wypożyczania dokumentów jest zbyt uciążliwa dla czytelników, ponieważ w okresach nasilenia wypożyczeń wymaga długotrwałego oczekiwania w kolejkach na realizację zamówienia (często tylko na informacje o niemożliwości jego zrealizowania).

2.1. OPIS KATALOGOWY TYTUŁU

Na potrzeby systemu wprowadzone zostało w opracowaniu pojęcie tytułu, oznaczające zbiór zgodnych treściowo dokumentów, opisywanych następującymi wspólnymi danymi (tworzącymi opis tytułu):

- autor (autorzy) dokumentu,
- tytuł dokumentu,
- wyróżnik typu dokumentu.

Opis tytułu wchodzi w skład opisu katalogowego tytułu (nazywanego w skrócie opisem katalogowym), który zawiera również opisy egzemplarzy tytułu. Przez egzemplarz tytułu rozumie się dowolny dokument należący do tytułu i identyfikowany oddzielną sygnaturą.

2.2. STRUKTURA OPISU KATALOGOWEGO TYTUŁU:

- 1) opis tytułu,
- 2) zbiór opisów wydań,
- 3) zbiory opisów egzemplarzy tytułu (z każdym opisem wydania jest związany zbiór opisów egzemplarzy).

2.3. STRUKTURA OPISU WYDANIA:

- 1) nazwa wydawcy,
- 2) miejsce wydania,
- 3) numer wydania,
- 4) rok wydania,
- 5) charakterystyka wydania (np. rozszerzone, poprawione),
- 6) języka wydania.

2.4. STRUKTURA OPISÓW EGZEMPLARZA TYTUŁU:

- 1) sygnatura egzemplarza,
 - 2) wyróżnik części (np. nr tomu, zeszytu, części),
 - 3) miejsce przechowywania egzemplarza w bibliotece,
 - 4) przeznaczenie egzemplarza (do wypożyczeń lub do udostępnień),
 - 5) stan egzemplarza:
— nieznany	— nie jest znane miejsce, w którym znajduje się egzemplarz
— dostępny	— egzemplarz znajduje się w bibliotece i jest dostępny dla czytelników
— wypożyczony	— egzemplarz jest wypożyczony określone mu czytelnikowi
— udostępniony	— egzemplarz jest wykorzystywany przez czytelnika w czytelni
— zaginiony	— egzemplarz nie znajduje się we wskazanym przez system miejscu w bibliotece
— zagubiony przez czytelnika	— egzemplarz wypożyczony lub udostępniony określone mu czytelnikowi został zagubiony
— w oprawie	— egzemplarz przekazano do wykonania nowej oprawy
— zdezaktualizowany	— ze względu na dezaktualizację merytoryczną egzemplarz jest przeznaczony do odsprzedaży po cenach obniżonych lub przekazywany na makulaturę,

- 6) stan fizyczny egzemplarza:
 - dobry,
 - zniszczony
- 7) cena egzemplarza,
- 8) koszt oprawy.

2.5. WYPOŻYCZENIE DOKUMENTÓW

W koncepcji systemu wypożyczanie dokumentów rozumiane jest jako przekazywanie ich czytelnikom do wykorzystania poza obrębem biblioteki.

Zdecydowana większość zamówień czytelników jest obecnie realizowana przez pracowników wypożyczalni szeregowo — oznacza to, że czytelnicy, po wypełnieniu rewersów, ustawiają się w kolejce do realizacji zamówień (niejednokrotnie otrzymują w efekcie jedynie informacje, że egzemplarze wybranych przez nich tytułów nie są aktualnie dostępne).

W koncepcji systemu przyjęto organizację wypożyczania dokumentów, polegającą na równoległym przyjmowaniu przez pracowników wypożyczalni zamówień i przygotowywaniu zamówionych egzemplarzy tytułów do wypożyczenia. Szeregowo wydaje się czytelnikom jedynie przygotowane wcześniej egzemplarze tytułów.

Przyjęta organizacja wypożyczeń ma następujące zalety:

- 1) oszczędza czas czytelników: czytelnik składa zamówienie — po odbiór zamówionych dokumentów zgłasza się po określonym czasie,
- 2) umożliwia grupowanie zamówień składanych przez różnych czytelników wg egzemplarzy tego samego tytułu, co skraca czas dostarczenia dokumentów z magazynu.

Nowa organizacja wypożyczeń wymaga umieszczenia w wypożyczalni półek czytelników, na których pracownicy będą odkładać zamówione przez czytelników dokumenty.

Uzupełnieniem nowej organizacji procesu wypożyczeń jest uproszczony wariant wypożyczenia dokumentów, polegający na wydzieleniu w wypożyczalni zbiorów dokumentów z wolnym dostępem do półek (może to dotyczyć np. podręczników) — umożliwi to przyspieszenie obsługi czytelnika poprzez wyeliminowanie dla tych dokumentów procedury składania zamówień i pośrednictwa pracownika wypożyczalni w dostarczeniu egzemplarza tytułu z magazynu.

Innym ważnym elementem koncepcji jest rezygnacja z rewersów, umożliwiająca jednoczesną rezygnację z kont czytelnicznych — funkcję kont czytelnicznych pełni w systemie rejestr wypożyczeń dokumentów. Przyjęto zasadę, że w sytuacjach spornych (czytelnik twierdzi, że nie wypożyczył danego dokumentu) znaczenie decydujące będzie miał zapis w rejestrze wypożyczeń dokumentów. System może również podczas wypożyczenia czytelnikowi dokumentów drukować ich wykaz, który czytelnik otrzymuje po podpisaniu go przez pracownika wypożyczalni.

Na egzemplarzach tytułów aktywnych będą umieszczane sygnatury, zapisane w kodzie paskowym. W koncepcji przewiduje się umieszczenie kodów paskowych przed wdrożeniem systemu tylko na dokumentach zgromadzonych w magazynach czytelników oraz na dokumentach należących do zbioru dokumentów o bezpośrednim dostępie w wypożyczalni. Na dokumentach pozostałych kody paskowe będą umieszczane w trakcie eksploatacji systemu — w następujących sytuacjach:

- 1) podczas przygotowywania egzemplarza tytułu do wypożyczenia lub udostępniania,
- 2) przy zwrocie dokumentu wypożyczonego przez czytelnika przed wdrożeniem systemu,
- 3) podczas wprowadzania do systemu informacji o dokumentach nowo nabytych.

2.5.1. Wprowadzanie zamówień

W systemie przewidziano dwa tryby składania przez czytelnika zamówień na dokumenty:

- 1) bezpośrednio do systemu — na egzemplarze tytułów opisanych w systemie,
- 2) poprzez złożenie u pracownika wypożyczalni kart zamówień — na tytuły jeszcze nie opisane w systemie.

Ponieważ czas i sposób dostarczania zamówionych dokumentów do wypożyczalni jest zależny od odległości dzielącej wypożyczalnię od magazynów, system dzieli zamówienia czytelnika na grupy — każda z nich dotyczy dokumentów przechowywanych w tym samym magazynie. Dokumenty z tej samej grupy zamówień są odkładane przez pracownika na oddzielnej półce czytelnika.

2.5.2. Przygotowanie dokumentów do wypożyczenia

Procedura przygotowania dokumentów do wypożyczenia dotyczy dokumentów, na które czytelnik złożył zamówienie bezpośrednio do systemu lub na karcie zamówienia. System wykonuje szereg funkcji wspomagających:

- 1) drukuje zbiorcze wykazy na zamówione przez czytelników egzemplarze tytułów — dla każdego magazynu oddzielnie,
- 2) umożliwia pracownikowi rejestrację faktycznego stanu poszukiwanych w magazynie egzemplarzy tytułów,
- 3) analizuje stan realizacji grup zamówień poszczególnych czytelników.

2.5.3. Wypożyczanie dokumentów

W systemie przewidziano dwa warianty wypożyczania dokumentów:

- 1) wypożyczanie dokumentów z magazynu,
- 2) wypożyczanie dokumentów ze zbiorów z wolnym dostępem do półek.

Należy podkreślić, że w przypadku wypożyczania przez czytelnika dokumentów ze zbioru z wolnym dostępem, kontakt systemu z danym dokumentem jest kontaktem pierwszym.

2.5.4. Zwrot dokumentów

System będzie wdrażany bez wstrzymywania pracy wypożyczalni — pociąga to za sobą konieczność uwzględnienia działań obejmujących obsługę konwencjonalnego i wspomaganego systemu zwrotu dokumentów.

W procedurze zwrotu dokumentów uwzględniono również wymianę starej karty bibliotecznej na nową czytelnikom, którzy nie dokonali tej wymiany wcześniej.

2.6. REJESTRACJA CZYTELNIKÓW

W systemie prowadzony jest rejestr czytelników, zawierający między innymi te dane, które dotychczas wpisywano do księgi zapisu. Przyjęto, że wszyscy czytelnicy otrzymują nowe karty biblioteczne oznakowane kodem paskowym. Dzięki temu ułatwione jest identyfikowanie czytelników przez system podczas wypożyczania i zwracania dokumentów. Pracownik biblioteki zamiast wprowadzać numer karty bibliotecznej za pomocą klawiatury dokonuje odczytu kodu reprezentującego numer ołówkiem elektronicznym.

Zawartość rejestru czytelników:

- dane podstawowe identyfikujące czytelnika: imię, nazwisko, imię ojca, data urodzenia, miejsce urodzenia
- adres: stały i ewentualnie tymczasowy adres zamieszkania
- miejsce pracy lub nauki: określenie kategorii czytelnika, nazwą zakładu pracy lub uczelni z adresem, ewentualnie wydział uczelni i semestr studiów
- data ważności karty bibliotecznej
- maksymalna liczba dokumentów, które czytelnik może wypożyczyć
- liczba wypożyczonych dokumentów
- wskaźnik przekroczenia terminu zwrotu
- wskaźnik zagubienia dokumentu utrzymywany do czasu wywiązania się z nałożonych sankcji
- wskaźnik blokady konta czytelnika wraz z opisem przyczyny blokady: wskaźnik i opis mogą być wprowadzane i kasowane przez pracowników biblioteki obsługujących system.

Dodatkowe dane dynamiczne związane z czytelnikiem odzwierciedlają szczegółowy stan wypożyczeń z listą wypożyczonych przez czytelnika dokumentów oraz terminami ich zwrotu.

Przygotowanie i wydawanie kart dla czytelników zarejestrowanych przed rozpoczęciem pełnej eksploatacji systemu

Pracownicy biblioteki wprowadzają dane o czytelnikach do rejestru czytelników na podstawie księgi zapisów. Następnie system drukuje porcjami nowe karty biblioteczne wraz z kodami paskowymi naklejanymi na kartach. Wydrukowane karty opatrzone kodami wkładane są do kont czytelników. Podczas najbliższej wizyty czytelnika w wypożyczalni, w celu wypożyczenia lub zwrócenia dokumentu, dokonuje się wymiany starej karty na nową odnotowując ten fakt w systemie.

Jeśli dla czytelnika, który chce wypożyczyć lub zwrócić dokument nie przygotowano jeszcze nowej karty biblioteczej, to odpowiednie czynności związane z obsługą systemu wykonywane są w ten sposób, że:

- pracownik biblioteki dokonuje uproszczonej rejestracji czytelnika w systemie wprowadzając tylko numer jego karty biblioteczej oraz imię i nazwisko,
- pozostałe działania przebiegają tak jak dla czytelnika zarejestrowanego w systemie,
- następnego dnia system drukuje listę czytelników zarejestrowanych w trybie uproszczonym a pracownik biblioteki uzupełnia odpowiednie dane z książki zapisu i drukuje nową kartę.

Prolongata karty biblioteczej

Wykonywana jest przez system na zlecenie pracownika biblioteki i polega na zmianie daty ważności karty biblioteczej w rejestrze czytelników.

Zniszczenie karty biblioteczej

Czytelnik przedstawia pracownikowi biblioteki kartę zniszczoną, po czym na zleceni drukowana jest nowa karta z tym samym numerem i następuje wymiana. Fakt wydania nowej karty nie jest odnotowany w systemie.

Zagubienie karty biblioteczej

W wypadku zgłoszenia przez czytelnika zagubienia karty wykonywane są następujące czynności:

- system przydziela czytelnikowi nowy numer karty biblioteczej i zastępuje wszystkie wystąpienia starego numeru nowym numerem,
- dotychczasowy numer karty biblioteczej czytelnika zostaje przeniesiony przez system do rejestru numerów zablokowanych, to znaczy takich, dla których system nie wykonuje żadnych operacji związanych z wypożyczaniem i zwracaniem dokumentów,
- drukowana jest nowa karta bibliotecza,
- przekazanie nowej karty czytelnikowi odbywa się przy zachowaniu tych samych zasad jak przy wymianie karty zniszczonej,
- jeśli zgłosi się do wypożyczalni osoba o zablokowanym numerze, to taka karta jest odbierana i niszczone.

Wypisywanie czytelników z biblioteki

Po przedstawienu przez czytelnika odpowiednio poświadczonej karty obiegowej system usuwa — na zlecenie pracownika biblioteki — dane o czytelniku z rejestru czytelników.

2.7. PLANOWANIE I STATYSTYKA

W ramach obsługi wypożyczeń i udostępnień system rejestruje między innymi: wypożyczenia dokumentów, zwroty dokumentów, zagubienie lub zaginięcie dokumentów, zapisywanie i wypisywanie czytelników z biblioteki, nakładane kary pieniężne. Dzięki temu dostępne są dane do wykonywania przez system zestawień statystycznych. Pozwala to na odciążenie pracowników biblioteki od uciążliwego opracowywania wymaganych wykazów.

Ze względu na różnorodny charakter zarówno rejestrowanych w systemie zdarzeń, jak i niezbędnych obliczeń, przyjęto dwa tryby realizacji funkcji modułu statystyk.

1. Tryb natychmiastowy: polega na wykonywaniu przez system odpowiednich czynności bezpośrednio po wystąpieniu zdarzenia. Stosowany jest wtedy, gdy konieczne działania systemu są krótkie; polegają głównie na zmianie zawartości liczników związanych z danym zdarzeniem.
2. Tryb „na zlecenie”: polega na wykonywaniu przez system odpowiednich czynności w wyniku wywołania przez użytkownika konkretnej funkcji systemu. Stosowany jest wtedy, gdy konieczne działania systemu wymagają przeglądania znacznych ilości danych oraz wtedy, gdy wyniki obliczeń mają się odnosić do żadanego okresu, jak np. dzień, miesiąc, rok.

Usługi systemu w zakresie planowania polegają przede wszystkim na wspomaganiu pracowników biblioteki w podejmowaniu decyzji dotyczących:

- zakupów uzupełniających dodatkowych egzemplarzy niektórych tytułów,
- zmiany miejsca przechowywania dokumentów,
- ustalaniu liczby egzemplarzy tytułów udostępnianych ze zbioru podręcznego czytelnika.

Odpowiednie decyzje są podejmowane w oparciu o dane rejestrowane lub wyliczane przez system i określające tytuły, dla których:

- liczba wypożyczeń i udostępnień jest największa,
- liczba niezrealizowanych zamówień jest największa,
- liczba wypożyczeń i udostępnień jest najmniejsza.

2.8. KONTROLA ZWROTÓW DOKUMENTÓW

Usługi systemu w zakresie kontroli zwrotów dokumentów polegają na:

- pamiętaniu i sprawdzaniu limitu oraz liczby wypożyczonych przez czytelnika dokumentów,
- drukowaniu na zlecenie pracownika biblioteki monitów kierowanych do czytelników, którzy przekroczyli ustalony termin zwrotu wypożyczonego dokumentu,
- drukowaniu monitów przyspieszających zwrot dokumentu w ramach obsługi zamówień specjalnych,
- kontroli terminu zwrotu podczas zwracania dokumentu przez czytelnika,
- automatycznym blokowaniu przyjmowania zamówień od czytelników, którzy przekroczyli termin zwrotu jednego lub większej liczby dokumentów, w zależności od postanowień regulaminu biblioteki,
- wykonywaniu na zlecenie pracownika blokowania konta czytelnika z innych niż wymienione dotąd powodów; opis przyczyny blokady jest przy tym pamiętany przez system.

2.9. WPROWADZANIE I WYCOFYWANIE DOKUMENTÓW

Główny zbiór opisów katalogowych tytułów, zwany również bazą główną, jest aktualizowany przez pracowników biblioteki.

Aktualizacja obejmuje:

- wprowadzanie opisów katalogowych nowo nabytych dokumentów,
- wprowadzanie retrospektywne opisów katalogowych tytułów,
- usuwanie opisów egzemplarzy zagubionych, zaczytanych lub zdezaktualizowanych.

Do tej grupy usług systemu zaliczono również:

- rejestrowanie egzemplarzy tytułów wycofanych czasowo w celu wykonania oprawy,
- rejestracje powrotu egzemplarzy tytułów z oprawy.

3. KONFIGURACJA SPRZĘTU KOMPUTEROWEGO

System jest eksploatowany w Bibliotece Głównej Politechniki Poznańskiej na mikrokomputerach typu IBM PC w następującej konfiguracji:

- 32-bitowy mikrokomputer centralny typu IBM PC AT/386 z pamięcią operacyjną o pojemności 4 MB, pamięcią zewnętrzną na dyskach typu Winchester o pojemności 160 MB, uzupełniony o:
 - moduł taśmowej pamięci kasetowej o pojemności 60 MB,
 - cztery mikrokomputery typu IBM PC,
 - drukarkę systemową,
 - dwie drukarki do drukowania kodów paskowych,
 - trzy czytniki kodów paskowych.

Wybrano konfigurację wielodostępną, pracującą pod systemem operacyjnym SCO XENIX/386. Oprogramowanie systemu wykonano w języku programowania Microsoft C 5.1.

W celu uniknięcia trudnych do przewidzenia skutków wyłączenia zasilania podczas pracy systemu, należy wyposażyć sprzęt komputerowy w zasilacz buforowy podtrzymujący zasilanie po zaniku napięcia w sieci energetycznej.

KOMPUTEROWE SYSTEMY BIBLIOTECZNO-INFORMACYJNE W BIBLIOTECĘ GŁÓWNEJ I OINT POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

Komputeryzacja w Bibliotece Politechniki Wrocławskiej odgrywa ogromną rolę od wielu lat. Duży wysiłek wkładaliśmy i wkładamy ciągle w tworzenie i wdrażanie systemów komputerowych do obsługi różnych dziedzin i różnych obszarów działalności biblioteczno-informacyjnej. Celem tych działań była i nadal pozostaje kompleksowa automatyzacja Biblioteki, rozumiana przede wszystkim jako automatyzacja procesów związanych w pierwszej kolejności z obsługą użytkowników, a w drugiej z realizacją prac wewnątrzbibliecznych. Czasem w praktyce, kolejność uruchamiania pewnych przedsięwzięć jest odwrotna. Najpierw trzeba poczynić przygotowania wewnątrz Biblioteki, aby później służyć użytkownikowi. Polityka realizacji tych prac jest taka, że trudno mówić o przystąpieniu od razu do wykonania kompleksowego planu automatyzacji, szczególnie dużej Biblioteki. W związku z tym koncentrujemy się na pewnych wybranych modułach. Te moduły są wdrażane do działalności i tworzą określoną bazę w Bibliotece, na której można budować dalsze przedsięwzięcia nie tracąc jednocześnie perspektywy kompleksowości.

Komputeryzacja Biblioteki Politechniki Wrocławskiej to z jednej strony systemy, które już funkcjonują i stanowią narzędzie do obsługi czy to użytkowników, czy prac bibliecznych, z drugiej, systemy bądź podsystemy, będące w fazie opracowania, a ich wdrożenie jest sprawą niedalekiej przyszłości.

Do najważniejszych funkcjonujących obecnie systemów należą:

— System Opracowania Druków Zwartych, obejmujący fundamentalny i podstawowy proces w działalności bibliecznej, jakim jest katalogowanie. System ten funkcjonuje od roku 1976 i od tego czasu tworzymy komputerową bazę danych, w której gromadzone są informacje o całości zbiorów bibliecznych nabywanych przez Politechnikę Wrocławską. Aktualnie baza danych zawiera ponad 60 000 opisów. Na bieżąco drukowane są także karty do wszystkich katalogów znajdujących się zarówno w Bibliotece Głównej, jak w bibliotekach instytutowych. Ponadto, system dostarcza różnego rodzaju wykazów, zestawień i danych statystycznych. System został oparty na formacie APIN-MARC, który do dzisiaj jest podstawą w dalszych pracach nad formatami prowadzonych na potrzeby Biblioteki, bez

ambicji tworzenia jakichś 'standardów ogólnokrajowych.

- System Selekttywnej Dystrybucji Informacji, funkcjonujący od 1974 r., ogólnie znany ze względu na swą wielkość i znaczenie w skali kraju (zagraniczne bazy danych, duża liczba użytkowników — ponad 2000 w kraju, 5000 profili dla użytkowników).
- System Ewidencji Dorobku Naukowego Politechniki Wrocławskiej. Jest to system o charakterze lokalnym, w którym gromadzimy dane o dorobku naukowym, badawczym pracowników naszej Uczelni. W bazie danych tego systemu mamy informacje od roku 1969. Jest to baza kompletna. Zawiera prawie 70 000 informacji. Jest to system nie mający nic wspólnego z SYNABĄ — ani w swojej idei, ani w realizacji.
- System Prenumeraty i Ewidencji Czasopism (SPEC). Jest to przedsięwzięcie o charakterze ogólnokrajowym. Wiąże się z koordynacją zakupu czasopism z krajów kapitalistycznych. Za zakup odpowiedzialne jest Ministerstwo Edukacji Narodowej. W ramach pewnej struktury organizacyjnej koordynuje te działania Biblioteka Politechniki Warszawskiej oraz

Biblioteka Politechniki Wrocławskiej jako ośrodek, który buduje i utrzymuje ten system — narzędzie informatyczne dla obsługi ogromnej w sumie ilości danych związanych z procesem koordynacji. System zawiera informacje dotyczące zarówno wszystkich czasopism, przychodzących do Polski, jak i wszystkich prenumeratorów w kraju.

Poza omówionymi wyżej systemami, w naszej Bibliotece, w różnych miejscach i na różne potrzeby wykorzystujemy technikę komputerową w mniejszym i większym zakresie. Przykładem jest system Zarządzania Biblioteką, dzięki któremu przyspiesza się cykl wszelkiego rodzaju regulacji plac, podwyżek, premii itp. W instytucji liczącej kilkaset osób, jaką jest nasza Biblioteka, przeprowadzanie tych operacji w trybie tradycyjnym jest bardzo pracochłonne.

Komputer wykorzystywany jest także w reprografii do utrzymywania dużych zbiorów danych, jakie powstają przy okazji działalności reprograficznej. Istnieje rozbudowany system mikrofizowania oraz duża baza kserograficzna (4 kserografy). Prowadzona jest wymiana czasopism na mikrofizach w kraju i z zagranicą.

Rozpoczęliśmy eksploatację Systemu Rejestracji Wypożyczeń na mikrokomputerze. W tej chwili jest to system jednostanowiskowy. Rejestrujemy dane o wypożyczeniach dokonywanych w Bibliotece Głównej na razie przez pracowników naukowych.

Od niedawna funkcjonuje system wyszukiwania informacji z baz CD-ROM. Jest to trzecia już baza w kraju, a mianowicie SCIENCES CITATION INDEX (SCI). Od 1971 roku gromadzimy SCI w formie drukowanej. Prenumerowaliśmy przez kilka lat bazę SCI na nośnikach magnetycznych, również w dużym stopniu wykorzystywaną i dostarczającą informacji, które w żaden inny sposób nie są do uzyskania. Ze względu na ograniczenia dewizowe zrezygnowaliśmy z prenumeraty tej bazy, zawieszając również usługi w tym zakresie. Teraz wracamy do komputerowej formy SCI, ale już nieco innej, na nośnikach CD-ROM. Pierwsze doświadczenia, w eksploatacji tej bazy, są niezwykle optymistyczne i rodukują nadzieję, że w niedługim czasie forma ta rozprzestrzeni się w bibliotekach, zwłaszcza, że wymaga ona stosunkowo niewielkich inwestycji sprzętowych (mały komputer i czytnik). Problemem może stać się baza danych, którą trzeba sprowadzać za dewizę.

Ostatni z funkcjonujących systemów to wszystkim dobrze znany BRIOLIS. Stanowimy ośrodek, w którym przyjmujemy

zamówienia przede wszystkim od naszych użytkowników z Uczelni czy regionu. Zgłaszają się również osoby z całego kraju. Niekiedy wydaje się to dziwne, gdyż pojawiają się użytkownicy np. z Warszawy, gdzie istnieje wiele instytucji zajmujących się opracowaniem profili. Rocznie mamy przygotowanych około 80 pytań. Podobnie jak inne instytucje, korzystamy z usług BRITISH COUNCIL. Tak więc nasza praca ma w tym wypadku charakter ściśle informacyjny, a nie projektowy.

Podsumowując dotychczasową prezentację, należy podkreślić, że większość tych systemów, z wyjątkiem BRIOLIS są to systemy opracowane we własnym zespole projektowym. Natomiast od strony sprzętowej bazę stanowi przede wszystkim m.c. Odra, minikomputer MERA 9150, a także nieco sprzętu minikomputerowego.

W grupie systemów będących obecnie w opracowaniu znajduje się:

- System Gromadzenia i Opracowania Czasopism, który jeszcze nie obejmuje całości tych procesów, a jedynie ich fragmenty. Niemniej dotychczasowe doświadczenia w zakresie tego systemu, konsekwentne oparcie się na projekcie oraz rozwiązanie sprzętowe (3 mikrokomputery pracujące łącznie w układzie sieciowym) rodukują nadzieję na rychłe uruchomienie systemu.
- Nowa wersja przedstawionego już wcześniej Systemu Ewidencji Dorobku Naukowego realizowaną techniką mikrokomputerową. Przy okazji prac nad tym systemem rozwiązujemy pewne podstawowe zagadnienia, które pojawiają się przy systemie katalogowania. Mamy nadzieję, że uruchomienie systemu Ewidencji pozwoli na wykonanie dużej części prac, które wykorzystamy do opracowania systemu katalogowania.
- System Rejestracji Wypożyczeń wspomniany wcześniej, ale w układzie jednostanowiskowym. Pracujemy nad systemem szerszym, który pozwoli całość wypożyczeń, jakie są u nas realizowane, rejestrować komputerowo.
- Rozbudowie, w systemie mikrokomputerowym będzie podlegał także system Zarządzania Biblioteką; obejmie on: sprawy osobowe, finansowe oraz związane z prowadzeniem Sekretariatu.
- Selektywna Dystrybucja Informacji. Jest to system, który funkcjonuje, ale wymaga już pewnych zmian, i to zmian idących w dwóch kierunkach. Pierwszy to zabiegi dotyczące zmniejszenia ogromnych ilości papieru na

wydruki, oczywiście nie kosztem zmniejszenia ilości wysyłanych użytkownikom informacji, ale poprzez zmianę nośnika. Obecnie pracujemy nad systemem rozsyłania informacji SDI na dyskietkach. Drugi kierunek poważniejszy, dotyczy prac związanych z przeniesieniem systemu SDI z maszyn ODRA, na maszyny serii RIAD. Wymaga to opracowania nowego oprogramowania albo adaptacji rozwiązań już istniejących.

- Ostatni z omawianych systemów wykracza poza ramy Politechniki Wrocławskiej, co nie znaczy, że poprzednie systemy ograniczają się tylko do naszej Uczelni. Obecnie w kraju realizowane jest przedsięwzięcie o nazwie KASK — Krajowa Akademicka Sieć Komputerowa. Jest to pewna kontynuacja prac prowadzonych w Polsce od połowy lat siedemdziesiątych nad rozwiązaniami sieciowymi. KASK ma w założeniu zapewnić użytkownikom (w tym przypadku biblioteki) dostęp do różnego rodzaju zasobów, na przykład baz danych, w trybie zdalnym, dzięki temu, że szereg komputerów uczelnianych ma być ze sobą połączonych. Użytkownik poprzez terminal korzysta z zasobów dowolnego komputera, nie martwiąc się, gdzie on się znajduje.

Nasze zadanie w tym przedsięwzięciu polega na przygotowaniu bazy danych (zainstalowanej na komputerze w Politechnice Wrocławskiej), z której mogliby korzystać wszyscy użytkownicy sieci komputerowej. Testujemy oprogramowanie ISIS i DIALOG. Prace są zaawansowane i planujemy ich zakończenie w pierwszej połowie roku 1990.

Na koniec kilka uwag uzupełniających. Pracujemy przede wszystkim na mikrokomputerach. To, że są to właśnie mikrokomputery, nie jest swobodnym wyborem. Wynika to z faktu stosunkowo łatwej dostępności tego sprzętu w kraju. W przyszłości należy się liczyć z podłączeniem systemów mikrokomputerowych do większych maszyn lub bezpośrednio do sieci komputerowych. W rozwiązaniu lokalnym nie musi to być wielki komputer, wystarczy minikomputer o odpowiedniej mocy obliczeniowej i dużej pamięci zewnętrznej.

Zwiększenie tej mocy można również uzyskać łącząc mikrokomputery w sieci lokalnej. W naszej bibliotece zainstalowana została sieć NOVELL, którą testujemy pod kątem praktycznego wykorzystania do eksploatacji systemów bibliotecznych. Jest to jednak temat do odrębnych rozważań.

EWA WOŹNIAKOWSKA
ELŻBIETA ROŹNIAKOWSKA
CZESŁAWA GARNYSZ

KOMPUTEROWY SYSTEM BIBLIOTECZNY BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ POLITECHNIKI ŁÓDZKIEJ

Zwiększone zainteresowanie komputerami trwa w bibliotekarstwie światowym od około 30 lat. Te lata prób i doświadczeń nie doprowadziły wszakże do jakiegokolwiek ujednoczenia sprzętu i oprogramowania. W dalszym ciągu większość bibliotek dostosowuje je do własnych potrzeb i możliwości.

W naszym kraju początek wprowadzania komputerów do bibliotek przypada na lata siedemdziesiąte. W tym też czasie podjęto pierwsze próby automatyzacji wybranych procesów biblioteczno-informacyjnych w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej.

Rzut oka wstecz pozwala dziś zaryzykować stwierdzenie, że były to rzeczywiście pionierskie lata. Pokonywanie wielu barier wymagało dużej dozy wiary i optymizmu. Utrudniony dostęp do podstawowego nawet sprzętu i gotowych systemów, brak choćby najmniejszych doświadczeń i odczuwany do dzisiaj niedostatek funduszy utrudniały wszelkie działania. Wydaje się także, że więcej było przeciwników niż zwolenników wprowadzania tego, co stając się narzędziem usprawniania pracy, przyczynić się miało również do podwyższenia poziomu oferowanych przez biblioteki usług.

Te i inne, wspomniane dalej, trudności spowodowały, że lata 1979 - 1985 nie zakończyły się dla Biblioteki Głównej PŁ sukcesem na niwie automatyzacji.

KOMPUTEROWE SYSTEMY W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ PŁ

W 1979 roku wdrożono w Bibliotece Głównej PŁ zakupiony w IINTE system SINFO¹, który umożliwił stworzenie bazy danych, zawierającej informacje o materiałach konferencyjnych gromadzonych w Bibliotece. System eksploatowany był poza Biblioteką, na praktycznie jedynych dostępnych wtedy maszynach cyfrowych ODRA 1305, przy współpracy z Bibliotekami Politechniki Warszawskiej i Poznańskiej.

Wręcz z narastającymi trudnościami związanymi z użytkowaniem uczelnianej maszyny serii ODRA wykorzystywanie systemu SINFO malało z roku na rok. Nieelastyczność pakietu oraz brak perspektyw jego rozwoju sprawiły, że zmalało również zainteresowanie osób bezpośrednio związanych z wdrażaniem systemu.

Rozwój sprzętu i oprogramowania komputerowego spowodował, że w roku 1984 Biblioteka Główna PŁ zainteresowała się pakietem CDS/ISIS (utworzonym dla maszyn cyfrowych zgodnych z IBM) w dostępnej wtedy wersji 3.2. Główne zalety systemu, które w tamtym czasie zdecydowały o jego wyborze, to:

- dostępność emc JS RIAD, na których mógł być eksploatowany pakiet w wersji dostosowanej przez IINTE CR-CDS/ISISD.
- zainteresowanie nim lub użytkowanie go przez liczne w kraju ośrodki,
- możliwość bezpłatnego uzyskania pakietu z UNESCO.

Problem braku komputera i pomocy profesjonalistów rozwiązano podpisując umowę z Zakładem Elektronicznej Techniki Obliczeniowej w Łodzi.

Poszerzenie współpracy z I CBT Politechniki Warszawskiej spowodowało, że w 1985 roku zainicjowano prace projektowe związane z zakładaniem pod systemem R-CDS/ISIS bazy SYMPOZJA, jako kontynuacji bazy KONFERENCJE eksploatowanej na emc ODRA 1305.

Druga baza, której zakładanie rozpoczęto również opierając się na doświadczeniach biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej, nazwana została JOURNALS. Docelowo ma ona pełnić funkcję katalogu czasopism (w początkowej fazie — tylko katalogu czasopism z drugiego obszaru płatniczego).

Wszystkie prace związane z tworzeniem obydwu baz wykonywane są w trybie off-line, z czego wynikają określone niedogodności. Usunięcie niektórych z nich umożliwi wykorzystanie pakietu MicroISIS do przygotowywania danych na mikrokomputerze IBM PC AT posiadanym od niedawna przez BG PŁ. Ze względu na pojemność pamięci zewnętrznej mikrokomputera (dysk twardy 60 MB) planuje się składowanie wprowadzanych danych na dużym komputerze IBM w ZETO. Jest to możliwe dzięki karcie sprzęgającej w mikrokomputerze oraz funkcji eksport-import systemu MicroISIS. Obecnie pakiet ten służy do przygotowywania danych aktualizujących bazę SYMPOZJA. Staramy się również wykorzystać go do aktualizacji bazy JOURNALS. Działania te prowadzimy nadal we współpracy z I CBT Politechniki Warszawskiej, w której naszemu systemowi SYMPOZJA odpowiada podsystem „KONFERENCJE” (zgodnie z terminologią tam zastosowaną), a systemowi JOURNALS — podsystem „KATALOG CZASOPISM”.

¹ Używane w tekście terminy pozostają między sobą w następujących relacjach: na komputerowy system biblioteczny składa się szereg podsystemów (gromadzenia, opracowania, przechowywania, udostępniania, informowania i zarządzania). W każdym z nich mogą występować systemy informatyczne realizujące funkcje tego podsystemu, np. system SINFO.

Obydwa systemy zostały opisane dość dokładnie w literaturze przedmiotu, dlatego też sygnalizując jedynie fakt kontynuowania prac związanych z ich wdrażaniem pragniemy nieco dłużej zatrzymać się przy kolejnym systemie eksploatacyjnym w BG PŁ, zwanym umownie BIBLIOGRAFIA.

Powody podjęcia decyzji o zaprojektowaniu systemu BIBLIOGRAFIA były następujące:

- dawało się zauważyć staranne usystematyzowanie działań związanych z opracowywaniem tradycyjnej wersji bibliografii,
- słusznie spodziewano się, że długoletnie doświadczenia zespołu przygotowującego tradycyjną edycję będą bardzo przydatne w procesie jej komputeryzacji,
- oczekiwano znacznego skrócenia cyklu wydawniczego,
- ponadto, zróżnicowanie zawartości (co do typów dokumentów) bazy BIBLIOGRAFIA stać się mogło polem doświadczalnym dla tworzenia komputerowego katalogu zbiorów Biblioteki Głównej PŁ.

Baza BIBLIOGRAFIA, której projektowanie rozpoczęto w 1985 roku, służy obecnie przede wszystkim rejestracji dorobku piśmienniczego pracowników Politechniki Łódzkiej oraz automatycznemu tworzeniu drukowanej edycji wydawnictwa ze zbioru założonego na nośniku magnetycznym.

Hołdując zasadzie, że próbna komputerowa wersja powinna być realizowana równolegle z tradycyjną, zakładanie bazy rozpoczęto przy wykorzystaniu zgromadzonych już materiałów do opracowywnej jednocześnie tradycyjnej edycji „Bibliografii dorobku piśmienniczego pracowników naukowych PŁ w roku 1985”.

Pierwsze próby utworzenia bazy danych BIBLIOGRAFIA przeprowadzone zostały pod systemem CDS/ISIS (w jego wersji wsadowej), na komputerze RIAD-32 w roku 1986. Poważne trudności w eksploatacji pakietu CDS/ISIS, którym dysponowaliśmy, zaważyły na podjęciu decyzji o rezygnacji z wykorzystania go do tego celu. Jednakże prace związane z samym projektowaniem bazy zostały zakończone, zaś założenia techniczno-technologiczne jej dotyczące tak dalece zaawansowane, że zarzucenie ich kontynuacji byłoby niewybaczalnym marnotrawstwem.

Postanowiono więc zbudować pakiet programów spełniający nasze wymagania. Pakiet ten napisany w języku PL/I powstał w roku 1987. Został on zaimplementowany na komputerze RIAD 32 z dołączoną końcówką teletransmisyjną pracującą pod systemem sterującym teletransmisją i obsługą monitorów TICAM/ZEUS będącym własnością ZETO-Łódź.

W tymże 1987 roku, jednocześnie z testowaniem systemu, przystąpiono do wprowadzania danych bibliograficznych dotyczących dorobku piśmienniczego pracowników PŁ za rok 1985. Po roku pracy pakiet realizował już funkcje edycyjne, co umożliwiło w kwietniu 1988 roku wydrukowanie po raz pierwszy komputerowo zredagowanego wydawnictwa „Bibliografia dorobku piśmienniczego pracowników naukowych Politechniki Łódzkiej w roku 1985”.

Początkowo dane bibliograficzne wpisywane były na papierowe arkusze wejścia (podobne do stosowanych w wersji wsadowej CDS/ISIS) i z nich przenoszone do komputera dzięki zainstalowanej stacji teletransmisyjnej. Pośrednictwo arkuszy wejścia i skomplikowana forma danych wejściowych bardzo wydłużały czas ich wprowadzania. Dwukrotne przepisywanie danych było też źródłem wielu błędów, co z wielokrotniało liczbę przeprowadzonych korekt. Z tego to powodu kolejne miesiące roku 1988 zostały poświęcone rozwojowi funkcjonalnej technologii wprowadzania danych. Zaprojektowano, wraz z ich oprogramowaniem, mapki ekranu monitora, czyli formularze ekranowe. Umożliwiły one wprowadzanie danych bez pośrednictwa arkuszy wejścia. Przy pomocy tej oszczędzającej czas technologii w połowie roku 1988 przystąpiono do wprowadzania na bieżąco danych do „Bibliografii ... w roku 1988”.

Następnym krokiem w tworzeniu pakietu była realizacja wieloaspektowego wyszukiwania. Prace związane z uruchomieniem tej funkcji zakończone zostały na początku roku 1989. W tym samym czasie system BIBLIOGRAFIA przeniesiony został na komputer IBM 4341, na którym eksploatowany jest pod systemem operacyjnym VS-1. Wpłynęło to w widocznym stopniu na poprawę niezawodności.

CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA jest systemem wsadowym wykorzystującym dwa zbiory:

- 1) bibliograficzną bazę danych,
- 2) indeks autorów.

W bazie danych każdy rekord zawiera pełny opis jednej publikacji, natomiast

w indeksie autorów występują pary złożone z nazwiska autora i listy numerów rekordów, w których nazwisko to wystąpiło. Ponieważ system służy tworzeniu bibliografii osobowej, autorstwo w zbiorze indeksowym jest rozumiane szeroko, również jako redaktorstwo, autorstwo tłumaczenia bądź recenzji itp.

Funkcje systemu

System umożliwia realizację następujących funkcji:

- wprowadzanie nowych rekordów do bazy danych,
 - modyfikację rekordów już istniejących,
 - wydruk całej bazy danych, bądź jej części,
 - wyszukiwanie proste lub złożone,
 - sporządzanie zestawień statystycznych dotyczących publikacji pracowników PŁ.
- Wyboru funkcji dokonuje się przez przekazanie komputerowi określonych komend, które uruchamiają odpowiednie procedury.

Wprowadzenie danych

Przy wyborze funkcji „wprowadzenie nowych rekordów” należy określić kod rodzaju dokumentu (właściwy opisywanej publikacji). Na ekranie monitora wyświetlony zostanie wówczas formularz o odpowiedniej strukturze. Przewidziano 12 możliwości oznaczonych następującymi kodami:

- W — wydawnictwa zwarte autorskie
- Z — prace zbiorowe
- C — czasopisma (wydawane przez PŁ, bądź redagowane przez pracowników PŁ)
- K — materiały konferencyjne
- A — artykuły w czasopismach
- R — referaty na konferencjach
- U — utwory w wydawnictwach zwartych
- X — recenzje
- T — tłumaczenia
- P — opisy patentowe
- N — normy
- F — filmy

Tym samym 12 typom rekordów odpowiada 12 rodzajów wejściowych formularzy ekranowych. Zaspokaja to wymagania stawiane kreowanej bibliografii. Przewidziano także możliwość wprowadzenia dodatkowych formularzy odpowiadających rekordom o odmiennej strukturze.

Rodzaj i liczba występujących w rekordzie pól zależą od opisywanego dokumentu. Niektóre pola, takie jak:

- rok publikacji,
- data wprowadzenia do zbioru,
- kod rodzaju dokumentu,
- podstawa opisu,
- symbol kraju publikacji,
- język dokumentu,
- kod współpracy międzynarodowej,
- tytuł publikacji

występują we wszystkich typach rekordów. Inne, a jest ich w sumie 30, pojawiają się w zależności od rodzaju opisywanego dokumentu.

Na przykład dla artykułów w czasopismach, oprócz wymienionych powyżej, znajdują się w rekordzie następujące pola:

- autor,
- wydział PŁ (dotyczy autora),
- instytut PŁ (dotyczy autora),
- współautorzy,
- skrót tytułu czasopisma,
- cytata wydawnicza,
- uwagi,
- lokalizacja.

W opisach patentowych oprócz pól wspólnych wystąpią także pola, jak:

- twórcy patentu,
- kraj opatentowania,
- numer patentu,

- klasyfikacja,
 - właściciel patentu,
 - data opublikowania,
 - określenie związku z innymi patentami.
- Dla prac zbiorowych rekord wzbogaci się o następujące pola:
- oznaczenie odpowiedzialności,
 - oznaczenie wydania,
 - miejsce wydania,
 - wydawnictwo,
 - rok wydania,
 - opis fizyczny,
 - uwagi,
 - lokalizacja,
 - opis części.

Modyfikacja danych

Błędy zauważone przy wypełnianiu formularza można poprawić od razu i po stwierdzeniu poprawności opisu dołączyć rekord do bazy danych.

Możliwe jest także dokonywanie poprawek w rekordach już wprowadzonych do bazy.

Wyszukiwanie

Przy pomocy funkcji „wyszukiwanie proste” możliwe jest znalezienie wszystkich rekordów spełniających warunek określony wartością tylko jednego atrybutu. Atrybutem tym mogą być następujące pola rekordu: autor, wydział, instytut, kod współpracy międzynarodowej, rok ukazania się publikacji lub zasięg chronologiczny.

W wariancie „wyszukiwanie złożone” można uzyskać odpowiedź na pytanie będące koniunkcją alternatyw podanych wyżej atrybutów.

Aby przeprowadzić wyszukiwanie należy na wywołanym na ekranie formularzu wpisać wartość jednego lub kilku atrybutów oraz uruchomić program wyszukiwania. Otrzymane wyniki wyszukiwania można obejrzeć na ekranie. Można je skasować lub zachować, a także wydrukować.

Sporządzanie zestawień statystycznych

Funkcja „dane statystyczne” umożliwi sporządzanie tablic rocznych i wieloletnich zestawień statystycznych dotyczących ilości publikacji w instytutach w rozbięciu na rodzaje publikacji wraz ze zsumowaniem danych dla całej Politechniki w tym samym układzie. Na potrzeby uczelniane wyróżniono następujące rodzaje publikacji: monografie, skrypty, podręczniki, wydawnictwa popularnonaukowe, inne wydawnictwa książkowe, artykuły w czasopismach polskich, artykuły w czasopismach zagranicznych, referaty na konferencjach polskich, referaty na konferencjach międzynarodowych, utwory w wydawnictwach zwartych, tłumaczenia z obcych języków, tłumaczenia na języki obce, recenzje, opisy patentowe, normy i filmy.

Organizacja pracy z systemem

W związku z koniecznością współpracy z ZETO funkcje administratora systemu są podzielone pomiędzy tę instytucję i Bibliotekę Główną PŁ.

Funkcje takie jak:

- alokacja zbiorów na dyskach magnetycznych przed rozpoczęciem tworzenia bazy danych systemu,
 - inicjacja i aktualizacja zbiorów stałych — słowników,
 - archiwizacja zawartości bazy danych,
 - reorganizacja zbiorów
- spełniają informatycy z ZETO.

Natomiast do Biblioteki Głównej PŁ należy:

- prowadzenie dokumentacji systemu,
- aktualizacja bazy danych,
- częściowa kontrola poprawności działania systemu.

Użytkownikami bezpośrednimi systemu są pracownicy Biblioteki Głównej PŁ, którzy modyfikują zawartość informacyjną systemu poprzez dodawanie rekordów, ich usuwanie i modyfikację oraz prowadzą kontrolę poprawności zawartości rekordów lub wprowadzonych do nich zmian. Pracownicy Biblioteki Głównej obsługują również zapytania informacyjne zgłaszane przez pozostałych użytkowników systemu.

Usługi świadczone przez system **BIBLIOGRAFIA**

Baza **BIBLIOGRAFIA** w zaprojektowanym kształcie przeznaczona jest głównie do celów edycyjnych wydawnictwa „Bibliografia dorobku piśmienniczego pracowników Politechniki Łódzkiej”. Jednakże system udziela również odpowiedzi na zapytania pracowników Uczelni w zakresie ich dorobku piśmienniczego.

Możliwość uzyskania zestawień statystycznych dotyczących publikacji zapewnia zaspokojenie potrzeb informacyjnych administracji Uczelni w wymaganym przez nią zakresie.

O REALIZACJI UWAG KILKA

Początkowy, dość długi okres pracy cechowała dodatkowa trudność, która wynikała z konieczności zawożenia wypełnionych arkuszy wejścia i przywożenia wyników przetwarzania z odległego ośrodka, a spowodowana brakiem w Uczelni odpowiedniego sprzętu. Uciążliwość tę wyeliminowano poprzez zainstalowanie stacji teletransmisyjnej, co wydatnie usprawniło pracę. Skorzystanie z tej możliwości wymagało jednak znacznego wysiłku ze strony bibliotekarzy, którzy musieli przyuczyć się do obsługi skomplikowanego, zwłaszcza w początkowej fazie, systemu wprowadzania danych. Wykorzystywane wtedy bowiem były niezbyt przejrzyste ekranowe arkusze wejścia, zgodnie z tablicą definicji pól w systemie CDS/ISIS. Korzystanie z systemu sterującego teletransmisją było również nowością w pracy bibliotekarskiej. Jednakże aktywny udział większości pracowników Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Głównej PŁ wykazał, że humanistyczne wykształcenie nie musi stanowić istotnej bariery dla wprowadzania systemów komputerowych do biblioteki.

Obecnie wobec znacznego ułatwienia prac nad redakcyjnym przygotowaniem „Bibliografii ...”, wobec przyspieszenia efektu końcowego o co najmniej rok, wobec oszczędności etatowych wynikłych z ograniczenia prac wyłącznie do gromadzenia danych a także wobec szerokiej możliwości wyszukiwania i sporządzania zestawień statystycznych (opracowywanych uprzednio „ręcznie”), nie trzeba przekonywać ze społu o korzyściach płynących z wprowadzenia nowej techniki.

SYSTEMY KOMPUTEROWE STOSOWANE W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

Prace związane z komputeryzacją systemów bibliotecznych prowadzone są w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej od 1974 roku. Początkowo koncentrowały się one na eksploatacji, uzyskiwanych drogą prenumeraty taśm magnetycznych, zagranicznych baz danych bibliograficznych. Nabyte w tym zakresie doświadczenia pozwoliły na podjęcie prac dotyczących komputeryzacji prac własnych biblioteki. Od samego początku nastawiono się na informatyzację działalności informacyjnej, czyli komputeryzację kartotek i katalogów bibliotecznych. Przy rosnącym zainteresowaniu informacją naukową, złożonością kierowanych do służb informacyjnych zapytań, ten odcinek pracy bibliotecznej wydaje się szczególnie predystynowany do komputeryzacji. W systemach informacyjnych najbardziej wykorzystuje się zalety techniki komputerowej. Ten odcinek prac — komputeryzacja działalności informacyjnej — utrzymany jest obecnie.

W działalności Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej można zatem wyróżnić dwa podsystemy:

1. Podsystem eksploatacji zagranicznych baz danych.
2. Podsystem komputerowy Biblioteki Głównej.

W zakresie podsystemu eksploatacji zagranicznych baz danych realizowane są trzy zadania. Pierwsze to prowadzony od 1974 roku ogólnokrajowy system informacyjny w trybie SDI, wykorzystujący prenumerowane w USA komputerowe taśmy magnetyczne Chemical Abstracts Search wydawane przez Chemical Abstracts Service. Wydawnictwo to tematycznie obejmuje szeroko pojętą chemię i inżynierię chemiczną. Właśnie zakres tematyczny Chemical Abstracts powoduje, że znajduje się on w kręgu zainteresowań specjalistów z wielu dziedzin, nie tylko chemii. Kolejne porcje bazy emitowane są co dwa tygodnie. Opis dokumentu na taśmie magnetycznej zawiera opis bibliograficzny wraz z charakterystyką treściową zapisaną słowami kluczowymi. Do tego dołączone są hasła ze specjalistycznych indeksów wydawnictwa Chemical Abstracts. Korzystanie z systemu jest odpłatne (w postaci rocznego abonamentu za temat — profil), ale nie stosuje się żadnych ograniczeń co do kategorii użytkowników. Odpowiedzi na zgłoszone tematy (profile) przekazywane są użytkownikowi drogą pocztową w postaci wydruków zawierających opisy bibliograficzne i słowa kluczowe. Każdy użytkownik może otrzymać instrukcję korzystania z serwisu. Taśmy przetwarzane są na maszynie IBM 370 przy użyciu pakietu programów TEXT-PACK. Drugim serwisem, eksploatowanym podobnie jak serwis Chemical Abstracts Search we współpracy z Instytutem Chemii Przemysłowej, jest serwis SDI wykorzystujący taśmy Referativnyj Zurnal seria Chimija, stanowiące odpowiednik wydawnictwa abstraktowego VINITI. Taśmy emitowane są również w cyklu dwutygodniowym. Organizacja serwisu jest podobna do przedstawionej wyżej. Jednak, mimo że informację w serwisie RZ-Chimija udostępniane są bezpłatnie, to nie cieszy się on dużym zainteresowaniem ze strony użytkowników. Taśmy przetwarzane są na maszynie R-32 przy użyciu pakietu programów AWIT. Informacje o tych serwisach przekazywane są studentom odpowiednich wydziałów na zajęciach z „Wprowadzenia do informacji” prowadzonych przez pracowników Biblioteki.

Trzecim wreszcie zadaniem jest obsługa użytkowników systemu BRIOLIS realizowanego przez British Council. BRIOLIS zapewnia dostęp z terminala komputerowego w trybie dialogowym do prawie 300 baz danych oferowanych w systemie DIALOG (USA). Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej jest jednym z pośredników między użytkownikiem a British Council. W ramach tego „pośrednictwa” udzielane są pełne informacje o możliwościach systemu, jego zawartości merytorycznej (wykaz dostępnych baz wraz z ich charakterystyką), zasadach korzystania jak też prowadzone są rozliczenia z użytkownikami. Osoba zainteresowana w korzystaniu z systemu może uzyskać pomoc przy konstruowaniu zapytania infor-

macyjnego przed przystąpieniem do sesji wyszukiwawczej. Użytkownik może bezpośrednio uczestniczyć w wyszukiwaniu informacji lub powierzyć realizację wyszukiwania pracownikom Biblioteki Politechniki Warszawskiej. Istotną zaletą tego serwisu jest możliwość uzyskiwania pełnych tekstów wyszukiwanych publikacji (w postaci kserokopii, mikrofilmu lub wypożyczeń). Dokładna charakterystyka systemu BRİOLIS przekazywana jest wszystkim studentom na wspomnianych wyżej zajęciach.

Oddzielną grupę zadań stanowią zadania realizowane w ramach podsystemu komputerowego Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Stosowane w tym zakresie środki techniczne to zarówno komputer IBM 370/158 z możliwością lokalnej i zdalnej teletransmisji, jak też mikrokomputery typu IBM PC. Jako oprogramowanie przyjęto pakiety ISIS oraz MIKRO-ISIS udostępnione przez Instytut INTE. Obecnie wykorzystywana jest wersja 4.55 pakietu ISIS oraz wersje 2.3 pakietu MIKRO-ISIS.

Pierwszym zadaniem jest Centralny Katalog Materiałów Pokonferencyjnych. Jest to komputerowa baza danych zawierająca opisy bibliograficzne publikacji zawierających materiały z konferencji — zrównanie książek jak i zeszytów czasopism. Opis bibliograficzny publikacji uzupełniony jest danymi formalnymi identyfikującymi konferencje, takimi jak miejsce odbycia konferencji, kraj odbycia konferencji oraz nazwy organizatorów. Prócz tych danych każdy rekord zawiera nazwiska autorów referatów. Baza danych składa się z dwóch części. Część pierwsza (starsza) zawiera opisy publikacji ze zbiorów Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej uzyskane w latach 1980 - 1986 i przetwarzana jest na maszynie IBM 370. Część druga, tworzona od 1987 roku, stanowi bazy Centralnego Katalogu — zawiera opisy publikacji ze zbiorów ponad 20 bibliotek w sieci bibliotek współpracujących z I Centralną Biblioteką Techniczną regularnie przekazujących informacje o swoich zbiorach. Baza ta przetwarzana jest na mikrokomputerach typu IBM PC. Zastosowanie techniki mikrokomputerowej pozwala na stworzenie możliwości przekazywania kopii bazy na dyskietkach do zainteresowanych bibliotek. Kilka bibliotek skorzystało już z tej możliwości, a z Biblioteką Główną AGH prowadzona jest regularna wymiana informacji na dyskietkach. Obie bazy danych są na bieżąco wykorzystywane w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Głównej w obsłudze użytkowników. Dalsze prace nad Katalogiem Centralnym dotyczyć będą rozszerzenia liczby bibliotek współpracujących oraz scalenia obu baz danych.

Drugim zadaniem w podsystemie Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej jest Katalog Czasopism Biblioteki. Ta baza danych przetwarzana jest na maszynie IBM 370. Każdy rekord oprócz danych bibliograficznych czasopisma zawiera informację o posiadanych rocznikach i numerach zeszytów oraz hasła przedmiotowe.

Kolejną bazą danych jest baza SYNABA-PW, czyli rejestr prac naukowo-badawczych wykonywanych w Politechnice Warszawskiej. Danymi wejściowymi są dane z formularza (karty) RZ. systemu SYNABA realizowanego przez Centrum INTE. Elementami wyszukiwawczymi są nazwiska autorów prac, nazwiska kierowników prac, wyrazy z tytułów, słowa kluczowe, nazwy instytutów w Uczelni. Baza rejestruje prace od 1985 roku i eksploatowana jest na mikrokomputerze IBM PC/AT. Eksploatację tej bazy prowadzi Oddział Informacji Naukowej Biblioteki.

W ramach pełnienia przez Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej funkcji koordynatora prenumeraty czasopism dewizowych uruchomiona została mikrokomputerowa baza danych informująca o stanie realizacji prenumeraty opłacanej z puli centralnej. Dla każdego tytułu zamówionego przez bibliotekę można uzyskać informację czy tytuł ten jest faktycznie do kraju w bieżącym roku sprowadzany. Z bazy tej można korzystać kierując pytania do Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Politechniki Warszawskiej bądź uzyskując kopię bazy na dyskietkach.

Oprócz przedstawionych wyżej zadań w Bibliotece prowadzone są prace projektowe dotyczące zarówno oprogramowania jak też nowych baz danych.

W zakresie oprogramowania prowadzone są prace nad wdrożeniem wersji 4.6 ISIS oraz modułu dialogowego. W zakresie baz danych daleko zaawansowane są prace nad katalogiem książkowym wraz z podsystemem ewidencji i akcesji.

Zadanie to będzie realizowane na maszynie IBM 370 oraz w technice mikrokomputerowej.

O wszystkich prowadzonych pracach przekazywana jest informacja studentom na wspomnianych już zajęciach z „Wprowadzenia do informacji naukowej”.

ZAUTOMATYZOWANY SYSTEM INFORMACJI O ZASOBACH BIBLIOTECZNYCH WDROŻONY W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ POLITECHNIKI SZCZECIŃSKIEJ

Zautomatyzowany system informacji bibliotecznej można zaprezentować w sposób teoretyczny, a więc poprzez opisanie genezy i przesłanek wdrożenia systemu, okresu przygotowań, procedury wdrażania, wreszcie opisanie poszczególnych jego funkcji oraz w sposób praktyczny, a więc drogą pokazu poszczególnych jego funkcji, z zastosowaniem komputera.

Autorzy referatu łączą obie te formy jako wzajemnie uzupełniające się.

Kiedy w 1973 roku rozpoczęto w Bibliotece Politechniki Szczecińskiej prace przygotowawcze związane z modernizacją biblioteki, przyjęto zastosowanie informatyki jako narzędzia w działalności biblioteczno-informacyjnej. Minione lata były okresem analiz systemowych i prac przygotowawczych do rozpoczęcia projektowania założeń do komputeryzacji Biblioteki. Prowadzone były również badania potrzeb użytkowników oraz efektywność działalności poszczególnych agend biblioteki. Dokonane zostały korekty organizacyjno-funkcjonalne działalności biblioteki.

Pierwszym „szkolnym” systemem, który wdrożono w 1977 roku był system SINT/NB „o zakończonych pracach naukowo-badawczych”, funkcjonujący do 1984 roku. Zawieszenie systemu było konieczne ze względu na jego nieekonomiczność — bardzo wysoki koszt przetwarzania danych na komputerze ODRA — 1305 w ZETO — Szczecin. Dalsze działania Biblioteki to uzyskanie zgody i zainstalowanie końcówki komputera, z CTO w Gdańsku via Stocznia Szczecińska, za pomocą której od początku 1987 roku korzystają użytkownicy Biblioteki Instytutu Okrętowego PS.

Przełomowym dla sprawy komputeryzacji Biblioteki PS był rok 1988. Po wielu staraniach udało się zakupić pierwszy komputer Amstrad 1512 z dyskiem 20 MB oraz drukarką. Przygotowany został zakres prac pierwszego etapu komputeryzacji biblioteki oraz zasięg funkcjonowania systemu.

Po zapoznaniu się z wieloma ofertami firm zajmujących się projektowa-

niem systemów bibliotecznych, zdecydowano się na współpracę z ZIPO — Gdańsk, a po uzyskaniu akceptacji ze strony Uczelni dla naszych działań, zapadła decyzja o zakupie i wdrożeniu kompleksowego systemu komputerowego wspomagania funkcjonowania Biblioteki APIS-ZB.

Zgodnie z założeniami, w pierwszej kolejności uruchomione zostaną podsystemy: RENAB — Rejestracja Zasobów Bibliotecznych i KANAB — Katalogowanie Nabytków Bibliotecznych. Oba podsystemy mogą być eksploatowane na mikrokomputerach kompatybilnych z IBM PC pracujących pod kontrolą systemu operacyjnego DOS wersja 3.1 i późniejsze, wyposażonych w twardy dysk i drukarkę 132 znakową. Programy podsystemów zostały napisane w języku D.BASE 3 PLUS.

Oto ich charakterystyczne cechy: podsystem KANAB opracowany jest w taki sposób, aby umożliwić jego eksploatację z jednej strony jako samodzielnego systemu, z drugiej strony jako części większego systemu. Do podstawowych jego funkcji należą:

- rejestracja informacji katalogowych o zbiorach zwartych i ciągłych,
- emisja kart katalogowych dla katalogów kartkowych (alfabetycznego i przedmiotowego),
- tworzenie matrycy wydawnictwa „Nabytki Biblioteki”,
- tworzenie, aktualizacja i wydruk zbiorów danych kontrolujących wprowadzanie informacji katalogowych (hasel przedmiotowych, słownika rdzeni UKD, wyróżników miejsca),

— przygotowanie danych do aktualizacji komputerowych kartotek zasobów bibliotecznych.

KANOB dostarcza także danych do części wyszukiwawczego systemu oraz do rejestracji wypożyczeń. Pozwala na utworzenie bazy danych obejmującej ponad 100 000 opisów katalogowych. Dzięki zastosowaniu języka programowania PASCAL TURBO 5 możliwy jest szybki dostęp do bazy danych.

Podsystem RENAB jest opracowany także jako system działający niezależnie oraz jako część większego systemu i służy do rejestracji zasobów bibliotecznych.

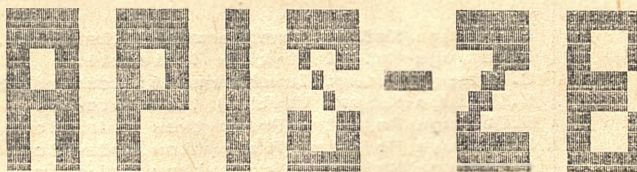
Podstawowe funkcje systemu, to:

- prowadzenie ksiąg inwentarzowych i ksiąg ubytków wydawnictw zwartych wszystkich bibliotek sieci podległych Bibliotece Głównej,
- prowadzenie księgi inwentarzowej i księgi ubytków czasopism,

- bieżące określanie wartości inwentarzowej wybranej biblioteki oraz wszystkich bibliotek łącznie,
- prowadzenie rejestrów przybytków wydawnictw zwartych, ciągłych i specjalnych,
- emisja szeregu zestawień wynikowych i sprawozdań z opracowań wydawnictw zwartych i ciągłych oraz z analizy rejestrów przybytków.

Przedstawiony materiał ma na celu przybliżenie, oczywiście w dużym skrócie, drogi, jaką przebyła biblioteka w swoich działaniach, które w konsekwencji doprowadziły do wdrożenia systemu APIS — ZB. Charakterystyka funkcjonowania podsystemów KANAB i RENAB, wraz z załączonymi wydrukami, ma ułatwić percepcję systemu z zastosowaniem sprzętu komputerowego. Pokaz przygotowany jest na podstawie próbnych danych opracowanych przez Bibliotekę PS.

Politechnika
Szczecińska

PODSYSTEM KATALOGOWANIA NABYTEKOW BIBLIOTECZNYCH

K A N A B

Proszę podać dzisiejsza date (RR/MM/DD): 89/06/8

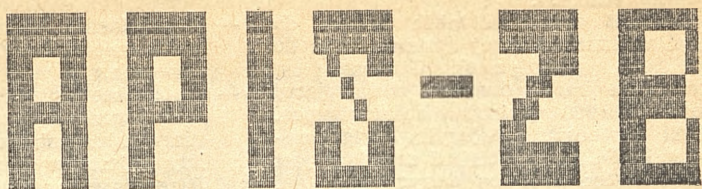
Politechnika
Szczecińska

dn. 89/0

PODSYSTEM KATALOGOWANIA NABYTEKOW BIBLIOTECZNYCH

Funkcje podsystemu:

- A. Obsługa zbioru hasel przedmiotowych.
- B. Obsługa zbioru słownika rdzeni UKD.
- C. Obsługa zbioru wyrozników miejsca.
- D. Katalogowanie książek.
- E. Katalogowanie czasopism.
- F. Emisja kart katalogowych-książek.
- G. Emisja kart katalogowych-czasopism.
- H. Wydruk nowosci bibliotecznych-"NB".
- I. Przygotowanie zbioru do aktualizacji zasobow-książek.
- J. Przygotowanie zbioru do aktualizacji zasobow-czasopism.
- K. Indeksowanie zbiorow.
- Q. Koniec pracy.

PODSYSTEM REJESTRACJI NABYTEKÓW BIBLIOTECZNYCH

R E N A B

Proszę podać dzisiejszą datę (RR/MM/DD): 89/06/8

Podsystem Rejestracji Nabytków Bibliotecznych.

- A. Obsługa Księgi Inwentarzowej (książki).
- B. Obsługa Księgi Ubytków (książki).
- C. Obsługa Księgi Inwentarzowej (czasopisma).
- D. Obsługa Księgi Ubytków (czasopisma).
- E. Obsługa Rejestru Przybytków Wydawnictw Zwartych.
- F. Obsługa Rejestru Przybytków Wydawnictw Ciągłych.
- G. Obsługa Rejestru Przybytków Wydawnictw Specjalnych.
- H. Emisja sprawozdań.
- I. Indeksowanie zbiorów.

- Q. Wyjście.

UWAGA PRENUMERATORZY

czasopism bibliotekarskich

Byt czasopism bibliotekarskich – „Bibliotekarza” i „Poradnika Bibliotekarza” jest poważnie zagrożony. Wielokrotny wzrost cen papieru i usług poligraficznych w r. 1989 doprowadził do głębokiego deficytu obu miesięczników. Tryb ustalania cen i zbierania przez PUPiK „Ruch” prenumeraty uniemożliwił aktualizację cen naszych czasopism w ciągu roku. SBP zmuszone jest dopłacać poważne kwoty do numerów z drugiego półrocza 1989 r. Już dziś wiadomo, że ceny w prenumeracie na I kwartał 1990 r. pozwolą na pokrycie ok. 50⁰/₀ kosztów „Bibliotekarza” i „Poradnika Bibliotekarza”. Zarówno tegoroczny jak i przyszłoroczny deficyt czasopism przerasta możliwości płatnicze Stowarzyszenia. Zagroza to przyszłości czasopism i samego SBP.

W celu pokrycia deficytu zmuszeni jesteśmy do podniesienia cen obu miesięczników za IV kwartał 1989 r. i I kwartał 1990 r.

Nowe ceny w prenumeracie kwartalnej wynoszą:

IV kwartał 1989 r. (n-ry 10 - 12/89)

– „Bibliotekarz” – 3000 zł

– „Poradnik Bibliotekarza” – 2400 zł

I kwartał 1990 r. (n-ry 1 - 3/90)

– „Bibliotekarz” – 4500 zł

– „Poradnik Bibliotekarza” – 3750 zł

W związku z powyższym apelujemy do Szanownych Prenumeratorów o dokonanie **dopłaty** do wysokości nowych cen, tj.:

„Bibliotekarz” – n-ry 10 - 12/89 – dopłata 2250 zł

– n-ry 1 - 3/90 – dopłata 2250 zł

„Poradnik Bibliotekarza” – n-ry 10 - 12/89 dopłata 1740 zł

– n-ry 1 - 3/90 dopłata 1800 zł

Wpłacać prosimy nie do „Ruchu”, lecz **bezpośrednio do ZG SBP na konto: Bank Gdański, IV OM Warszawa, nr 300009-4040-132** z dopiskiem: Dopłata do prenumeraty.

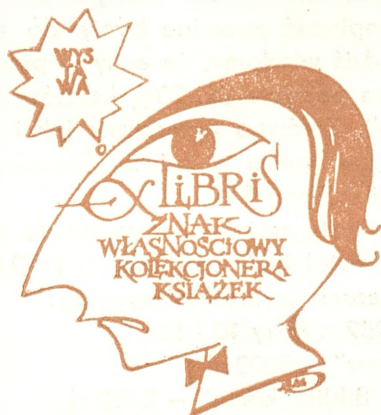
Liczymy, że nasz apel spotka się ze zrozumieniem środowiska bibliotekarskiego.

Przepraszamy wszystkich zainteresowanych za zbyt późne zawiadomienie o zmianach. Tryb ten został wymuszony przez zaskakujące nas decyzje finansowe zakładów poligraficznych.

Prezydium Zarządu Głównego
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

Cena zł 4500,—

ISSN-0208-4333

**BIBLIOTEKA UNIwersYTECKA
MIEDZY SZKOŁ
WROśLAWSKICH**
•1986•

indeks 35262

Wydawca: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, ul. Konopczyńskiego 5/7
00-950 Warszawa, tel. 27-52-96 i 27-08-47

Druk: Drukarnia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Zamówienie nr 41/127.

Papier offset. kl. IV, 71 g, 70×100. Obj. 10,0 ark. wyd. Nakład 9300+50 egz.

Adres redakcji: pl. M. Skłodowskiej-Curie 5, 60-960. Poznań, skr. poczt. 5
tel. 31-32-19 i 31-33-68

Prenumerata za pośrednictwem PUPiK „Ruch”. Sprzedaż numerów zaległych prowadzi Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.